

“กณิการังว ไชตนุตม์

นิสินุณิ ปพพตนุตเร  
โสภาเสนุตม์ ทิสสา สพพวา  
สิทฺธตฺถํ นรสารถิ.

ธนุํ อเพชฺฌมฺ<sup>๑</sup> กตฺวาน  
อุสุํ สนนฺยหฺ<sup>๒</sup> ตทา  
ปุปฺผิ สวณฺณํ ฌตฺวาน  
พฺพุทธสฺส อภิโรปยิ.

จตฺตุนฺนวุติโต กปฺเป  
ยิ ปุပ္ผมฺภิโรปยิ  
ทฺคฺคตฺติ นากิชานามิ  
พฺพุทธปฺชายิทิ ผลิ.

เอกปณฺณาสิตโต กปฺเป  
เอโก อาสี ชฺชุตินฺนโร  
สฺตตฺตรตฺนสมฺปนฺโน  
จกฺกาวตฺติ มหพฺพโล.

“เราได้เห็นพระผู้มีพระภาคพระนาม  
ว่าสิทธัตถะ ผู้เป็นสารถิฝีกนระ  
ผู้โชติช่วงดั่งดอกกวรรณิการิ ประทับ  
นั่งในระหว่างภูเขา ยังกิศทั้งปวง  
ให้สว่างอยู่.

ในกาลนั้น เราเอาธนูพาดสายแล้ว  
ยิงลูกธนูไป ตัดดอกไม้พร้อมทั้งข้าว  
บูชาแต่พระพุทธเจ้า.

ในกัปที่ ๙๔ แต่ภัทรกัปนี้ เราได้  
บูชาพระพุทธเจ้า ด้วยดอกไม้ใด  
ด้วยการบูชา นั้น เราไม่รู้จักทุกคติ  
เลย นี่เป็นผลแห่งพุทธบูชา.

ในกัปที่ ๕๑ แต่ภัทรกัปนี้ เราได้เป็น  
พระเจ้าจักรพรรดิ พระองค์หนึ่ง  
พระนามว่าชุตินธระ ทรงสมบุรณ์  
ด้วยแก้ว ๗ ประการ มีผลมาก  
(คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภิตา ๔  
วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ เราได้  
ทำให้แจ้งชัดแล้ว).

<sup>๑</sup> ฉ. อเพชฺฌมฺ, อ. อเพชฺฌมฺ.

<sup>๒</sup> ฉ. สนนฺยหฺ.

กิเลสา ฌาปีตา มยหิ  
 ฯเปฯ กติ พุทธสฺส สาสนนุ”ติ.

กิเลสทั้งหลายเราเผาเสียแล้ว ฯลฯ  
 คำสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จ  
 แล้ว” ดังนี้.

อรหตุตํ ปน ปตฺวา ตตฺถเว  
 วิหรนฺตสฺส เถรสฺส ชีณาสวภาวํ  
 อชานนฺโต ปริมนเยเนว มาโร มหนตํ  
 เภรวสทฺทํ อภาสิ. ตํ สุตฺวา เถโร อภีโต  
 อจฺฉมฺภี “ตาทิสานํ มารานํ สตมฺปิ  
 สหสฺสมฺปิ มยหิ โลมมฺปิ น กมฺเปตี”ติ  
 อญฺญํ พุยากโรนฺโต “สทฺถายาหิ  
 ปพฺพชิตฺ”ติ<sup>๑</sup> คาถิ อภาสิ.

ส่วนมารไม่ทราบว่าจะเถระผู้อยู่ใน  
 ในที่นั้นบรรลุพระอรหัตเป็นพระชีณาสพ  
 จึงกระทำเสียงที่น่ากลัวมาก โดยนัยก่อน  
 นั้นเอง พระเถระได้ยินเสียงนั้นไม่กลัว  
 ไม่สะดุ้ง กล่าววว่า มารเช่นท่านแม้ตั้งร้อย  
 แม้ตั้งพันก็ไม่อาจทำ แม้ขนของเราให้  
 ห้วนไหวได้ เมื่อจะพยากรณ์พระอรหัตผล  
 ได้ภาสิตคาถาว่า “สทฺถายาหิ ปพฺพชิต”  
 เป็นต้น.

(๔๖. สทฺถายาหิ ปพฺพชิต  
 อคารสฺมา อนคาริยํ  
 สติ ปญฺญา จ เม วุฑฺฒมา  
 จิตฺตญฺจ สฺสมาหิตํ  
 กามํ กรสฺสุ รูปานิ  
 เนว มํ พุยาธยิสฺสสีติ).

(๔๖. เราออกบวชเป็นบรรพชิต ด้วย  
 ศรัทธา สติและปัญญาของเราก็  
 เจริญ จิตของเราก็ตั้งมั่นดีแล้ว ถึง  
 ท่านจักบันดาลรูปประหลาดที่น่ากลัว  
 ให้เกิดขึ้น ดูกรมาร แต่ก็ไม่  
 สามารถทำให้เราสะดุ้งกลัวได้เลย).

๔๖. ตตฺถ สทฺถายาติ ฌมฺมจ-  
 ฉนฺตสมฺภูจฺานาย กมฺมผลสทฺถาย เจว  
 รัตนตฺตยสทฺถาย จ. อหนฺติ อตฺตานํ

๔๖. บทว่า สทฺถาย ในคาถานั้น  
 คือ ด้วยศรัทธาในกรรมและผลแห่งกรรม  
 และด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย อันมี

<sup>๑</sup> พุ. เถร. ๒๖/๑๘๓/๒๗๑.

นิทุทิสติ.<sup>๑</sup> ปพฺพชิตฺติ อูปคโต.<sup>๒</sup>  
 อคารสุมฺมาติ เคนโต ฆราวาสโต วา.  
 อนคาริยนฺติ ปพฺพชฺชํ, สฺวา หิ ยงฺกิลฺลิจิ  
 กสิวานิชฺชาทิกมฺมํ 'อคารสฺส นิตฺนฺ'ติ  
 'อคาริยํ นาม, ตทภาวโต "อนคาริยา"ติ  
 วุจฺจติ.

สฺติ ปญฺญา จ เม วุฑฺฒมาติ  
 สรณลกฺขณา สฺติ, ปชานนลกฺขณา  
 ปญฺญาติ อิเม ธมฺมา วิปสฺสนากฺขณโต<sup>๓</sup>  
 ปฏฺจาย มคฺคปฏฺิปาฏฺิยา ยาว อรหตฺตา  
 เม วุฑฺฒมา วุฑฺฒิตา, น ทานิ  
 วุฑฺฒตพฺพา อตฺถิ, สฺติปญฺญา  
 เวปฺพลปฺตฺตาติ ทสฺเสติ. จิตฺตญฺจ  
 สฺสฺมาหิตฺติ อญฺจสฺมาปตฺติวเสน เจว  
 โลกุตฺตรสฺมาทิวเสน<sup>๔</sup> จ จิตฺตํ เม สฺฏฺจ  
 สฺสฺมาหิตํ, น ทานิ ตสฺส สฺมาธาทพฺพ

ชั้นหนึ่งในธรรมเป็นสมุฏฐาน ท่านอ้างถึง  
 ตัวท่าน ด้วยคำว่า อหิ (เรา). บทว่า  
 ปพฺพชิตฺติ ได้แก่ เข้าถึงแล้ว. บทว่า  
 อคารสุมฺมา คือจากเรือนหรือจากฆราวาส  
 บทว่า อนคาริยํ ได้แก่ การบวช.  
 ก็การบวชนั้น ท่านเรียกว่า อนคาริยะ  
 เพราะไม่มีการงานเป็นต้นว่ากสิกรรม  
 พาณิชยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็น  
 ประโยชน์เกื้อกูลแก่การครองเรือน ซึ่ง  
 เป็นเหตุให้ชื่อว่า "อคาริยะ".

ด้วยบทว่า สฺติ ปญฺญา จ เม วุฑฺฒมา  
 นี้ พระเถระแสดงว่า จำเดิมแต่ขณะแห่ง  
 วิปัสสนาจนถึงพระอรหันต์ตามลำดับ  
 มรรคธรรมเหล่านี้ คือสติที่มีการระลึก  
 ได้เป็นลักษณะ ปัญญาที่มีความรู้ทั่ว  
 เป็นลักษณะ เจริญแล้ว คือองอกงามแล้ว  
 แก่เรา บัดนี้จะมีธรรมที่ต้องเจริญ(อีก)  
 หามิได้ สติปัญญาของเราถึงความ  
 ไพบูลย์แล้ว ดังนี้. ด้วยบทว่า จิตฺตญฺจ  
 สฺสฺมาหิตํ พระเถระแสดงว่า จิตของเรา

<sup>๑</sup> ส. อ. อุทุทิสติ.  
<sup>๒</sup> ม. อ. ปพฺพชฺชํ อูปคโต.  
<sup>๓</sup> วิปสฺสนาลกฺขณโต เขมฺมเยน ทิสฺสติ.  
<sup>๔</sup> ส. ...ธมฺมาทิวเสน.

อตฺถิ, สมาริ เวปฺลุลปฺตฺโตติ ทสฺเสติ.

ตั้งมั่นดีแล้ว ด้วยสามารถแห่งสมาบัติ และด้วยสามารถแห่งโลกุตรสมาธิ บัดนี้ ไม่มีกิจที่จะต้องทำจิตนั้นให้ตั้งมั่น (เพราะ) สมาธิถึงความไพบูลย์แล้ว.

ตสฺมา กามํ กรสฺสุ รูปานิ ปาปิ มํ  
อุทฺทิสฺส ยานิ กานิจิ วิปฺปการานิ  
ยถารุจि กโรหิ, เตหิ ปน เนว มํ  
พฺยารยิสฺสสิ มม สรโรกมฺปนมตฺตมฺปิ  
กาตํ น สกฺขิสฺสสิ, กฺโต จิตฺตญฺจตฺตํ.  
ตสฺมา ตว กิริยา อปฺปฏิจฺฉิตฺตปฺเพน กํ  
วिय น กิญฺจि อตฺถํ สาเรติ, เกวลํ ตว  
จิตฺตวิฆาตมตฺตผลาติ เถโร มารํ ตชฺเชสิ.  
ตํ สุตฺวา มาโร "ชานาติ มํ สมโณ"ติ  
ตตฺถเวณฺนตฺตธาปิ.

เพราะเหตุ นั้น คำว่า กามํ กรสฺสุ รูปานิ ความว่า ดูกรรมารผู้มีบาป ทำน จงกระทำประการอันแปลกกันอย่างใดอย่าง หนึ่งเจาะจงเราตามชอบใจเถิด แต่ทำน จะไม่อาจทำเราให้สะดุ้งกลัวด้วยประการ อันแปลกเหล่านั้น คือทำนจะไม่อาจ กระทำแม้เพียงให้สรีระของเราไหวได้เลย จะกระทำให้จิตเป็นอย่างอื่นได้มจแต่ไหน เพราะฉะนั้น พระเถระขุमारวัจจกิริยา กิจของทำนจึงไม่อาจยังประโยชน์อะไรให้ สักเรื่องได้" ดูจให้พอกับที่ต้องกณไม่ได้ จะมีผลเพียงทำจิตของทำนให้เดือดร้อน อย่างเดียวดังนี้ ขุมารได้ฟังคำนั้นแล้ว คิดว่าพระเถระรู้จักเราดังนี้ จึงหายไป ในที่นั้นนั่นเอง.

สมิทธิตฺเถรคาถาพรรณนาคาถา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาคาถาของพระสมิทธิเถระ (จบ).

๑ อ. อปฺปฏิจฺฉิตฺตปฺเพน กํ.

๑๐๗

## ๗. อุบุษยตฺเถรคาถาญาณนา

นโม เต พุทฺธวীরตฺถติ อายสฺมโต  
อุชฺชยตฺเถรสฺส คาถา. กา อุปฺปตฺติ.  
อยมฺปิ ปุริมพุทฺธเสสุ กตาริกาโร ตตฺถ  
ตตฺถ ภเว ปุณฺณานิ กโรนฺโต อิตฺโต  
ทฺวานวุเต กปฺเป ติสฺสํ ภควนฺตํ  
ปสฺสิตฺวา ปสนฺนมานโส กณิการปฺปเมหิ  
ปฺปชฺชํ อกาลิ.

โส เตน ปุณฺณกมฺเมน เทวโลก  
นิพฺพตฺติตฺวา อปราปรํ ปุณฺณานิ  
กตฺวา เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺโต อิมสฺมี  
พุทฺธปฺปาเท ราชคเ อณฺตตรสฺส  
โสตฺถิยพฺราหฺมณสฺส<sup>๑</sup> ปฺตฺโต หุตฺวา  
นิพฺพตฺติ, อุชฺชโยติสฺส นามํ อโหสิ.

โส วยปฺปตฺโต ตินฺนํ เวทานํ ปารคฺ  
หุตฺวา ตตฺถ สารํ อปสฺสนฺโต อุปนิสฺสย-  
สมฺปตฺติยา โจทฺยมาโน เวฬุวนํ คนฺตฺวา  
สตฺถุ สนฺติเก ฌมฺมํ สุตฺวา ปฏฺิลทฺธสทฺโท  
ปพฺพชิตฺวา จริยานุกูลํ กมฺมฏฺจานํ  
คเหตุวา อรณฺเณ วิหรนฺโต วิปสฺสนํ

## ๗. พรรณนาคาถา

### ของพระอุบุษยเถระ

คาถาของท่านพระอุชชยเถระมีคำว่  
นโม เต พุทฺธวীরตฺถ เป็นต้น. เรื่องราว  
ของท่านเป็นมาอย่างไร. พระเถระแม้รูปนี้  
ก็ได้ทำอริการไว้ในพระพุทฺธเจ้าองค์ก่อน ๆ  
กระทำบุญเป็นอันมากในภพนั้น ๆ ใน  
กัปที่ ๙๒ แต่ภทฺทกัปนี้ ได้เห็นพระผู้มี  
พระภาคพระนามว่าตีสสะ มีใจเลื่อมใส  
ได้เอาดอกกรรณิการับูชาแล้ว.

ด้วยบุญกรรมนั้นท่านบังเกิดในเทวโลก  
กระทำบุญอื่น ๆ อีก ท่องเที่ยวไป ๆ มา ๆ  
ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ครั้นพุทฺธป-  
บาทกาลนี้มาบังเกิดเป็นบุตรของโสตฺถิย-  
พฺราหฺมณคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ ได้มี  
นามว่าอุชชยะ.

เขาเจริญวัยแล้วได้เรียนจบไตรเพท ไม่  
เห็นสวาระในไตรเพทนั้น ผู้อันอุปนิสัย  
สมบัติตักเตือนอยู่ ไปยังเวฬุวันมหาวิหาร  
ฟังธรรมในสำนักพระศาสดา ได้ศรัทธาจึง  
ออกบวชเรียนกรรมฐานที่เหมาะสมแก่จริต  
ไปอยู่ในป่า เจริญวิปัสสนา ไม่นานนัก

<sup>๑</sup> ฉ. โสตฺถิยพฺราหฺมณสฺส.

วทฺธเมตฺตวา น จิรสฺเสว อรหตฺตํ ปาปฺปนิ.  
เตน วุตฺตํ อปทานे<sup>๑</sup> :

ก็ได้บรรลุพระอรหัต ด้วยเหตุ นั้น ท่านจึง  
กล่าวไว้ในอปทานว่า :

“กณิการิ ปุปฺผิตํ ทิสฺวา  
โวจินิตฺวานหิ ตทา  
ติสฺสสฺส อภิโรเปสฺสี  
โอมตฺติณฺณสฺส ตาทิโน.

“ในกาลนั้น เราเห็นต้นกณิกการิ  
มีดอกบาน จึงเก็บมาบูชาพระ  
ผู้มีพระภาค พระนามว่าติสสะ  
ผู้ข้ามโอฆะแล้ว ผู้คงที่.

เทวนวฺเต อิตฺโต กปฺเป  
ยํ ปุปฺผมภิโรเปยฺยิ  
ทฺคฺคตฺตี นาภิชานามิ  
พฺพุทฺฐชฺชายิทํ ผลิ.

ในกัปที่ ๙๒ แต่ภัทรกัปนี้ เราได้  
บูชาพระพุทธเจ้า ด้วยดอกไม้ใด  
ด้วยการบูชา นั้น เราไม่รู้จักทุกคติ  
เลย นี่เป็นผลแห่งพุทธบูชา.

ปญฺจตีเส อิตฺโต กปฺเป  
อรุณปาโลตี<sup>๒</sup> วิสฺสุโต  
สฺตฺตฺรตฺนสมฺปนฺโน  
จกฺกวตฺตฺตี มหพฺพโล.

ในกัปที่ ๓๕ แต่ภัทรกัปนี้ ได้เป็น  
พระเจ้าจักรพรรดิมีพลมาก ปราภฏ  
พระนามว่าอรุณปาละ ทรงสมบุรณ์  
ด้วยแก้ว ๗ ประการ (คุณวิเศษ  
เหล่านี้คือปฏิสัมภिता ๔ วิโมกข์ ๘  
และอภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัด  
แล้ว).

กิเลสฺสา ฌาปิตา มยฺหิ  
ฯเปฯ กตฺติ พฺพุทฺฐสฺส สาสนฺนุ”ติ.

กิเลสทั้งหลายเราเผาแล้ว ฯลฯ  
คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
เสร็จแล้ว” ดังนี้.

<sup>๑</sup> พ. อ. ๓๒/๒๐๓/๓๐๑.

<sup>๒</sup> อ. อรุณปาณี'ติ, ส. อรุณพโลติ.

อรหตุตํ ปน ปตฺวา สตุถุ สนฺตํ  
 คนฺตุวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสิตฺติวา  
 ภควโต โถมนากาเรน อญฺญํ  
 พุยากรโณโต “นโม เต พุทฺธวโร”ติ  
 คาถํ อภาสิ.

(๔๗. นโม เต พุทฺธวโร

วิปฺปมฺตุโตสิ สพุทธิ  
 ตฺยหาปทานเ วิหริ  
 วิหรามิ อนาสไวติ).

๔๗. ตตฺถ นโมติ ปณามกิตฺตํ.  
 เตติ ปณามกิริยาเย สมฺปทานกิตฺตํ,  
 ตฺยหนฺติ อตฺถ. พุทฺธ วิราติ จ ภควโต  
 อาลปํ. ภควา หิ ยถา อภิญฺญเยยยาทิ-  
 ฆาทสฺส อตฺถสฺส อภิญฺญเยยยาทิฆาเทน  
 สยมฺภูฏาณน อนวเสสโต พุทฺธตฺตา  
 “พุทฺธโร”ติ วุจฺจติ. เอวํ ปญฺจนฺนํ  
 มารานํ อภิปฺปมฺทฺทฺทวเสน ปทหนฺเตน  
 มหตา วิริเยน สมฺนฺนาคตฺตฺตา “วิโร”ติ  
 วุจฺจติ.

ก็ครั้งท่านบรรลุพระอรหัตแล้ว ได้  
 ไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วนั่ง  
 ที่สุดส่วนหนึ่ง เมื่อพยากรณ์พระอรหัตผล  
 ด้วยการชมเชยพระผู้มีพระภาค ได้กล่าว  
 คาถาว่า “นโม เต พุทฺธวโร” เป็นต้น.

(๔๗. ข้าแต่พระพุทธเจ้า ผู้แก้สลัว  
 ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแต่พระองค์  
 พระองค์เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว จากสิ่ง  
 ทั้งปวง เมื่อข้าพระองค์อยู่ในพระ  
 โอวาทของพระองค์ จึงเป็นผู้ไม่มี  
 อาสวะ อยู่เป็นสุขสำราญ) ดังนี้.

๔๗. บทว่า นโม ในคาถานั้น  
 เป็นคำระบุงถึงการนอบน้อม. บทว่า เต  
 แสดงถึงการมอบให้ด้วยกิริยานอบน้อม  
 อธิบายว่า ขอนอบน้อมแต่พระองค์.  
 ก็สองบทว่า พุทฺธ วิโร เป็นคำเรียก  
 พระผู้มีพระภาค อธิบายว่า ก็พระผู้มี  
 พระภาคบัณฑิตเรียกว่า พุทฺธะ เพราะ  
 ตรัสรู้อรรถ ต่างด้วยอภิญฺญาเป็นต้น  
 ด้วยพระสยมฺภูฏาณต่างด้วยอภิญฺญา  
 เป็นต้น ฉันฺได แม้ที่บัณฑิตเรียกว่าวิโร  
 ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะทรงประกอบ

<sup>๑</sup> พ. เภร. ๒๖/๑๘๔/๒๗๑.

**อตถุติ** โหตุ, ตสฺส “นโม”ติ อิมินา  
 สมฺพนฺโธ. **วิปฺปมฺตฺโตสิ** สพฺพธฺตี สพฺเพหิ  
 กิเลสฺหิ สพฺพสฺมึ จ สงฺขารคเต  
 วิปฺปมฺตฺโต วิสํยฺตฺโต อสิ ภวสิ, น  
 ตยา กิณฺจि อวิปฺปมฺตฺตํ นาม อตฺถิ,  
 ยโตหิ ตฺยฺหาปทานे **วิหริ** **วิหฺรามิ**  
**อนาสไวติ** ตฺยฺหิ ตว อปทานे  
 โอวาทे คตมคฺเค ปฏิปตฺติจฺริยาย วิหริ  
 ยถาสตฺติยถาพลํ ปฏิปชฺชนฺโต  
 กามาสวาทีนํ จตฺนฺนฺมฺปิ อาสวานํ  
 สุปฺปหีนตฺตา อนาสไว วิหฺรามิ,  
 ตาทิสฺสฺส นโม เต พุทฺธ วิรตฺถุติ.

ไปด้วยความเพียรใหญ่ ที่ทรงเริ่มตั้งด้วย  
 สามารถแห่งการย้ายมารแม่ทั้ง ๕.

บทว่า **อตถุ** เท่ากับ โหตุ (แปลว่า  
 จงมี) เชื่อมบทว่า **อตถุ** นั้น กับบทว่า  
**นโม** นี้. บทคาถาว่า **วิปฺปมฺตฺโตสิ**  
**สพฺพธฺตี** ความว่า เป็นผู้พ้นแล้วจากกิเลส  
 ทั้งปวง เป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องแล้วในสังขาร  
 ทั้งหมด ชื่อว่าอะไรๆ ที่ยังไม่หลุดพ้นแล้ว  
 มิได้มีแก่พระองค์ เพราะเหตุที่ข้าพระองค์  
 อยู่ในโอวาทของพระองค์ จึงเป็นผู้ไม่มี  
 อาสวะ อยู่เป็นสุข อธิบายว่า ข้าพระองค์  
 อยู่ในพระบัญญัติ คือในพระโอวาท ได้แก่  
 ในมรรคที่ถึงแล้วของพระองค์ ปฏิบัติอยู่  
 ตามสติ ตามกำลัง ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มี  
 อาสวะ เพราะอาสวะแม่ทั้ง ๔ มีกามาสวะ  
 เป็นต้น ข้าพระองค์ละได้หมดแล้วอยู่  
 ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้แก้แค้นแล้ว ข้าพระองค์  
 ขอนอบน้อมแด่พระองค์ผู้เช่นนั้น.

อุชชยเถระคาถาพรรณนา  
 นิฏฺฐิตา.

พรรณนาคาถาของพระอุชชยเถระ  
 จบ.



## ๘. สลยชยตเถรคาคาวณณนา

ยโต อหนุตติ อายสมโต  
สลยชยตเถรสสุ คาคา. กา อูปตติ.  
ไสปี บุริมพทฺเชสุ กตาทิกาโร ตตถ ตตถ  
วิมฺภุญฺญปนิสฺสยํ ปุณฺณํ อูปจिनฺนโต  
วิปฺสสิสฺส ภาควโต กाले มหตี ปุเค  
สงฺกิตฺติวเสน<sup>๑</sup> วตฺถุํ สํหริตฺวา<sup>๒</sup> รตนตฺตยํ  
อุทฺทิสฺส ปุณฺณํ กโรนฺโต สยํ ทลิตฺุโท  
หุตฺวา เนลฺลํ คณาทินฺ<sup>๓</sup> ปุณฺณกิริยาย  
พฺยวณฺโฏ อโหสิ.

กาเลน กาลํ ภาควนฺตํ อูปสงฺกมิตฺวา  
วณฺทิตฺวา ปสนฺนมานไส ภิกฺขุณฺณจ ตํ  
ตํ เวยฺยาวจฺจํ อกาสิ. ไส เตน  
ปุณฺณกมฺเมน เทวโลเก นิพฺพตฺโต  
อปฺราปรี ปุณฺณานิ กตฺวา สุกฺตีสฺสเยว  
สํสฺรณฺโต อิมสฺมึ พุทฺธูปฺปาเท ราชคฺเห  
วิภวสมฺปนฺนสฺส พฺราหฺมณฺสฺส ปฺตฺโต

## ๘. พรรณนาคา

### ของพระสลยชยเถระ

คาคาของท่านพระสลยชยเถระมี  
คำว่ายโต อหนิ เป็นต้น. เรื่องราว  
ของท่านเป็นอย่างไร. พระเถระเมื่อนั้น  
ก็ได้เคยทำอิการไว้ในพระพุทเจ้า  
องค์ก่อน ๆ สั่งสมบุญอันเป็นอุปนิสัย  
แห่งพระนิพพานไว้ในภพนั้น ๆ ครั้ง  
ศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า  
วิปัสสี ได้รวบรวมสิ่งของกระทำบุญอุทิศ  
พระรัตนตรัย ด้วยอำนาจแห่งการ  
บูชาใหญ่ แต่ตนเองเป็นคนจนจึงได้แต่  
ช่วยชวนชวนในบุญกิริยาของคณะบุคคล  
เป็นต้นเหล่านั้น.

ท่านเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคตามกาลเวลา  
ถวายบังคมแล้วมีใจเลื่อมใส ได้กระทำ  
ไวยวัจจนนั้น ๆ แก่พระภิกษุทั้งหลาย  
ด้วยบุญกรรมนั้นท่านไปบังเกิดในเทวโลก  
แล้วกระทำบุญอื่น ๆ อีก ท่องเที่ยวไป ๆ  
มา ๆ ในสุคติเท่านั้น ครั้นพุทธรูปบาทกาล  
นี้จึงมาบังเกิดเป็นบุตรของพราหมณ์ผู้มี

<sup>๑</sup> ส. มหตีสฺส ปฺริสาสฺส กิตฺติวเสน.

<sup>๒</sup> ส. สํหริตฺวา.

<sup>๓</sup> ส. ชนสงฺคหนฺนาทิวเสน.

หุตฺวา นิพฺพตฺติ สฺนฺชโย นาม  
 นามเนน, โส วยปฺปตฺโต  
 พรหฺมาเยปฺกฺขรสาติอาทิกเก อภิณฺณาเต  
 พรหฺมณเณ สาสเน อภิปฺปสนฺเน ทิสฺวา  
 สฺนฺชาตปฺปสาโท สตุถาริ อฺปสงฺกมิ.

สมบัติบริบูรณ์คนหนึ่งในกรุงราชคฤห์  
 โดยมีชื่อว่าสังฆชัย เขาเจริญวัยแล้วเห็น  
 พรหมณ์ผู้มีชื่อเสียงมี พรหมายุพรหมณ์  
 และโปกขรชาติพรหมณ์เป็นต้น มีความ  
 เลื่อมใสในศาสนา จึงเกิดปสาทะเข้าเฝ้า  
 พระศาสดา.

ตฺสฺส สตุถา ฐมฺมํ เทเสสิ. โส ฐมฺมํ  
 สุตฺวา โสตาปนฺโน อโหสิ. อปรภาเค  
 ปพฺพชฺชิตฺติ. ปพฺพชฺชุตฺโต จ ชุรคฺเคเยว  
 อพฺภิณฺโณ อโหสิ. เตเน วุตฺตํ  
 อปทานํ<sup>๑</sup> :

พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่เขาแล้ว  
 ครั้งเขาฟังธรรมได้เป็นพระโสดาบัน  
 ต่อมาก็ออกบวช และเมื่อบวชขณะที่  
 มีดโกนจืดศีรษะก็ได้อภิญญา ๖ ด้วย  
 เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทานว่า :

“วิปฺสฺสิสฺส ภาควโต  
 มหาปฺคฺคณฺ<sup>๒</sup> อหุ  
 เวยฺยาวจฺจกโร อาสิ  
 สพฺพกิจฺเจสุ พฺยารวฺโง.<sup>๓</sup>

“ได้มีการประชุมใหญ่(มหาสังนิบาต)  
 แห่งพระผู้มีพระภาค พระนามว่า  
 วิปัสสี เราได้เป็นไวยาวัจกรผู้รับใช้  
 ในกิจทุกอย่าง.

เทยฺยธมฺโม จ เม นตฺติ  
 สฺคตฺสฺส มहेสิโน  
 อวณฺที สตุถฺโน ปาทะ  
 วิปฺปสนฺเนน เจตฺสา.

ก็ไทยธรรมที่จะถวายแด่พระสุคตเจ้า  
 ผู้แสวงหาคุณใหญ่ของเราไม่มี เรา  
 มีใจผ่องใส ได้ถวายบังคมพระบาท  
 ของพระศาสดา.

<sup>๑</sup> ฐ. อ. ๓๒/๑๐๑/๑๙๘.

<sup>๒</sup> ฉ. มหาปคฺคณ.

<sup>๓</sup> ฉ. วารวโง.

เอกนวุติโต กปฺเป  
 เวยุยาวจฺจํ อกาสนํ  
 ทุคฺคตี นามิขานามิ  
 เวยุยาวจฺจสุสิทํ ผลํ.

อิโต จ อฏฺฐเม กปฺเป  
 ราชา อาสี สุจินฺติโย<sup>๑</sup>  
 สตฺตรตนสมฺปนฺโน  
 จกฺกวตฺตี มหพฺพโล.

กิเลสา ฉาปิตา มยฺหํ  
 ๗เปฯ กตํ พุทฺธสุสฺส สาสนนุ"ติ.

ฉพฺภิณฺโอบ ปน หุตฺวา อญฺณํ  
 พุยากรโณโต "ยโต อหํ ปพฺพชฺชิตฺ"ติ  
 คาถํ อภาสิ.

(๔๘. ยโต อหํ ปพฺพชฺชิต  
 อคารสมา อนคาริยํ  
 นามิขานามิ สงฺกปฺปี  
 อนริยํ โทสสํหิตนฺติ).

ในกัณฑ์ที่ ๙๑ แต่ภทฺทกัณฑ์นี้ เราได้  
 กระทำไวยาวัจกร ด้วยกรรมนั้น  
 เราไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผลแห่ง  
 การทำไวยาวัจกร.

ในกัณฑ์ที่ ๘ แต่ภทฺทกัณฑ์นี้ เราได้เป็น  
 พระเจ้าจักรพรรดิ นามว่า  
 สุจินฺติยะ สมบูรณ์ด้วยแก้ว  
 ๗ ประการ มีผลมาก. (คุณวิเศษ  
 เหล่านี้คือปฏิสัมภทา ๔ วิโมกข์ ๘  
 และอภิญญา ๖ เราได้ทำให้แจ้งชัด  
 แล้ว).

กิเลสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ๗๗  
 คำสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จ  
 แล้ว" ดังนี้.

ก็ครั้งท่านเป็นผู้ได้อภิญญา ๖ แล้ว  
 เมื่อพยากรณ์พระอรหัตผลได้กล่าวคาถา  
 ว่า "ยโต อหํ ปพฺพชฺชิต" เป็นต้น.

(๔๘. ตั้งแต่เราออกบวชเป็นบรรพชิต เรา  
 ไม่รู้สึกถึงความดำริ อันไม่ประเสริฐ  
 ประกอบด้วยโทษเลย).

<sup>๑</sup> น. สุจินฺติโต.

<sup>๒</sup> พ. เถร. ๒๖/๑๘๕/๒๗๑.

๔๘. ตตถ ยโต อหิ ปพฺพชิตฺติ  
 ยโต ปฏฺติ ยโต ปฏฺจาย อหิ ปพฺพชิตฺติ.  
 ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย นานิกานามิ  
 สงฺกปฺปิ, อนริยํ โทสสํหิตนฺติ  
 ราคาทิโทสสํหิตํ, ตโต เอว อนริยํ นิหีนํ,  
 อริเยหิ วา อนรณียตาย อนริเยหิ  
 อรณียตาย จ อนริยํ ปาปกํ อารมฺมณ  
 อภฺตคฺคณาทิสงฺกปฺปนโต “สงฺกปฺโป”ติ  
 ลทฺธนามํ กามวิตกฺกาทิมิจฺฉาวิตกฺกํ  
 อฺปฺปาทิตํ นานิกานามิติ, “ขุรคฺเคเยว  
 มยา อรหฺตฺตํ ปตฺตนฺ”ติ อญฺญํ  
 พฺยาภาสิ.

สภฺชยตฺเถรคาถาวณฺณนา  
 นิฏฺจิตา.

๔๘. คำว่า ยโต อหิ ปพฺพชิตฺติ  
 ในคาถานั้น ความว่า จำเดิมคือตั้งแต่เรา  
 ออกบวช. คือตั้งต้นแต่เราเป็นบรรพชิต  
 เราไม่รู้จักถึงความดำริ อันไม่  
 ประเสริฐที่ ประกอบด้วยโทษเลย  
 คือเราไม่รู้จักความดำริที่ ประกอบด้วย  
 โทษมีราคาเป็นต้น เพราะเหตุนั้นแล  
 จึงชื่อว่า ไม่ประเสริฐคือเลว อีกอย่างหนึ่ง  
 ชื่อว่า ไม่ใช่ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย  
 ไม่ประพฤติ และเพราะผู้ที่ไม่ใช่พระอริยะ  
 ประพฤติ คือเป็นของลามก ได้แก่  
 มิจฉาวิตก มีกามวิตกเป็นต้น อันได้  
 นามว่าสังกัปปะ เพราะดำริถึงคุณ  
 ที่ไม่มีจริงเป็นต้นในอารมณ์ อันตน  
 ให้เกิดแล้ว พระเถระพยากรณ์อรรถผล  
 ว่า เราบรรลุพระอรรถแล้ว ในเวลาที่  
 ปลายมีดโกนจดเท่านั้น ดังนี้.

พรรณนาคาถาของพระสังฆชยเถระ  
 จบ.

## ๙. รามเณยยกตฺเถรคาถา-

### วณฺณนา

จิหฺจิทฺทาทินฺทิตฺเตติ อายสฺมโต  
รามเณยยกตฺเถรสฺส คาถา. กา อูปฺตติ.  
อยมฺปิ ปุริมฺพุทฺเธสฺส กตาทิกาโร ตตฺถ  
ตตฺถ ภเว ปุณฺณานิ อูปจฺฉินฺนฺโต สฺสิขิสฺส  
ภควโต กाले กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา  
วิณฺญตฺติ ปตฺโต ภควนฺตฺติ ทิสฺวา  
ปสฺนุนฺมานโส ปุเปเหสิ ปุชฺชํ อกาสิ.

โส เตน ปุณฺณกมฺเมเน ทเวโลก  
นิพฺพตฺโต อปราปรี ปุณฺณานิ กตฺวา  
สฺสคฺตีสฺส เอว ปรีวตฺเตนฺโต อิมสฺมิ  
พุทฺธูปฺปาเท สวตฺถิยํ อิปฺภกฺกุเล<sup>๑</sup>  
นิพฺพตฺติตฺวา วยฺปตฺโต เชตวน-  
ปฏิกฺคฺคฺหนเ<sup>๒</sup> สณฺชาตูปฺปสาโท ปพฺพชิตฺวา  
จฺริยานุกฺกุลํ กมฺมฏฺจันํ คเหตุวา อรณฺเณ  
วิหฺรติ. ตสฺส อตฺตโน สมฺปตฺติยา  
ปพฺพชิตฺสارูปฺปาย จ<sup>๓</sup> ปฏฺิพฺตฺติยา

## ๙. พรรณนาคาถาของ

### พระรามเณยยกเถระ

คาถาของท่านพระรามเณยยกเถระ  
มีคำว่า จิหฺจิทฺทาทินฺทิตฺเต เป็นต้น.  
เรื่องราวของท่านเป็นมาอย่างไร. พระเถระ  
แม้รูปนี้ก็ได้ทำอริการไว้ในพระพุทธเจ้า  
องค์ก่อนๆ สั่งสมบุญทั้งหลายไว้ในภพ  
นั้น ๆ ในกาลของพระผู้มีพระภาค  
พระนามว่าสิขี ได้มาบังเกิดในเรือน  
แห่งตระกูล เจริญวัยแล้ว เห็นพระผู้มี  
พระภาค มีจิตเลื่อมใส จึงได้บูชาด้วย  
ดอกไม้ทั้งหลาย.

ด้วยบุญกรรมนั้น เขาบังเกิดในเทวโลก  
กระทำบุญอื่น ๆ อีก เวียนไปมาในสุคติ  
เท่านั้น ครั้นพุทธชูปบาทกาลนี้มาบังเกิด  
ในตระกูลที่ร่ำรวยในกรุงสาวัตถี เจริญวัย  
แล้ว เกิดปลาหะความเลื่อมใสครั้ง(พระ  
ผู้มีพระภาค) ทรงรับเชตวันมหาวิหาร  
จึงออกบวช เรียนกรรมฐานที่เหมาะสม  
แก่จริต แล้วไปอยู่ในป่า ท่านมีสมัญญา  
ว่า รามเณยกะ เพราะความปฏิบัติ

<sup>๑</sup> ส. อิทฺเต กุเล.

<sup>๒</sup> ส. เชตวนปฏิกฺคฺคฺหนกาเล.

<sup>๓</sup> ม. อ. ปพฺพชิตฺสาร์ูปฺปาย.

อภิณาถนิมิตต์, วิรวเหตุติ อตุโธ.  
**สิปปีกาภีรุเตหิ** จาติ สิปปีกา วุจจนฺติ  
 เทวกา ปณามกา เคลณฺเยน  
 ชาตภิสทาราการา สาขมิกา.  
 “มหากลนฺทกา”ติ เกจิ, สิปปีกานํ  
 อภีรุเตหิ มหาวิรวเหหิ, เหตุมุหิ เจตํ  
 ทรณวณฺํ, ตํเหตุติ อตุโธ.

น เม ตํ ฆนฺทติ จิตฺตฺนฺติ มม  
 จิตฺตํ น ฆนฺทติ น จวติ,<sup>๑</sup> อิทํ วุตฺตํ  
 เหติ : อิมสฺมึ อรณฺเย วิรวเหตุ  
 สิปปีกาภีรุเตเหตุ วิย ปาปิม ตว  
 วิสฺสรกรรมเหตุ มม จิตฺตํ กมฺมฏฺจานโต  
 น ปริปตฺตตีติ.<sup>๒</sup> ตตฺถ การณมาห  
 “เอกตฺตํ นีรตฺตํ หิ เม”ติ.

หิ-สทฺโท เหตุอตุโธ, ยสฺมา มม จิตฺตํ  
 คณฺสงฺคณิกํ ปหาย เอกตฺเต เอกีภาเว,  
 พหิทฺธา วา วิกุเขปํ ปหาย เอกตฺเต

เสียงเป็นไปเนื่อง ๆ ว่า วิหวิหะ หมาย-  
 ความว่า เหตุแห่งความรำร้อง. บาทคาถา  
 ว่า **สิปปีกาภีรุเตหิ** จ ความว่า  
 เนื้อสาชะ ซึ่งมีอาการดังเด็กหิวและผอม  
 เพราะความป่วยไข้ อันมีนามอื่นมีใน  
 เทวดาซึ่งเขาเรียกกันว่า สิปปีกา บาง  
 อาจารย์ว่าชื่อว่า มหากลันทกะ ด้วย  
 เสียงร้องอันคร่ำครวญใหญ่ของสิปปีกา  
 ก็คำนี้เป็นตติยาวิภัติใช้ในเหตุ ความว่า  
 เพราะเหตุแห่งสิปปีกะนั้น.

บาทคาถาว่า น เม ตํ ฆนฺทติ จิตฺตํ  
 ความว่า จิตของเราไม่เอนเอียงไม่ดิ้นรน  
 ท่านกล่าวอธิบายไว้ดังนี้ ดูกรรมารผู้มีบาป  
 เหตุแห่งการร้องครวญครางเหมือนเหตุแห่ง  
 การร้องในปานี้ คือเพราะเหตุการกระทำ  
 เสียงให้ช่านไปของท่าน จิตของเราก็หา  
 ตกไปจากกรรมฐานไม่ พระเถระกล่าว  
 เหตุในเรื่องนั้นว่า เอกตฺตํ นีรตฺตํ หิ เม  
 ดังนี้.

หิ-ศัพท์มีเหตุเป็นอรรถ เพราะเหตุที่จิต  
 ของเราละความคลุกคลีด้วยหมู่ ยินดีใน  
 ความเป็นผู้เดียว คือในเอกีภาวะ หรือละ

<sup>๑</sup> ส. อ. น จลติ.

<sup>๒</sup> อ. ปริวตตตีติ.

ปาสาทิกภาวโต "รามณฺยโยโก"เตว  
สมณฺญา อโหสิ.

อันสมควรแก่บรรพชิต อันเป็นคุณสมบัติ  
ของตน และเพราะเป็นผู้นำมาซึ่งความ  
เลื่อมใส.

อถกทิวสํ มาโร เถรํ ภีสาเปตุกาโม  
ภราวสทฺทํ อภาสิ. ตํ สุตฺวา เถโร  
ถิรปกติตาย<sup>๑</sup> เตน อสนฺตสนฺโต "มาโร  
อฺยนุ"ติ ฅตฺวา ตตฺถ อนาทรํ ทสฺเสนฺโต  
"วิหฺวิทฺทิกนฺทิต"<sup>๒</sup>ติ คากํ อภาสิ.

ต่อมาวันหนึ่ง มารต้องการจะให้พระเถระ  
สะดุ้งกลัว จึงได้กระทำเสียงที่น่ากลัว  
พระเถระฟังเสียงนั้นแล้วก็ได้สะดุ้งกลัว  
เพราะเป็นผู้มีปกติมั่นคง ทราบว่าผู้นี้  
เป็นมาร เมื่อจะแสดงความไม่เชื่อเพื่อ  
ในเสียงนั้น จึงได้ภาษิตคาถาว่า  
"วิหฺวิทฺทิกนฺทิต" เป็นต้น.

(๔๙. วิหฺวิทฺทิกนฺทิต<sup>๓</sup>)

(๔๙. ดูกรมาร บุคคลหลงจำพวก ย่อม  
สะดุ้งกลัว เพราะเสียงร้องของนก  
และเสียงร้องคำราม แห่งเทวดา  
แต่จิตของเราไม่หวั่นไหว เพราะ  
เสียงเหล่านั้น เพราะจิตของเรา  
ยินดีในพระนิพพาน อันมีสภาพ  
เป็นหนึ่ง).

สิปฺปิการุเทหิ จ

น เม ตํ ฅนฺทติ จิตฺตํ

เอกตฺตํ นีรตฺตํ<sup>๔</sup> หิ เมติ).

๔๙. ตตฺถ วิหฺวิทฺทิกนฺทิตติ

วิหฺวิทฺทิตติ อภินฺทํ ปวตฺตสทฺทิตาย

"วิหฺวิทฺทิต" ลทฺธนามานํ วฏฺฏกานํ<sup>๕</sup>

๔๙. บทว่า วิหฺวิทฺทิกนฺทิต ใน

พระคาถานั้น ความว่า เหตุแห่งความ  
บังสยของนกที่ได้ชื่อว่าวิหฺวิทิต เพราะมี

<sup>๑</sup> ก. วิรปกติตาย. <sup>๒</sup> ข. เถร. ๒๖/๑๘๖/๒๗๑.

<sup>๓</sup> ฉ. จิตฺทิกนฺทิต. <sup>๔</sup> ฉ. เอกตฺตนิรตฺตํ.

<sup>๕</sup> โป. จริลฺลิกานํ.

เอกคฺคตตาย, เอกตฺเต เอกสภาเว วา  
นิพฺพานे นีรตี อภีรตี, ตสฺมา  
กมฺมฏฺจानโต น ฌนฺทตี น จวตีตี, อิมิ  
กัโร คาถิ วทนฺโต เอว เถโร วิปสฺสนิ  
วทฺเตตฺวา อรหตฺตี ปาปุณิ. เตน วุตฺตี  
อปทานे<sup>๑</sup> :

ความฟุ้งซ่านไปในภายนอก ตั้งอยู่ใน  
ความเป็นเอกคือความมีอารมณ์เดียว  
หรือยินดีอภิรมย์ในพระนิพพานอันเป็น  
เอกัตตะ คือมีสภาวะเป็นเอก ฉะนั้นจึงไม่  
กลับคลอกไม่เคลื่อนไปจากพระกรรมฐาน  
ได้ยินว่า พระเถระกำลังกล่าวคาถานี้อยู่  
นั่นเอง เจริญวิปัสสนาบรรลุพระอรหัต  
แล้ว ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวไว้ใน  
อปทานว่า :

“สุวณฺณวณฺโณ ภควา  
สตรึสี ปภาวโร<sup>๒</sup>  
จกฺกมนิ สมารูโฬห  
เมตฺตจิตฺโต สีขิ สโต.<sup>๓</sup>

“พระผู้มีพระภาคพระนามว่าสีขี มี  
พระฉวีวรรณดั่งทอง มีพระรัศมีอัน  
ประเสริฐดั่งพระอาทิตย์ มีพระ  
หฤทัยเมตตา มีพระสติ เสด็จขึ้นที่  
จงกรม.

ปสฺนฺนจิตฺโต สุขฺมโน  
โถเมตฺวา<sup>๔</sup> ฌานมฺตฺตมํ  
มิเนลปฺปํ ปคฺคยฺห  
พฺุทฺธสฺส อภิโรปยิ.

เรามีจิตเลื่อมใสมีใจใสมนัส ชมเชย  
พระญาณอันอุดม แล้วถือ  
ดอกเทียนขาวไปบูชาแต่พระพุทธเจ้า.

เอกตีเส อิตโต กปฺเป  
ยิ ปุปฺพมภิปุชยิ

ในกัปที่ ๓๑ แต่ภัทธกัปนี้ เราได้  
บูชาพระพุทธเจ้า ด้วยดอกไม้ใด

<sup>๑</sup> พ. ช. ๓๒/๒๐๔/๓๐๑.

<sup>๒</sup> ฉ. ปตาปวา.

<sup>๓</sup> ฉ. สีขีสโก.

<sup>๔</sup> ฉ. วนฺทิตฺวา.



ทศุคคตี นากิขานามิ  
พทุธิปุชายิทธิ ผลั.

เอกุนตีเส กปุปมิ  
สุเมษมนนามโก<sup>๒</sup>  
สตุตตรตณสมปนุโน  
จกุกวตตุตี มหพพโล.

กิลเสสา ฌาปีตา มยหิ  
ฯเปฯ กตัม พทุธิสุส สาสนนุ"ติ.

ออยเมว จ เถรสสุ อญญา-  
พญากรณคาถา อโหสิ.

รามณเวยยกตุเถรคาถาวณณนา  
นิญจिता.

ด้วยการบูชา นั้น เราไม่รู้จักทุกคติ  
เลย นี่เป็นผลแห่งพุทธบูชา.

ในกัณฑ์ที่ ๒๙ แต่ภักทกัณฑ์นี้ ได้เป็น  
พระเจ้าจักรพรรดิ พระนามว่า  
สุเมษมนะ ทรงสมบูรณด้วยแก้ว  
๗ ประการ มีผลมาก. (คุณวิเศษ  
เหล่านี้คือปฏิสัมภิตา ๔ วิโมกข์ ๘  
และอภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัด  
แล้ว).

กิลเสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ฯลฯ  
คำสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จ  
แล้ว" ดังนี้.

นี้แหละเป็นคาถาพยากรณ์อรรถผล  
ของพระเถระ.

พรวณนาคาถาของพระรามไณยกเถระ  
จบ.

<sup>๑</sup> ส. ปุปผ.

<sup>๒</sup> ส. สุเมษยสนามโก.

## ๑๐. วิมลตฤณกาถา

ธรรณี ๑ สิวจติ วาติ อายสมโต  
 วิมลตฤณสสุ คาถา. กา อุปตติ.  
 โสปี ปริมพทุธสุ กตาทิกาโร ตตถ  
 ตตถ ภเว วิวญญูปนิสฺสยํ กุสลํ  
 อุปจินนุโต วิปสฺสีสฺส ภควโต กाले  
 สงฺฆมณกุเล นิพพตฺติตฺวา วิญญุตํ  
 ปตฺโต ตสมิํ สิปฺเป นิปฺพตฺตี คโต  
 เอกทิวสํ วิปสฺสี ภควนฺตํ ปสฺสีตฺวา  
 ปสนฺนมานโส สงฺฆมเนน ปุชฺชํ กตฺวา  
 ตโต ปฏฺจาเย กาลเณ กาลิํ สตถุ  
 อุปฏฺจันนํ อกาลิ.

โส เตน ปุณฺณกมฺเมน เทวโลก  
 นิพพตฺติตฺวา อปราปริํ ปุณฺณานิ กตฺวา  
 เทวมนุสฺเสสุ สัสนฺนุโต กสฺสปสฺส ภควโต  
 กाले “อนาคเต เม วิมโล วิสุทฺโธ  
 กาโย โหตุ”ติ โฟธิรุกฺขิํ คนฺุโธทเกหิ  
 นฺุหาเปสิ, เจตियํคนฺุโพธิยํคนฺุณฺุ  
 อาสนานิ<sup>๑</sup> โธวาเปสิ, ภิกฺขุณฺุมปี กิลฺุญฺุเจ

## ๑๐. พรรณนาคาถาของ พระวิมลเถระ

คาถาของท่านพระวิมลเถระมีคำ  
 ธรรณี ๑ สิวจติ วา ดังนี้ เป็นต้น.  
 เรื่องราวของท่านเป็นมาอย่างไร. พระเถระ  
 แม้นี้ก็ได้อธิกรรมในพระพุทธเจ้า  
 องค์ก่อน ๆ สั่งสมกุศลอันเป็นอุปนิสัย  
 แห่งพระนิพพานในภพนั้น ๆ บังเกิดใน  
 ตระกูลแห่งคนเป่าสังข์ ครั้นศาสนาของ  
 พระผู้มีพระภาคพระนามว่า วิปัสสี  
 ถึงความเป็นหนุ่มแล้ว เรียนสำเร็จ  
 วิชาเป่าสังข์นั้น วันหนึ่ง เห็นพระผู้มี  
 พระภาคพระนามว่าวิปัสสี มีใจเลื่อมใส  
 จึงกระทำการบูชาด้วยการเป่าสังข์ถวาย  
 จำเดิมแต่นั้น ได้กระทำการบำรุง  
 พระศาสดาตามควรแก่กาล.

ด้วยบุญกรรมนั้น ท่านบังเกิดในเทวโลก  
 แล้วกระทำบุญอื่น ๆ อีก ท่องเที่ยวอยู่ใน  
 เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ครั้นศาสนา  
 พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ได้  
 เอน้ำหอมมารดต้นโพธิ์ด้วยคิดว่าใน  
 อนาคตกาลขอให้กายของเราจงบริสุทธิ์  
 หมดมลทิน ให้ชำระอาสนะที่เนิน

<sup>๑</sup> ส. อาสนาทินี.

สมณปริกษาเร โธวาเปสิ.

ไส ตโต จวิตฺวา เทเวสุ จ  
 มนุสฺเสสุ จ ปริวตฺเตนฺโต อิมสฺมี  
 พุทฺธปฺปาเท ราชคฺเห อิมฺภกุเล<sup>๑</sup>  
 นิพฺพตฺติ. ตสฺส มาตฺกฺจฺฉิยํ วสนฺตสฺส  
 นิภฺขมฺนฺตสฺส จ กาโย ปิตฺตเสมฺหาทีหิ  
 อสงฺกิลิฏฺโจะ ปทุมฺปลาเส อุตฺกพิณฺฑุ วีย  
 อลคฺโค ปจฺฉิมภวิกโพิธิสฺตฺตสฺส วีย  
 สุวิสุทฺโธ อโหสิ, เตนฺตสฺส **วิมโล**เตว  
 นามํ อํสฺ. ไส วยฺปตฺโต ราชคฺหปฺปเว  
 สเน พุทฺธานุภาวํ ทิสฺวา ปฏฺิลทฺธสฺสทฺโธ  
 ปพฺพชิตฺวา กมฺมฏฺจํ คเหตุวา  
 โกลลรฺมฺเจ ปพฺพตคฺุหายํ วิหฺรติ.

อถกทิวสํ จาตฺตฺที่ปิกฺมหาเมโฆ สกฺลํ  
 จกฺกวาฬคฺพฺภํ ปตฺถริตฺวา ปาวสฺสิ.  
 วิวฏฺฏญฺจายิมฺหิ พุทฺธานํ จกฺกวตฺตีนญฺจ  
 ธรรมานกาเล เอว กิร เอวํ วสฺสติ.

พระเจดีย์และที่ลานโพธิ แม้สมณปริกษา  
 ที่เศร้านมอของภิกษุทั้งหลายก็ให้ชำระ  
 ให้สะอาด.

ท่านเคลื่อนจากภพนั้นแล้วหมุนเวียน  
 อยู่ในเทวดาและในมนุษย์ทั้งหลาย ครั้น  
 พุทฺธปาทกาลนี้มาบังเกิดในตระกูลที่  
 มั่งคั่งในพระนครราชคฤห์ เมื่อท่านอยู่  
 ในครรภ์ของมารดาที่ดี คลอดออกมาแล้ว  
 ก็ดี กายของท่านก็ไม่เปรอะเปื้อนด้วย  
 น้ำดีและเสมหะเป็นต้น ไม่มีอะไร  
 แปรเปื้อน ดุจหยาดน้ำบนใบบัวฉะนั้น  
 ทั้งสะอาดหมดจดดี ดุจพระโพธิสัตว์ใน  
 ปัจฉิมภวีกชาติ ฉะนั้น. เพราะเหตุนั้น  
 พวกญาติจึงขนานนามท่านว่า **วิมล**  
 นั้นเทียว ท่านเจริญวัยแล้วเห็นพุทฺธ  
 อนุภาพในตอนเสด็จเข้าพระนครราชคฤห์  
 ได้ศรัทธาจึงออกบวชเรียนกรรมฐานไปอยู่  
 ในบรรพตคูลาแคว้นโกศลรัฐ.

ภายหลังวันหนึ่งมหาเมฆที่เกิดในทวีป  
 ทั้ง ๔ ได้ยังฝนให้ตกแผ่คลุมทั่วท้อง  
 จักรวาลทั้งสิ้น ได้ยินว่า ฝนจะตกอย่างนี้  
 ก็เฉพาะในกาลที่พระพุทฺธเจ้าและพระเจ้า

<sup>๑</sup> ส. อิทฺเต กุเล.

<sup>๒</sup> ส. จาตฺตฺที่ปิก.

สมมุติปริพาหุสโต อุตฺตสฺปฺปายลาเภณ  
เถรสุส จิตฺตํ สฺมาหิตํ อโหสิ เอกคฺคํ.  
โส สฺมาหิตจิตฺโต ตาวเทว วิปฺสฺสนํ  
อุสฺสูกฺกาเปตฺวา มคฺคปฏฺิปาฏฺิยา อรหตฺตํ  
ปาปฺณิ. เตน วุตฺตํ อปทาน<sup>๑</sup> :

จักรพรรดิยังทรงพระชนม์อยู่ใน วิวัฏฏ์ภู-  
ฐายีกับเท่านั้น เพราะได้ฤกษ์ที่เป็นสัปปายะ  
โดยที่ความเร้าร้อนในหน้าร้อนสงบลง  
จิตของพระเถระจึงตั้งมั่นเป็นจิตมีอารมณ์  
เดียว ท่านมีจิตตั้งมั่นแล้วก็ชวนชวาย  
เจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตแล้วโดย  
ลำดับแห่งมรรคในขณะนั้นเทียว ด้วย  
เหตุนี้ ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทานว่า :

“วิปฺสฺสิสุส ภควโต  
อโหสิ สงฺฆมฺมโก  
นิจฺจุปฺภูจฺานยฺตุโตมฺหิ  
สุคตสุส มเหสิโน.  
อุปฺภูจฺานผลํ ปสฺสํ  
โลกนาถสุส ตาทิโน  
สฺภูจฺิ ตูริยสฺหสฺसानิ  
ปริวาเรนฺติ มํ สทา.

“เราเป็นผู้เป่าสังข์บูชา แต่พระผู้มี  
พระภาคพระนามว่าวิปัสสิ เป็นผู้  
ประกอบการบำรุงพระสุคตเจ้า ผู้  
แสวงหาคุณใหญ่เป็นนิตย์  
เราเห็นผลการบำรุงพระโลกนาถผู้  
คงที่ ดนตรีหกหมื่นแวดล้อมเรา  
ทุกเมื่อ.

เอกนวุติโต กปฺเป  
อุปฺภูจฺหิ มหาอิสิ  
ทฺคฺคตี นาภิขานามิ  
อุปฺภูจฺานสฺสิทํ ผลํ.

ในกัณฑ์ ๙๑ แต่ภักทกัณฑ์นี้ เราบำรุง  
พระผู้มีพระภาคผู้แสวงหาคุณใหญ่  
ด้วยกรรมนั้น เราไม่รู้จักทุกคติเลย  
นี้เป็นผลแห่งการบำรุง.

<sup>๑</sup> ส. สัพพปริพาห.

<sup>๒</sup> พ. อ. ๓๒/๑๐๒/๑๙๘.

จตุวิเส อิติ กปเป  
 มหานิคฺโขสนามกา  
 โสฬสาลีสฺสุ ราชานเ  
 จกฺกวตฺติ มหพฺพลา.

กิเลสา ฉาปีตา มยหํ  
 ฯเปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนนุ”ติ.

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา กตกิจฺจตาย  
 ตฺถุจฺมานโส อฺุทานํ อฺุทาเนนฺโต “ธรรณิ  
 ๑ สิบฺจติ วาติ มาลฺุโต”ติ คาถํ อภาสิ.

(๕๐. ธรรณิ ๑ สิบฺจติ วาติ  
 มาลฺุโต วิชฺชุตฺตา จรติ นภา  
 อฺุปลสมนฺติ วิตกฺกา  
 จิตฺตํ สฺุสมานิตํ มมฺนฺติ).

๕๐. ตตฺถ ธรรณิ”ติ ปจฺวี, สภา หิ  
 สกฺลํ ธรรณิ”ติ ธาเรตีติ “ธรรณิ”ติ วุจฺจติ.  
 สิบฺจตีติ สมฺนฺตโต นภํ ปุเรตฺวา  
 อภิปฺปวสฺสโต มหาเมฆสฺส วุฏฺฐิจิธาราหิ  
 สิบฺจติ. วาติ มาลฺุโตติ อฺุทกณฺุสฺสิต-

ในกัณฑ์ที่ ๒๔ แต่ภัทรกัณฑ์นี้ ได้มี  
 พระเจ้าจักรพรรดิ ๑๖ พระองค์ ทรง  
 พระนามว่ามหานิโฆษ มีผลมาก.  
 (คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภิตา ๔  
 วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ เราทำให้  
 แจ่มชัดแล้ว).

กิเลสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ฯลฯ  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว” ดังนี้.

ก็ครั้นท่านบรรลุพระอรหัตแล้วมีใจ  
 ยินดีโสมนัสแล้ว เพราะได้ทำกิจเสร็จแล้ว  
 เมื่อจะเปล่งอุทาน จึงกล่าวคาถาว่า  
 “ธรรณิ ๑ สิบฺจติ วาติ มาลฺุโต” เป็นต้น.

(๕๐. แผ่นดินชุ่มชื้นด้วยน้ำฝน ลมก็พัด  
 สายฟ้าก็แลบอยู่ทั่วไป ในท้องฟ้า  
 วิตกทั้งหลายย่อมนสงบลง จิต  
 ของเรที่ตั้งมั่นแล้วเป็นอันดี).

๕๐. คำว่า ธรรณิ ในคาถานั้น  
 ได้แก่ แผ่นดิน คือแผ่นดินนั้น ท่าน  
 เรียกว่า ธรรณิ เพราะอรรถว่า ทรงไว้ซึ่ง  
 สิ่งที่ควรทรงไว้ และไม่ควรถองไว้ทั้งสิ้น.  
 บทว่า สิบฺจติ ความว่า รดอยู่ด้วย

<sup>๑</sup> พ. เถร. ๒๖/๑๘๗/๒๗๑.



อะไร ๆ ที่จะพึงกระทำในการตั้งจิตให้เป็น  
สมาธิอีก พระเถระพยากรณ์อรรถัตผล  
ด้วยประการดังกล่าวมานี้.

วิมลตฺเถรคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาคาถาของพระวิมลเถระ จป.

ปัญฺจมวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาปัญฺจมวรรค จป.

## ๖. ฉกฏวคค

### ๓. โคธิกาทิจตุตฺเถรคคภา- วณฺณนา

วสฺสติ เทโวติอาทิกกา จตฺสฺโส  
โคธิกโก, สฺพพหุ, วลฺลียโย, อุตฺตโยติ อิมสฺ  
จตฺนุํ เถรานิ คคภา<sup>๑</sup> กกา อฺปฺปตฺติ.  
อิมปิ ปฺริมพฺพฺเรสฺ กตาทิกการา ตตฺถ  
ตตฺถ ภเว ปฺณณานิ อฺปฺจिनฺนตฺตา อิตฺ  
จตฺนวุเต กปฺเป สิทฺถตฺถสฺส ภควโต  
กคเล กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺตฺวา วิญฺญตฺ  
ปฺตฺวา อณฺณมณฺณํ สหายา หุตฺวา  
วิจฺริสฺ.

เตสฺ เอโก สิทฺถตฺถํ ภควนฺตํ ปิณฺนทาย  
จวณฺตํ ทิสฺวา กฏฺจจฺจิกฺกขํ อทาสี. ทฺติโย  
ปฺสนฺนจิตฺโต หุตฺวา ปณฺจปฺติฏฺจิตฺน  
วณฺทิตฺตฺวา อณฺชลี ปคฺคณฺหิ. ตติโย  
ปฺสนฺนจิตฺโต เอเกน ปฺปฺมฺหตฺเถน  
ภควนฺตํ ปุเชสิ. จตฺตฺโก สุมนฺปฺปฺเมหิ  
ปฺชมกาสี.

## ๖. ฉกฏวรรค

### ๑. พรรณนาคคภาของพระเถระ ๔ รูป มีพระโคธิกะเป็นต้น

คคภาของพระเถระ ๔ รูปเหล่านี้คือ  
พระโคธิกะ ๑, พระสฺพพหุ ๑, พระวัลลียะ  
๑, พระอุตฺตียะ ๑ รวม ๔ คคภามีคคภา  
วสฺสติ เทโว เป็นต้น. เรื่องราวของท่าน  
เหล่านี้เป็นมาอย่างไร. คือพระเถระทั้ง  
๔ รูปนี้ ได้เคยทำอธิการไว้ในพระพุทฺธเจ้า  
องค์ก่อน ๆ มาแล้ว ได้สั่งสมบุญไว้ในภพ  
นั้น ๆ. ใน กัณฑ์ ๙๔ แต่ภทฺทกัณฑ์ ครั่ง  
คคภานาพระผู้มีพระภาค พระนามว่า  
สิทฺถตฺถะ ได้บังเกิดในเรือนแห่งตระกูล  
บรฺรลฺวิญฺญูภพ (ฐฺเฒียงสา) แล้ว ก็เป็น  
สหายซึ่งกันและกันเที่ยวไป.

ในบรฺรดาสหายทั้ง ๔ คนนั้น คนหนึ่งเห็น  
พระผู้มีพระภาคพระนามว่า สิทฺถตฺถะ  
เสด็จเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ได้ถวายภิกษา  
ทัพพีหนึ่ง สหายคนที่ ๒ มีจิตเลื่อมใส  
ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว  
ประคองอัญชลี สหายคนที่ ๓ มีจิต  
เลื่อมใส แล้วเอาดอกไม้ที่อยู่ในมือ

<sup>๑</sup> ส. คคภาโย.



เอวํ เต สตุถริ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา  
 ปสุเตน เตน ปุณฺณกมุเมน เทวโลก  
 นิพฺพตฺติตฺวา ปุณ อปฺราปรํ ปุณฺณานิ  
 กตฺวา เทวมนุสฺสเสสฺสํ สัสนฺนุโต กสฺสปสฺส  
 ภควโต กाले กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา  
 สหายกา หุตฺวา สาสเน ปพฺพชิตฺวา  
 สมณธมฺมํ กตฺวา อมฺหากํ ภควโต กाले  
 ปาวายํ จตฺนุนํ มลฺลราชานํ ปุตฺตา  
 หุตฺวา นิพฺพตฺตีสฺส.

เตสํ โคธิโก, สุพานุ, วลฺลियो อุตฺตियोติ  
 นามานิ อภิสุ. อญฺณมญฺญํ ปิยสหายา<sup>๑</sup>  
 อเหตุ. เต เกนจิเทว กรณียเณ  
 กปิลวตฺถุ อคมฺสฺ. ตสฺมี จ สมเย  
 สตุถา กปิลวตฺถุ คนฺตฺวา นิโครธาราม  
 วสนฺโต ยมกปาฏิหาริย์ ทสฺเสตฺวา  
 สุตฺโธทนปฺปมุเช สกฺยราชาเน ทเมสิ.

..ดอกหนึ่งบูชาพระผู้มีพระภาค สหายคน  
 ที่ ๔ เอาดอกมะลิกระทำการบูชาแล้ว.

สหายทั้ง ๔ คนนั้นมีจิตเลื่อมใสในพระ  
 ศาสดาดังกล่าวมานี้ ได้ไปบังเกิดใน  
 เทวโลก ด้วยบุญกรรมที่ตนชวนชวายเป็นแล้ว  
 ยังกระทำการบุญอย่างอื่น ๆ อีก เวียนว้าย  
 อยู่ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จึงมา  
 บังเกิดในเรือนแห่งตระกูล ครั้งศาสนา  
 พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ก็ได้  
 เป็นสหายกัน ออกบวชในพระศาสนา  
 บำเพ็ญสมณธรรม ครั้นศาสนาพระผู้มี  
 พระภาคของพวกเรา จึงมาบังเกิดเป็น  
 โอรสของเจ้ามัลละทั้ง ๔ ตระกูล ณ  
 กรุงปาวา.

ราชโอรสเหล่านั้นมีนามว่าเจ้าชายโคธิกะ  
 เจ้าชายสุพานุ เจ้าชายวัลลियะ เจ้าชาย  
 อุตติยะ ต่างเป็นสหายที่รักใคร่แห่งกัน  
 และกัน เจ้าชายเหล่านั้นได้เสด็จไปกรุง  
 กบิลพัสดุ์ ด้วยกรณียกิจบางอย่าง ก็ใน  
 สมัยนั้น พระศาสดาก็เสด็จไปยังกรุง  
 กบิลพัสดุ์ ประทับอยู่ที่นิโครธาราม ทรง  
 แสดงยมกปาฏิหาริย์ ทรมานเจ้าศากยะ  
 ทั้งหลาย มีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นประมุข.

<sup>๑</sup> ม. อี. สุจิตฺตสหายกา, ไป. สุปิยสหายา.

นิบาต) ๖. ัญญวรรค ๑. พรรณนาคาถาของพระเถระ ๔ รูป มีพระโคธิกะเป็นต้น ๑๒๙

ตทา เตปิ จตุตาโร มลลราชปุตฺตา  
ปาฎิหาริยํ ทิสฺวา ลทฺธปฺปสาทา  
ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนากมฺมํ กโรนฺตา น  
จิรสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ  
ปาปฺณิสฺสุ. เตน วุตฺตํ อปทานे<sup>๑</sup> :

ครั้งนั้น โอรสเจ้ามัลละทั้ง ๔ เหล่านั้น  
ทอดพระเนตรเห็นปาฎิหาริยํ จึงมีศรัทธา  
ปสาทะออกบวช แล้วบำเพ็ญวิปัสสนา  
กรรมฐาน ต่อกาลไม่นานก็ได้บรรลุพระ  
อรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิตา ด้วยเหตุนั้น  
ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทานว่า :

“สุวณฺณวณฺณํ สมฺพุทฺธํ  
อาหุติํ ปฏิกุคฺหํ  
ปวณา<sup>๒</sup> อภินิกฺขนฺตํ  
วานา นิพฺพนมาคตํ.

“เราได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มี  
พระฉวีวรรณดั่งทอง สมควรรับ  
เครื่องบูชา เสด็จออกจากป่า  
อันสงัดจากต้นหา เครื่องร้อยรัด  
มาสู่ความดับ.

กฏฺจุฏฺฐิกุขํ ปาทาสี  
สิทฺถตฺถสฺส มहेสิโน  
ปญฺญา ย อุปสฺนตฺถสฺส  
มหาวิรสฺส ตาทิโน.

จึงถวายภิกษาทัฬหีหนึ่งแด่พระพุทฺธ-  
เจ้าพระนามว่าสิทฺถตฺถะ ผู้มีปัญญา  
ผู้สงบระงับ ผู้แก้แค้นมาก ผู้คงที่.

ปเทนา นุปทา ยนฺโต<sup>๓</sup>  
นิพฺพาเปนฺตํ<sup>๔</sup> มหาชนํ  
วิตฺติ เม ปาหุณา ตาว  
พุทฺธสฺสาทิจฺจพฺนฺธุเน.<sup>๕</sup>

เราตามเสด็จพระองค์ ผู้ทรงยัง  
มหาชนให้ดับ เรามีความยินดีเป็น  
อันมากในพระพุทฺธเจ้า ผู้เป็น  
เผ่าพันธุ์พระอาทิตย์.

<sup>๑</sup> พ. อ. ๓๒/๑๐๓/๒๐๐-๓.

<sup>๒</sup> อ. ปวรา.

<sup>๓</sup> อ. ปเทนา'นุปทา'ยนฺต.

<sup>๔</sup> อ. นิพฺพาเปนฺเต.

<sup>๕</sup> อ. อุฬาราว วิตฺติ เม ชาตา พุทฺธ อาทิจฺจพฺนฺธุเน.

จตุณวุเต อิติ กปุเป  
 ยี่ ทานมทที ตทา  
 ทุคคตี นากิขานามิ  
 ภิกขาทานสุสิทฺ ผลิต.

สตุตาสีติมฺหิตอ กปุเป  
 มหาเรณฺสุสนามกา  
 สตุตฺรตนสมฺปนฺนา  
 สตุเตเต จกุกวตฺติโน.

กิลเสสา ฉมาปีตา มยฺหึ  
 ๗เปฯ กตฺ ๗ุทฺธสุส สาสนฺนุ"ติ.

โคธิโก เถโร.

"สุวณฺณวณฺณํ สมฺพุทฺธํ  
 นิสภาชานียํ ยถา  
 ติธาปภินฺนํ มาตงฺคํ  
 กุณฺชรวิ มเหสินฺ."

ในกัปที่ ๙๔ แต่ภัทรกัปนี้ เราได้  
 ถวายทานใด ในกาลนั้น ด้วย  
 กรรมนั้น เราไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็น  
 ผลแห่งการถวายภิกษา.

ในกัปที่ ๘๗ แต่ภัทรกัปนี้ ได้มี  
 พระเจ้าจักรพรรดิ ๗ พระองค์ มี  
 พระนามเหมือนกันว่า มหาเรณฺ  
 ทรงสมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ.  
 (คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภิตา ๔  
 วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ เราทำ  
 ให้แจ้งชัดแล้ว).

กิลเสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ๗๗  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

พระโคธิกเถระ.

"เราได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มี  
 พระฉวีวรรณดั่งทอง ผู้่องอาจดูจมัว  
 อาชาไนย ดั่งช้างมาดั่งคะตกมัน  
 ๓ ครั้ง ผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่.

โอภาเสนุตํ ทิสสา สพฺพา  
สาลราชว<sup>๑</sup> ปุปฺผิตํ  
รติยํ ปฏิปชฺชนุตํ  
โลกเชฏฺจํ นรุตฺตม<sup>๒</sup>.

ณฺวณฺเ จิตฺตํ ปสฺสาทตฺวา  
ปคฺคเหตุวาน อญฺชลิ  
ปสนฺนจิตฺโต สุมโน  
สิทฺถตฺถมภิวาทยิ.

จตฺนุนฺวติโต กปฺเป  
ยํ กมฺมมกริ ตทา  
ทฺคฺคตี นามิชานามิ  
ณฺวณฺสณฺณายิทํ ผลิ.

เตสฺตตฺติมฺหิโต กปฺเป  
โสฬฺสาสุํ นรุตฺตมา  
สฺตฺตรตฺนสมฺปนฺนา  
จกฺกวตฺตี มหพฺพลา.

ทรงยังทิศทั้งปวงให้สว่างไสวเหมือน  
พญารังมิดอกบาน เป็นเชษฐบุรุษ  
ของโลกสูงสุดกว่านระ เสด็จดำเนิน  
ไปในถนน.

จึงยังจิตให้เลื่อมใส ในพระญาณ  
ประนมอัญชลีมีจิตเลื่อมใส มีใจ  
ใสมนัส ถวายบังคมพระผู้มี  
พระภาคพระนามว่าสิทธัตถะ.

ในกัปที่ ๙๔ แต่ภัทรกัปนี้ เราได้  
ทำกรรมใด ในกาลนั้น ด้วยกรรม  
นั้นเราไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผล  
แห่งสัญญาในพระญาณ.

ในกัปที่ ๗๓ แต่ภัทรกัปนี้ ได้มี  
พระเจ้าจักรพรรดิ ๑๖ พระองค์ มี  
พระนามว่านรุตตมะ ทรงสมบุรณ์  
ด้วยแก้ว ๗ ประการ มีผลมาก.  
(คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภิตา ๔  
วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ เราทำ  
ให้แจ้งชัดแล้ว).

<sup>๑</sup> ม. อี. อุฬุราชว ปุริต.

<sup>๒</sup> ฉ. อปฺสุสน.

กิเลสา ฉมาปีตา มยหิ  
 ฯเปฯ กติ พุทธสุส สาสนฺน"ติ.

สุพาหุเตโร.

กิเลสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ฯลฯ  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

พระสุพาหุเถระ.

"ติวรายิ นิवासีหิ  
 อโหสี มาลิกโก ตทา  
 อททลั วิรัชิ พุทธิ  
 สิทธิตถิ โลกปุชิติ."<sup>๑</sup>

ปสนฺนจิตฺโต สุมโน  
 ปุပ္ผตฺตมทาสหิ  
 ยตฺถ ยตฺตูปปชฺชามิ  
 ตสุส กम्मสุส วาหสา.

อนฺุโกมิ ผลิ อิกฺุจ  
 ปุพฺเพ สุกตมตฺตโน  
 ปริกฺุชิตฺโต สุมลฺเลหิ  
 สสญฺเวย อิทิ ผลิ."<sup>๒</sup>

"ในกาลนั้น เราเป็นช่างดอกไม้  
 อาศัยอยู่ในนครติวรา ได้เห็น  
 พระพุทธเจ้าผู้ปราศจากฐลีพระนาม  
 ว่าสิทธัตถะ อันชาวโลกบูชา.

มีจิตเลื่อมใสใสมั่นส ได้ถวาย  
 ดอกไม้กำมือหนึ่ง เราเกิดในภพ  
 ไต ๆ เพราะผลของกรรมนั้น.

เราได้เสวยผลอันน่าปรารถนาที่ตน  
 ทำไว้ดีแล้วในปางก่อน แวดล้อม  
 ด้วยพวกนักมวยชั้นเยี่ยม นี่เป็นผล  
 แห่งสัญญาแห่งตน.

<sup>๑</sup> อ. โลกนายิกิ.

<sup>๒</sup> จ. ปุပ္ผทานสุสิหิ ผลิ.

จตุณฺนวุติโต กปุเป  
ยํ ปุปุณฺมภิโรปยี้<sup>๑</sup>  
ทุคฺคตี นากิขานามิ  
ปุปุณฺปุชายิทํ ผลิ.

ในกัปที่ ๙๔ แต่ภัทธกัปนี้ เราบูชา  
พระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้ใด ด้วย  
กรรมนั้นเราไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็น  
ผลแห่งการบูชาด้วยดอกไม้.

จตุณฺนวุตฺตปาทาย  
จเปตฺตวา วตฺตมานกั  
ปญฺจ ราชสตา ตตฺถ  
นชฺชุปมสนามกา.<sup>๒</sup>

ในกัปใกล้เคียงที่ ๙๔ เว้นกัปปัจจุบัน  
ได้มีพระราชา ๕๐๐ พระองค์  
พระนามเหมือนกันว่า นัชชุปมา.  
(คุณวิเศษ เหล่านี้ คือปฏิสัมภिता ๔  
วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ เราทำ  
ให้แจ้งชัดแล้ว).

กิลเสสา ฌาปีตา มยฺหิ  
ฯเปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ”ติ.

กิลเสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ฯลฯ  
คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
เสร็จแล้ว” ดังนี้.

वल्लियो ऐवो.

พระวัลลियเถระ.

“สิทฺถตฺถสฺส ภควโต  
ชาติปุปุณฺมทาสินิ  
ปาเทสุ สตฺต ปุปุณานิ  
หาเสโน’กิริตานิ”<sup>๓</sup> เม.

“เราได้ถวายดอกมะลิ แต่พระผู้มี  
พระภาคพระนามว่าสิทธัตถะ ดอก  
มะลิ ๗ ดอก เราไปรยลงที่ใกล้  
พระบาทด้วยความยินดี.

<sup>๑</sup> ฉ. ยํ ปุปุณฺมทานสฺสิทํ ผลิ.

<sup>๒</sup> ฉ. นชฺชสมสนามกา.

<sup>๓</sup> อี. หาเสโนการิตานิ.

เตน กมฺเมนหิ อชฺช  
 อภิโนมิ นรามเว  
 ธาเวมิ อนฺติมฺ เทหิ  
 สมนฺมาสมฺพุทฺธสฺสเน.

จตุณฺนวุติโต กปฺเป  
 ยํ ปุปฺปผมฺภิโรปยิ  
 ทุคฺคตี นามิขานามิ  
 ปุปฺปผุชฺชายิทํ ผลํ.

สมนฺตคณฺธนามาสํ  
 เตรส จกฺกวตฺติโน  
 อิติ ปญฺจมเก กปฺเป  
 จาตุรฺนฺตา คณฺธาธิปา.<sup>๑</sup>

กิเลสฺสา ฉมาปีตา มยฺหิ  
 ๗เปฯ กตฺติ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ"ติ.

อุตฺตโย เถโร.

ด้วยกรรมนั้น วันนี้เราได้เสวย  
 อมตธรรม เราทรงกายที่สุดอยู่  
 ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

ในกัปที่ ๙๔ แต่ภัทรกัปนี้ เราบูชา  
 พระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้ ด้วย  
 กรรมนั้นเราไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็น  
 ผลแห่งการบูชาด้วยดอกไม้.

ในกัปที่ ๕ แต่ภัทรกัปนี้ ได้มีพระเจ้า  
 จักรพรรดิ ๑๓ พระองค์ มีพระนาม  
 ว่าสมันตคันธะ ครอบครองแผ่นดิน  
 มีสมุทรรสาคร ๔ เป็นที่สุด เป็น  
 จอมหมู่ชน (คุณวิเศษเหล่านี้ คือ  
 ปฏิสัมภิตา ๔ วิโมกข์ ๘ และ  
 อภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัดแล้ว).

กิเลสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ๗๗  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

พระอุตตियเถระ.

<sup>๑</sup> ฉ. ชนาธิปา.

อรหตุตฺตี ปน ปตฺวา อิม  
จตุตาโรปี เถรา โลเก ปากฺกาว  
ปญฺญาตา ราชราชมหามตฺเตหิ<sup>๑</sup> สกุกตา  
ครุกตา หุตฺวา อรญฺเณ สหเว วิหรนฺติ.  
อถกทา ราชา พิมฺพิสาโร เต จตุตาโร  
เถเร ราชคหิ อูปคเต อุปสงฺกมิตฺวา  
วณฺทิตฺวา เตมาสสิ วสุสวาสาตฺถาย  
นิมนฺเตตฺวา เตสสิ ปาฏิกฺเขกฺกํ กุฏิกาย  
กาเรตฺวา สติสมฺโมเสน น ฉาเทสิ.

เถรา อจฺจนฺนาสุ กุฏิกาสฺ วิหรนฺติ.  
วสุสกาเล เทโว น วสุสตี. ราชา "กิ  
นุ โข การณํ เทโว น วสุสตี"ติ  
จินฺเตนฺโต ตํ การณํ ญตฺวา ตา  
กุฏิกาย ฌาทาเปตฺวา มตฺตีกากมฺมํ  
จิตฺตกมฺมญจ การาเปตฺวา กุฏิกามหิ  
กโรนฺโต มหโต ภิกฺขุสํมฺมสุ ทานํ อทาสิ.  
เถรา รญฺเณ อนุกมฺพาย กุฏิกาย  
ปวิสิตฺวา เมตฺตาสมาปตฺติโย สมาเป็นฺทิสฺสุ,  
อถตฺตรปาจिनฺทิสโต มหาเมโสม อญฺจหิตฺวา  
เถรานํ สมาเป็นฺทิตโต วุฏฺฏจานกฺขณฺเวย

ก็ครั้งพระเถระทั้ง ๔ รูปนี้ บรรลุ  
พระอรหัตแล้ว ได้ปรากฏชัดแจ้งในโลก  
แล้ว เป็นผู้อันพระราชาและมหาอำมาตย์  
แห่งพระราชาทั้งหลายสักการะเคารพแล้ว  
อยู่ร่วมกันในป่านั้นเที่ยว ต่อมาคราวหนึ่ง  
พระเจ้าพิมพิสารเข้าไปหาพระเถระทั้ง  
๔ รูปนั้น ผู้เข้าไปยังกรุงราชคฤห์ ใ้  
แล้วตรัสนิมนต์ เพื่อให้อยู่จำพรรษาถ้วน  
ไตรมาส รับสั่งให้สร้างกุฏิถวายพระเถระ  
เหล่านั้นแยกกัน (รูปละหลัง) แต่มิได้  
มุ่งบังเพราะหลงลืมไป.

พระเถระทั้งหลายก็อยู่ในกุฏิทั้งที่มีได้มุ่ง  
ในหน้าฝน ฝนก็ไม่ตก พระราชาทรง  
พระดำริว่า มีเหตุอะไรหนอฝนจึงไม่ตก  
ก็ทรงทราบถึงเหตุนั้น จึงรับสั่งให้มุ่ง  
หลังคากุฏิเหล่านั้น สั่งให้ฉาบทาด้วย  
ดินเหนียว (ทาดิน) แล้วตกแต่งให้งดงาม  
(เขียนภาพ) กระทำการฉลองกุฏิ ได้ทรง  
ถวายทานแต่พระภิกษุสงฆ์จำนวนมาก  
พระเถระทั้งหลาย เข้าสู่กุฏิด้วยความ  
อนุเคราะห์พระราชาแล้วเข้าเมตตาสมาบัติ  
ครั้งนั้นมหาเมฆตั้งขึ้นด้านทิศตะวันออก

<sup>๑</sup> ส. มจฺเจนิ.



วสุสิตุ อารภิ. เตสุ โคธิกตฺเถโร  
สมาปตฺติโต วุฏฺจาย สห เมสมคฺชฺชิตฺเตน :

เฉียงเหนือ เริ่มตกลงในขณะที่พระเถระ  
ทั้งหลายออกจากสมาบัตินั่นเอง ใน  
บรรดาภิกษุเหล่านั้น ท่านพระโคธิกเถระ  
ออกจากสมาบัติแล้ว ได้ภาษิตคาถา  
พร้อมกับฟ้าร้องคำรามดังนี้ว่า :

๕๑. “วสุสตี เทโว ยถา สุคีตํ  
ฉนฺนา เม กุฏฺฐิกา สุขา นิวาตา  
จิตฺตํ สุสมานิตญฺจ มยฺหํ  
อถ เจ ปตฺถยสึ ปวสุส เทวา”ติ<sup>๑</sup>  
อิมํ คาถํ อภาสิ.

๕๑. “ฝนตกลงมามีเสียงไพเราะ ดังเสียง  
เพลงขับ กุฎฐิของเรามุ่งดีแล้ว มี  
ประตูหน้าต่างมิดชิดดี จิตของเรา  
ก็ตั้งมั่นดีแล้ว ถ้าท่านปรารธนาจะ  
ตกก็เชิญตกลงมาเถิดฝน”.

ตตฺถ วสุสตีติ สิบฺจติ วุฏฺฐิจิธาโร  
ปเวจฺจติ. เทโวติ เมโสม. ยถา สุคีตฺนฺติ  
สุนฺทรคีตํ วิว คชฺชนฺโตติ อธิปฺปาโย.  
เมโสม หิ วสุสนกาเล สตปฏฺฐสฺหสฺสปฏฺฐโล  
อุฏฺฐหิตฺวา ถนยฺนฺโต วิชฺชุตฺตานิจฺฉาเรนฺโตว  
โสภติ, น เกวโล. ตสฺมา สินฺนิทฺถมคฺชฺร-  
คมภีรฺนิกฺโขเส<sup>๒</sup> วสุสตี เทโวติ ทสฺเสติ.

บทว่า วสุสตี ในคาถานั้น  
ความว่า ฝนตกคือหลังสายฝนอยู่.  
บทว่า เทโว ได้แก่ เมฆ. บทว่า ยถา  
สุคีตํ อธิบายว่า กระหึ่มอยู่ดุจเพลงขับ  
อันไพเราะ คือในฤดูฝนเมฆตั้งขึ้นตั้ง  
๑๐๐ ชั้น ๑,๐๐๐ ชั้น ทำให้ฟ้าร้อง  
เปล่งแสงแปลบปลาบไปทั่วทิศ ย่อม  
งดงาม มิใช่ออย่างเดียว ฉะนั้น พระเถระ  
แสดงว่าฝนตก มีเสียงก็ก้องเย็นฉ่ำ  
อย่างลึกซึ้งตกอยู่.

<sup>๑</sup> ชุ. เถร. ๒๖/๑๘๘/๒๗๒.

<sup>๒</sup> ส. นิคฺโขเสว.

เตน สททโต อนุปปีพิตฺ อาท **“ฉนฺนา เม กุฎฺฐิกา สุขา นิวาตา”**ติ. ยถา น เทโว วสุสฺสตี, เอวํ ตินฺนาทีหิ ฉาทิตา อयํ เม กุฎฺฐิกา, เตน วุฏฺฐิจิวสุสฺเสน อนุปปีพิตฺ อาท. ปรีโมคฺชฺชสุสฺส อุตฺตสฺสฺปายอุตฺตสุสฺสฺส ๑ สพฺพภาวโต<sup>๑</sup> สุขา. ผุสฺสิตคฺคฺคฺพิหิตวาทปานตาทิ วาทปรีสุสฺสย- รหิตา. อุกฺเขนปี อาวาสสฺสฺปายวเสน อนุปปีพิตฺ อาท.

ด้วยเหตุนั้น พระเถระจึงกล่าวถึงการที่ไม่ถูกรบกวน ด้วยเสียงว่า กุฎฐิของเรา มุงดีแล้ว มีประตูหน้าต่างมิดชิดดี คือ พระเถระกล่าวว่ากุฎฐิของเรานี้มุงด้วยหญ้า เป็นต้นแล้ว ทรายเท่าที่ฝนยังไม่ตก ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ถูกฝนรบกวน. พระเถระ กล่าวถึงความตามบีบคั้นด้วยเมล็ดฝนนั่น ซึ่งถือว่ามีความสุข เพราะมีความสุขในการใช้สอยและมีความสุขเกิดแต่ฤดู ด้วยมีฤดูที่เป็นสัปปายะ ซึ่งว่าเว้นจากอันตราย อันเกิดแต่ลม เพราะมีประตูหน้าต่าง ปิดสนิทดีด้วยดาลที่สนิท แม้ด้วยบท ทั้ง ๒ นั้น ท่านกล่าวถึงความตามบีบคั้น ด้วยมีอาวาสอันเป็นสัปปายะ.

**จิตฺตํ สุสฺมาหิตญฺจ มยฺहनฺติ จิตฺตญฺจ มม สุญฺญํ สฺมาหิตํ อนุตฺตรสฺมาธินา นิพฺพานารมฺมณฺเณ สุญฺญํ อปฺปิตํ, เอเตน อพฺภนฺตฺรปรีสุสฺสยาภาวโต อปฺโปสุสฺสูกฺกตํ ทสฺสเสตี. อถ ๑ ปตฺถยสฺสีติ อถ อิทานิ ปตฺถยสฺสิ ๑. ยทิ อิจฺฉสฺสิ. ปวสุสฺสาตี สิญฺจ อุกฺกํ ปคฺคฺชมฺร วุฏฺฐิจิธาโร ปเวจฺฉ. เทวาทิ เมฆํ อาลปตี.**

บาทคาถาว่า **จิตฺตํ สุสฺมาหิตญฺจ มยฺหํ** ความว่า อนึ่ง จิตของเราตั้งมั่นดี แล้ว คือแนบแน่นด้วยดีในอารมณ์คือ พระนิพพาน ด้วยสมาธิอันเป็นอนุตตระ (ไม่มีสมาธิอื่นยิ่งกว่า) ด้วยคำนี้ท่าน แสดงถึงความเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย เพราะไม่มีอันตรายภายใน. บทว่า **อถ ๑ ปตฺถยสฺสิ** ความว่า ถ้าหากว่าท่าน

<sup>๑</sup> อี. สภาวโต, ก. สมภาวโต, โป. สพฺพภาวโต.

๒๕๖๓ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓

ปรารธนาอยู่ในบัดนี้ คือถ้าท่านต้องการ.  
บทว่า ปวสฺส ความว่า จงรดคือจง  
หลังน้ำคือโปรยสายฝนมา พระเถระเรียก  
เมฆว่า เทวะ.

โคธิกาทิจตุตฺถเธรคาถาวนุณฺณา  
นิฏฺฐิตา.

พรรณนาคาถาของพระเถระ ๔ รูป  
มีพระโคธิกะเป็นต้น จบ.

## ๒. สุปาหุเถรคาถาอนุมนา

๕๒. อิตเรหิ วุตตะคาถาสู ตติยปเท  
เอว วิเสโส. ตตฺถ สุปาหุณา วุตตะคาถายํ  
**จิตฺตํ สุตฺตมาหิตญฺจ** กาเยติ มม จิตฺตํ  
กรชกาเย กายคตาสติภาวนาวเสน  
สุญฺจ สฺมาหิตํ สฺมมเทว อปฺปิตํ. อຍ  
หิ เถโร กายคตาสติภาวนาวเสน  
ปฏฺฐิตทฺธဏ္ဍာနံ ပာတကံ ဂတုာ ဝိပလ္လုဒ္ဓိ  
ဘုဒ္ဓေတုာ ဝရတုဒ္ဓိ ပာပုဏ္ဏိ. တံ  
ဓနုဇာယာဟ “**จิตฺတံ สุตฺတမာဟိတည္ဗည ကာယေ**”တိ.

สุปาหุเถรคาถาอนุมนา

นิมฺมจิตฺตา.

## ๒. พรรณนาคาถาของ พระสุปาหุเถระ

๕๒. ในบรรดาคาถาที่พระเถระ ๓  
รูปนอกนี้ กล่าวแล้วต่างกันแต่ในบทที่ ๓  
เท่านั้น. บทว่า **จิตฺตํ สุตฺตมาหิตญฺจ**  
กาเย ในคาถาที่พระสุปาหุเถระกล่าวไว้  
ความว่า จิตของเราตั้งมั่นดีแล้ว คือ  
แนบแน่นอยู่โดยชอบ ในกรชกาเย  
ด้วยสามารถแห่งการเจริญกายคตาสติ  
อธิบายว่า พระสุปาหุเถระนี้ กระทำฌาน  
ที่ตนได้แล้วด้วยสามารถแห่งการเจริญ  
กายคตาสติให้เป็นบาท เจริญวิปัสสนา  
บรรลूपระอรหัตแล้ว พระเถระหมายถึง  
การเจริญกายคตาสตินั้น จึงกล่าวว่า  
**จิตฺตํ สุตฺตมาหิตญฺจ** กาเย (และจิต  
ของเราตั้งมั่นดีแล้วในกายดังนี้).

พรรณนาคาถาของพระสุปาหุเถระ

จบ.

### ๓. วลลียตุเถรคาถาพรรณนา

๕๓. วลลียตุเถรคาถายัม ตสฺสํ  
วิหรามิ อปฺปมตฺโตติ ตสฺสํ กุฎิกายัม  
อปฺปมาทปฏฺิปปตฺติยา มตฺถกัม ปาปิตตฺตา  
อปฺปมตฺโต อริยวิหารูปสํหิเตน ทิพฺพ-  
วิหาราทิสํหิเตน<sup>๑</sup> ๑ อิริยาปถวิหาเรน  
วิหรามิ, อตฺตภาวํ ปวตฺเตมิตฺติ วุตฺตํ  
โหติ.

वलลียตุเถรคาถาพรรณนา นิฎฺฐิตา.

### ๔. อุตฺตยตุเถรคาถาพรรณนา

อุตฺตยตุเถเรน วุตฺตคาถายัม  
อหฺตฺติโยติ อสหาโย, กิเลสฺสงฺคณิกาย  
คณฺสงฺคณิกาย ๑ วิรฺหิตฺติ อตฺถโถ.

อุตฺตยตุเถรคาถาพรรณนา นิฎฺฐิตา

๑ ตฺนุณํ เถรานํ คาถาพรรณนา  
นิฎฺฐิตา.

### ๓. พรรณนาคาถาของ พระวลลียเถระ

บทว่า ตสฺสํ วิหรามิ อปฺปมตฺโต  
ในวลลียเถรคาถา มีอธิบายว่า เราชื่อว่า  
เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว เพราะบรรลุถึง  
ที่สุดแห่งข้อปฏิบัติอันให้ถึงความไม่ประมาท  
อยู่ผิดเปลี่ยนอริยาบถ คือยังอัตภาพให้  
เป็นไปด้วยการเข้าไปประกอบธรรมอัน  
เป็นเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า และด้วย  
การประกอบด้วยธรรมมีทิพวิหารธรรม  
เป็นต้น ในกฏินั้น.

พรรณนาคาถาของพระวลลียเถระ ๑บ.

### ๔. พรรณนาคาถาของ พระอุตฺตยเถระ

ในคาถาที่พระอุตฺตยเถระ กล่าว  
คำว่า อหฺตฺติโย ได้แก่ ไม่มีเพื่อน คือ  
เป็นผู้เว้นจากการคลุกคลีด้วยกิเลส และ  
ความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ดังนี้.

พรรณนาคาถาของพระอุตฺตยเถระ ๑บ.

พรรณนาคาถาของพระเถระ ๔ รูป  
๑บ.

## ๕. อัญชนาวนียตฺเถรคาคา- วณฺณนา

อาสนุที กุฎิกิ กตฺวาติ อายสมฺโต  
อัญชนาวนียตฺเถรสฺส คาคา. กา  
อุปฺปตฺติ. โส กิร ปทุมุตฺตรสฺส  
ภควโต กาลे สุตฺตฺสโน นาม  
มาลาภาโร หุตฺวา สุมนฺปุเปหิ ภควนฺตํ  
ปุเชตฺวา อณฺวมปิ ตตฺถ ตตฺถ พหุ  
ปุณฺณํ กตฺวา เทวมนุสฺเสสฺส สัสนฺโต  
กสฺสปฺสฺส ภควโต สาสเน ปพฺพชิตฺวา  
สมณธมฺมํ อกาสิ.

อถ อิมสฺมี พุทฺธูปฺปาเท เวสาลิยํ  
วชฺชिरาชกุเล นิพฺพตฺติตฺวา ตสฺส  
วยฺยปฺปตฺตกาเล วชฺชिरฎฺเฑ อฎฺฐจิกฺขํ  
พฺยาธิกฺขํ อมฺนุสฺสภยฺนติ ตีณิ ภยานิ  
อุปฺปชฺชิสฺส. ตํ สพฺพิ รตนฺสูตฺตวณฺณนายํ<sup>๑</sup>  
วุตฺตนเยน เวทิตพฺพิ. ภควติ ปน เวสาลิ  
ปวิฎฺเฑ ภเยสฺส จ วุสฺสนฺเตสฺส สตฺถ  
ธมฺมเทสฺสนาย สมฺพหุลาณํ เทวมนุสฺสานํ

## ๕. พรรณนาคา ของพระอัญชนาวนียเถระ

คาคาของท่านพระอัญชนาวนียเถระ  
มีคำว่า อาสนุที กุฎิกิ กตฺวา เป็นต้น.  
มีอุบัติมาอย่างไร. ได้ยินว่า เมื่อครั้ง  
ศาสนาพระผู้มีพระภาค พระนามว่า  
ปทุมุตตระ ท่านเป็นช่างดอกไม้ชื่อว่า  
สุทฺถสฺสนะ ได้เอาดอกมะลิบูชาพระผู้มี  
พระภาคแล้วยังกระทำบุญอย่างอื่น  
จำนวนมากในภพนั้น ๆ จึงเวียนว่ายอยู่ใน  
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ได้ออกบวช  
บำเพ็ญสมณธรรมในศาสนาของพระผู้มี  
พระภาคพระนามว่ากัสสปะ.

ต่อมาในพุทธูปบาทกาลนี้ ท่านบังเกิดใน  
ตระกูลกษัตริย์วัชชี ในเมืองไพศาลี  
เมื่อเวลาท่านเจริญวัยแล้ว มีภัย ๓  
ประการคือ ภัยคือฝนแล้ง ภัยคือความ  
เจ็บไข้ ภัยเกิดแต่มนุษย์ บังเกิดใน  
แคว้นวัชชี ภัยทั้งหมดนั้นพึงทราบ  
ตามนัยที่กล่าวไว้ในอรรถกถารัตนสูตร.  
แลเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้ากรุงไพศาลี

<sup>๑</sup> ปรมตฺถโชติกา ขุทฺทกนิกายฎฺฐกถา. ๒๐๙,  
ปรมตฺถโชติกา สุตฺตนิปาตฎฺฐกถา. ๒/๔.

ธมฺมาภิสฺมเย จ ชาเต อัย ราชกุมารโ  
พฺพุธานุภาวํ ทิสฺวา ปฏิลทุสฺสทฺโท  
ปพฺพชฺชิตฺติ.

ยถา จายํ, เหว อนนตรํ วุจฺจมาณา  
จตฺตาโรปี ชนา. เตปี หิ อิมสฺส  
สหายภฺตฺตา ลิจฺฉวิราชกุมารวา เหว อิมินาว  
นีหาเรน ปพฺพชฺชิตฺติ. กสฺสปสมฺพทุทฺถกาเลปี  
สหายา<sup>๑</sup> หุตฺวา อิมินา สเหว ปพฺพชฺชิตฺวา  
สมณธมฺมํ อภิสุ, ปทุมุตฺตรสฺสปี ภควโต  
ปาทมฺมุเล กุสลพีชโรปนาที อภิสุตฺติ.

ตตฺถายํ กตฺตพฺพุกิจฺโจ สากเต  
อญฺชนวเน สฺสุสานฺนุจฺจาเน วสนฺนโต  
อุปกฺกญฺจาย วสฺสุสนฺนายนิกาย มนฺนุสฺเสหิ  
ฉชฺชิตฺติ ชินฺนณฺกํ อาสนฺนที ลภิตฺวา ตํ  
จตฺตสฺส ปาสาณฺนสฺส จเปตฺวา อุปริ ติริยญฺจ  
ติณฺนาทีหิ ฉาเทตฺวา ทฺวารํ โยเชตฺวา

และภัยทั้งหลายสงบแล้ว และพวกเทวดา  
และมนุษย์เป็นอันมาก ได้บรรลุธรรมมา  
ภิสมัย ด้วยกรรมเทศนาของพระศาสดา  
พระราชกุมารนี้เห็นพุทธานุภาพจึงได้  
ศรัทธาแล้วจึงออกบวช.

อนึ่ง แม้ชนทั้ง ๔ ท่านที่จะกล่าวต่อไปก็  
พึงทราบเหมือนอย่างพระราชกุมารนี้.  
ก็ชนเหล่านั้น เป็นพระราชกุมารของ  
เจ้าลิจฉวี ผู้เป็นสหายของพระราชกุมารนี้  
ได้ออกบวชโดยทำนองเดียวกันนี้ดังกล่าว  
แล้ว. แม้ครั้งศาสนาของพระกัสสป-  
สัมมาสัมพุทธเจ้า ชนเหล่านี้ก็เป็นสหาย  
กัน ได้ออกบวชบำเพ็ญสมณธรรมร่วมกัน  
กับพระราชกุมารนี้. ชนเหล่านี้ก็ได้กระทำ  
กุศลกรรมคือการปลุกพืช คือกุศลเป็นต้น  
ไว้ ณ บาทมูลแห่งพระผู้มีพระภาค  
พระนามว่าปทุมุตตระ.

ในบรรดาพระราชกุมารเหล่านั้น พระราช-  
กุมารแห่งแคว้นวัชชีนี้ได้กระทำบุพกิจแล้ว  
ประทับอยู่ที่สุสานอัญชนวัน ในกรุง  
สาเกต พอใกล้เข้าพรรษาแล้วได้ตั้งเกา  
ที่พวกมนุษย์ทิ้งไว้ จึงเอาตั้งนั้นมาวาง  
บนหิน ๔ ก้อน แล้วเอาหญ้าเป็นต้น

<sup>๑</sup> ส. กสฺสปพฺพทุทฺถกาเล ปิยสหายา.

วสุสั อุกคโต. ปจฺมมาเสเยว สมฺภฺนุโต  
วายมนุโต อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ. เตน วุตฺตํ  
อปทานे<sup>๑</sup> :

มุ่งบังทั้งเบื้องบนและด้านข้าง ประกอบ  
ประตุไว้แล้วเข้าจำพรรษา. ในเดือนแรก  
นั่นเอง ท่านพากเพียรพยายามได้บรรลุ  
พระอรหัตแล้ว เพราะเหตุนั้น ท่านจึง  
กล่าวไว้ในอปทานว่า :

“สุทฺตฺสโนติ นามเณ  
มาลาการโ อหิ ตทา  
อทฺทสั วิรชั พุทฺธั  
โลกเชฏฺจํ นราสภั.

“ในกาลนั้น เราเป็นนายมาลาการ  
มีชื่อว่าสุทตสนนะ ได้เห็นพระพุทธร-  
เจ้าผู้ปราศจากธุลี เชษฐบุรุษของ  
โลก ประเสริฐกว่านระ.

ชาติปุပ္ผิ คเหตุวาน  
ปุชฺยิ ปทุมุตฺตรั  
วิสุทฺธจกฺขุ สุมโน  
ทิพฺพจกฺขุ สมชฺฌคั.

เรามีจักขุบริสุทธิ์ มีใจโสมนัส ถือ  
ดอกมะลิ ไปบูชาพระผู้มีพระภาค  
พระนามว่าปทุมุตตระ ผู้ตรัสรู้แล้ว  
มีจักขุทิพย์.

เอติสฺสา พุทฺธปุชฺชาย<sup>๒</sup>  
จิตฺตสฺส ปณฺธิหิ จ  
กปฺปานั สตสฺสหฺสฺสั  
ทฺคคฺตึ นุปฺปชฺชหิ.

ด้วยพุทธบูชาและด้วยการตั้งจิตไว้  
เราไม่เข้าถึงทุกติเลยตลอดแสนกัป.

โสฬฺสาสิสุ ราชานो  
เทวตฺตรสฺนามกา  
ฉตฺตีสฺมฺหิ อิตฺโต กปฺเป  
จกฺกวตฺตึ มหฺพฺพลา.

ในกัปที่ ๓๖ แต่ภัทรกัปนี้ ได้มี  
พระเจ้าจักรพรรดิ ๑๖ พระองค์ มี  
พระนามเหมือนกันว่า เทพอุตตระ  
มีผลมาก. (คุณวิเศษเหล่านี้ คือ

<sup>๑</sup> พ. ช. ๓๒/๑๐๗/๒๐๓.

<sup>๒</sup> ฉ. ปุပ္ผปุชชาย.



กิเลสา ฉวาปีตา มยห  
 ๗เปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ"ติ.

อรรหตุตํ ปน ปตฺวา วิมุตฺติสฺสขํ  
 ปฏิสฺสเวทนฺโต สฺมาปตฺติโต วุญฺจาย  
 ยถาลทฺธํ สฺมปตฺตี ปจฺจเวกฺขิตฺวา  
 ปิตฺติเวเคน อุททาเนนฺโต "อาสนฺนํทํ กุญฺจํ  
 กตฺวา"ติ คากํ อภาสิ.

(๕๕. อาสนนํทํกุญฺจํ กตฺวา  
 โอคยฺห อณฺชนาวนํ  
 ติสฺสเส วิชฺชา อณฺุปตฺตา  
 กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนุติ).

๕๕. ตตฺถ อาสนนํทํกุญฺจํ กตฺวาติ  
 อาสนนํทํ นาม ทิมปาทกํ จตฺรฺสฺสปีจํ  
 อาสนนํ<sup>๒</sup> จตฺรฺสฺสมฺปิ อตฺถิเยว, ยตฺถ  
 นิสฺสิตฺตฺเมว สกฺกา, น นิปชฺชิตฺตุํ, ตํ  
 อาสนนํทํ กุญฺจํ กตฺวา วาสตฺถาย เหญฺจา  
 วุตฺตนเยน กุญฺจํ กตฺวา ยถา ตตฺถ

ปฏิสฺสมฺภิทา ๔ วิโมกฺข ๔ และ  
 อภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัดแล้ว).

กิเลสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ๗๗  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

ก็ครั้นท่านบรรลุพระอรหัตแล้ว  
 เสวยวิมุตติสุขอยู่ ออกจากสมาบัติแล้ว  
 พิจารณาสมบัติตามที่ตนได้แล้ว เมื่อจะ  
 เปล่งอุทานด้วยกำลังแห่งปิติ ได้ภาษิต  
 คาถาว่า "อาสนนํทํ กุญฺจํ กตฺวา"  
 เป็นต้น.

(๕๕. เราเข้าไปสู่ป่าอัญจนวัน ทำตั้งให้  
 เป็นกุญฺแล้วได้บรรลุวิชา ๓ คำสอน  
 ของพระพุทธเจ้าเราได้กระทำเสร็จ  
 แล้ว).

๕๕. คำว่า ทำตั้งให้เป็นกุญฺแล้ว  
 ในพระคาถานั้น ความว่า อาสนนํคือตั้ง  
 ๔ เหลี่ยม มีชยาว ชื่อว่าอาสนนํทํ.  
 แม้ที่เป็น ๔ เหลี่ยมก็มี ท่านกระทำตั้งที่  
 อาจนั่งได้อย่างเดียวแต่ไม่อาจนอนได้นั้น  
 ทำเป็นกุญฺคือกระทำเป็นกุญฺโดยนัยที่กล่าว

<sup>๑</sup> ชุ. เภร. ๒๖/๑๙๒/๒๗๓.

<sup>๒</sup> ฉ. อายตํ.



อณฺชนวณฺณปุปฺผภาวโต หิ อณฺชนา  
 วุจฺจนฺติ วลฺลियो, ตพฺพหุลตาย ตํ วนํ  
 “อณฺชนวณฺ”ติ นามํ ลภี. อปเร ปน  
 “อณฺชนา นาม มหาคจฺฉา”ติ วทณฺติ,  
 ตํ อณฺชนวนํ โอคุคฺยห อสฺนุทิกํ  
 กุฏิกํ กตฺวา **ติสฺโส วิชา อณฺปตฺตา**  
**กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนฺติ** วิหฺรตา มยาติ  
 วจนเสเสนว โยชฺนา. อิทเมว จ เถรสฺส  
 อณฺญาพฺยากรณํ อโหสีติ.

อณฺชนาวนียตฺเถรคาถาวณฺณนา  
 นิฏฺฐิตา.

ได้แก่ ป่าที่มีชื่ออย่างนี้ จริงอยู่ เถาวัลย์  
 ท่านเรียกว่า อัญชนะ เพราะมีดอกมีสี  
 ดุจอัญชัน. ป่านั้นได้นามว่า “อัญชันวัน”  
 เพราะมากไปด้วยเถาวัลย์อัญชันนั้น.  
 ส่วนอาจารย์อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า พุ่มไม้  
 ใหญ่ชื่อว่าอัญชัน. ประกอบความด้วยคำ  
 ที่เหลือว่า เราหยังลงสู่ป่าอัญชันวันนั้น  
 กระทำตั้งให้เป็นกุฎี บรฺรลุวิชา ๓ แล้ว  
 กระทำคำสอนของพระพุทธเจ้าสำเร็จ  
 แล้ว ดังนี้. ก็นี้แหละเป็นพยากรณ์  
 พระอรหันต์ของพระเถระแล.

พรรณนาคาถาของพระอัญชนาวนียเถระ  
 จบ.

## ๖. กุฎีวิหาริตุเถรคาถาญาณนา

โก กุฎีกายนุติ อายสมโต  
กุฎีวิหาริตุเถรสสุ คาถา. กา อุปฺปตฺติ.  
โส กิร ปทุมุตตรสสุ ภควโต อากาเสน  
คจฺจนฺตสสุ “อุทกทานํ ทสฺสามิ”ติ สีสลฺลํ  
อุทกํ คเหตุวา ปีติโสมนสฺสชาโต  
อุทฺธมฺมุโข หุตฺวา อุทฺธิปิ. สตุถา ตสฺส  
อชฺฌมาสยํ ฌตฺวา ปสาทสํวทฺตมนตฺถํ  
อากาเส จิตฺว สมฺปฺปฺจฺฉิ.

โส เตน อนฺนปฺปกิ ปีติโสมนสฺสํ  
ปฺปฺกิสฺสเวทสิ. เสสํ อญฺชนาวนียตฺเถรสฺส  
วตฺถุมฺหิ วุตฺตสทิสเมว. อยํ ปน วิเสโส :  
อยํ กิร วุตฺตนเยน ปพฺพชิตฺวา  
กตฺปพฺพกิจฺโจ วิปฺสฺสนํ อญฺญญฺชนฺโต  
สายํ เขตฺตสมีเปน คจฺจนฺโต เทเว  
มุสายนฺเต เขตฺตปาลกสฺส สฺสญฺญํ ตินฺนกุฎี  
ทิสฺวา ปวิสิตฺวา ตตฺถ ตินฺนสนฺถารเก  
นีสิตฺติ. นิสินฺนมนตฺโตว อุตฺสฺสปายํ ลมิตฺวา  
วิปฺสฺสนํ อุตฺสฺสุกฺกาเปตฺวา อรหตฺตํ

## ๖. พรรณนาคาถา

### ของพระกุฎีวิหาริเถระ

คาถาของท่านพระกุฎีวิหาริเถระ มีคำว่า โก กุฎีกายํ เป็นต้น. มีอุปมาอย่างไร. ได้ยินว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตตระ เสด็จไปโดยทางอากาศ ท่านคิดว่า เราจักถวายอุทกทาน ดังนี้ จึงเอาน้ำที่เย็นไป เป็นผู้มีจิตเกิดปีติโสมนัส แหงนหน้าขึ้นไปในเบื้องบนแล้วยก (น้ำขึ้น). พระศาสดาทรงทราบอัธยาศัยของท่าน ทรงประทับยืนอยู่ในอากาศนั้นแหละ ทรงรับน้ำเพื่อจะให้เป็นเพิ่มปสาทจิตขึ้น.

ด้วยกรรมนั้นท่านเสวยปีติโสมนัสไม่น้อยเลย เรื่องนอกนี้ก็เหมือนกับที่กล่าวไว้ในเรื่องของพระอัญจนาวนียเถระนั้นแหละ แต่มีความต่างกันดังต่อไปนี้ : ได้ยินว่า ท่านได้ออกบวชโดยนัยที่กล่าวแล้วกระทำบุพกิจแล้วประกอบเรื่อง ๆ ซึ่งวิปัสสนาในเวลาเย็นเดินไป ณ ที่ใกล้ๆ เมื่อฝนตกอยู่ ก็เห็นกระท่อมมุงด้วยหญ้าว่างอยู่ของคนเฝ้านา จึงเข้าไปนั่งบนที่ที่ลาดด้วยหญ้าในกระท่อมมุงนั้น พอนั่งลงเท่านั้น

ปาปุณิ. เตน วุตตัม อปทาน<sup>๑</sup> :

ก็ได้อุตุสัปปายะบากบั้นพยายามเจริญ  
วิปัสสนากัมมจรุพระอรหัต ด้วยเหตุ  
ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทานว่า :

“สุวณฺณวณฺณํ สมฺพุทฺธํ  
คจฺจนฺตํ อนิลนฺชเส  
มตาสนํ<sup>๒</sup> ชลิตํ  
อาทิตฺตํ หุตาสนํ.

“ข้าพระองค์ได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธ-  
เจ้า มีพระฉวีวรรณดั่งทอง ผู้รุ่งเรือง  
ดั่งกองไฟ เหมือนพระอาทิตย์เป็น  
ที่รองรับเครื่องบูชา เสด็จไปใน  
อากาศ.

ปาณินา อุทกํ คยฺห  
อากาเส อุกฺขิปี อนํ  
สมฺปฏฺิจฺฉิ มหาวิโร  
พุทฺโธ การุณิโก มยิ.<sup>๓</sup>

จึงเอามือทั้งสองกอบน้ำแล้วโยนขึ้น  
ไปในอากาศ พระพุทธเจ้ามหาวิระ  
มีพระกรุณาในข้าพระองค์ทรงรับไว้.

อนุตฺตลิกฺเข จิตฺเต สุตฺถา  
ปทุมุตฺตรนามโก  
มม สงฺกปฺปมณฺเฑาย  
อิมา คาถา<sup>๔</sup> อภาสถ.

พระศาสดามีพระนามว่าปทุมุตตระ  
ประทับยืนอยู่ในอากาศ ทรงทราบ  
ความดำริของข้าพระองค์ จึงได้ตรัส  
พระคาถาเหล่านี้ว่า.

อิมินา ทกฺททาเนน<sup>๕</sup>  
ปีติอุปฺปาทเนน จ

ด้วยการถวายน้ำนี้และด้วยเกิดปีติ  
เจ้าจะไม่เข้าถึงทุกติเลย ใน

<sup>๑</sup> พุ. อ. ๓๒/๑๐๘/๒๐๔.

<sup>๒</sup> ส. ยถาสินํว.

<sup>๓</sup> ฉ. อิติ.

<sup>๔</sup> ส. อิมํ คาถ.

<sup>๕</sup> ส. อ. อิมินทกททาเนน.

กปฺปสทสทสสมฺปิ

ทุกฺคตี นฺุปปชฺชติ.

เตน กมฺเมน ทิปฺทินุท<sup>๑</sup>

โลกเชฏฺจ นรฺาสม

ปตฺโตมฺหิ อจลฺ ฺจํ

หิตฺวา ชยปฺราชยํ.

สทสฺสราชนาเมน

ตโย เต จกฺกวตฺติโน

ปญฺจสฏฺฐิกปฺปสเต

จาตุรฺนฺตา ชนาธิปา.

กิลฺเสา ฉมาปีตา มยฺหํ

ฯเปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ”ติ.

อรรหตฺตํ ปน ปตฺวา เถเร ตตฺถ

นินฺนเน เขตฺตปาลโก อาคนฺตฺวา “โก

กฏิกายนุ”ติ อาน. ตํ สุตฺวา เถโร

“ภิกฺขุ กฏิกายนุ”ติอาทิมาน. ตยิทํ

เขตฺตปาลสฺส เถรสฺส จ วจฺนํ เอกชฺฌํ

กตฺวา :

แสนกัป.

ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมประชา

เชษฐบุรุษของโลกผู้่นร่าสภาค ด้วย

กรรมนั้น ข้าพระองค์ละความชนะ

และความแพ้แล้ว บรรลุถึงฐานะ

อันไม่หวั่นไหว.

ในกัปีที่ ๑๖๕ แต่ภัทรรกัปีนี้ ได้มี

พระเจ้าจักรพรรดิ ๓ พระองค์ มี

พระนามว่าสหัสสราช เป็นจอมชน

ปกครองแผ่นดิน มีสมุทรรสาคร ๔

เป็นที่สุด.

กิลเลสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ฯลฯ

คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ

เสร็จแล้ว” ดังนี้.

ก็ครั้งท่านบรรลุพระอรหัตแล้ว

เมื่อพระเถระนั่งบนอาสนะนั้น คนเฝ้า

ก็มาถึงกล่าวว่า “ใครอยู่ในกุฎี” พระเถระ

ได้ยินดั่งนั้นจึงกล่าวว่า ภิกษุอยู่ในกุฎี.

พระสังคีติกาจารย์เอาถ้อยคำของคน

เฝ้าและคำของพระเถระ รวมเข้า

<sup>๑</sup> ฉ. ทวิปทินุท.

เป็นอันเดียวกันแล้วยกขึ้นสู่สังคีติด้วย  
คำเห็นปานนี้ว่า :

๕๖. “โก กุฎิกายํ ภิกขุ กุฎิกายํ  
    วितราโค สุตมาหิตจิตโต  
    เอวํ ชานาหิ อาวุโส  
    อโมฆา เต กุฎิกา กตา”ติ<sup>๑</sup>  
ตถารูปเน สงคีติ อาริปิตํ.

๕๖. “ใครนั่งอยู่ในกุฎี ภิกษุผู้ปราศจาก  
    ราคะ มีจิตตั้งมั่นอยู่ในกุฎี ขอท่าน  
    จงรู้อย่างนี้เกิดอาวุโส กุฎีที่ท่านทำ  
    ไว้แล้วไม่ไร้ประโยชน์เลย”.

ตตถ โก กุฎิกายนฺติ “อิมิสฺสํ  
    กุฎิกายํ โก นิสินฺโน”ติ เขตฺตปาลสฺส  
    ปุจฺฉาวจนํ. ตสฺส ภิกขุ กุฎิกายนฺติ  
    เถรสฺส ปฏิวจฺนทานํ. อถ นํ อตฺตโน  
    อนฺตฺตรทกฺขิณฺณยุยภาวโต<sup>๒</sup> ตํ กุฎิปริโกคํ  
    อนฺุเมทาเปตฺวา อุพฺพารํ ตเมว ปุณฺณ<sup>๓</sup>  
    ปติฏฺฐาเปตฺว “วितฺราโค”ติอาทิ วุตฺตํ.  
    ตสฺสตฺเถ : เอโก ภินฺนภิเลโส ภิกขุ เต  
    กุฎิกายํ นิสินฺโน.

ในคานานั้น คำว่า โก กุฎิกาย  
เป็นคำถามของคนเฝ้านานว่า “ใครนั่งอยู่  
ในกุฎีนี้” คำว่า ภิกขุ กุฎิกาย เป็นคำ  
ให้คำตอบของพระเถระแก่คนเฝ้านานนั้น.  
ที่นั่นเพื่อจะให้คนเฝ้านานนั้น อนุเมทนา  
การใช้กุฎีนั้นแล้ว ให้บุญอันยิ่งใหญ่  
นั้นแหละตั้งอยู่ เพราะท่านเป็นทักขิณฺณ-  
บุคคลผู้ไม่มีใครยิ่งกว่า จึงกล่าววว่า  
วิตราโค (ภิกษุผู้ปราศจากราคะ) เป็นต้น.  
เนื้อความของคานานั้นดังนี้ : ภิกษุ  
ผู้ทำลายกิเลสแล้วรูปหนึ่งได้นั่งในกุฎี  
ของท่าน.

ตโต เอว โส อคฺคฺมคฺเคน สพฺพโส  
    สมฺมุจฺฉินฺนราคะตาย วิตฺราโค อนฺตฺตร-

เพราะเหตุนั้นแหละ ภิกษุนั้นเป็นผู้ปราศ-  
จากราคะแล้ว เพราะถอนราคะได้

<sup>๑</sup> ขุ. เถร. ๒๖/๑๙๓/๒๗๓.

<sup>๒</sup> ส. อนฺตฺตรทกฺขิณฺณยุยภาวภูตํ.

<sup>๓</sup> ส. อุพฺพารตเม ปุณฺณ.

สมาธินา นิพพานํ อารมฺมณํ กตฺวา  
 สฺกฺขุ สฺมาหิตจิตฺตตฺตาย สฺสฺมาหิตจิตฺโต,  
 อิมฺภจฺ อตฺถํ อวฺุโส เขตฺตปาล  
 ยถาหิ วทามิ. เอวํ ชานาหิ สทฺทห  
 อธิมฺภจฺสฺสุ,<sup>๑</sup>

อโมฆา เต กุฎฺฐิกา กตา ตยา<sup>๒</sup>  
 กตา กุฎฺฐิกา อโมฆา อวณฺณา สผลา  
 สอฺทฺรยา, ยสฺมา อรหตา ชีณาสเวน  
 ปริภุตฺตา. สจฺเจ ตวํ อณฺุเมทฺสี, ตํ เต  
 ภวิสฺสตี ทิสมฺรตฺตํ หิตาย สฺขายาตี.

ตี สุตฺวา เขตฺตปาลี "ลาภา วต  
 เม, สฺลทฺธํ วต เม, ยสฺส เม กุฎฺฐิกายํ  
 เอทิสฺส อโยโย ปริสิตฺวา นิสิตฺตี"ตี  
 ปสนฺนจิตฺโต อณฺุเมทฺโต อภฺุจาสิ. อิมํ  
 ปนฺ เตสํ กถาสฺลลปํ ภควา ทิพฺพาย  
 โสตธาตฺยา สุตฺวา อณฺุเมทฺนภฺุจสฺส  
 ฅตฺวา ตมฺภาวินิ สมนฺฺตตี วิภาเวนฺโต  
 เขตฺตปาลํ อิมานิ คาถาหิ อชฺฅมภาสิ

เด็ดขาดโดยประการทั้งปวง ด้วยมรรค  
 อันเลิศ กระทำพระนิพพานให้เป็น  
 อารมณด้วยอนฺุตรสมาธิ เป็นผู้มิจิต  
 ตั้งมั่นดีแล้ว เพราะมิจิตตั้งมั่นด้วยดี  
 อวฺุโส เขตฺตปาละท่านจงรู้คือจงเชื่อ  
 จงน้อมใจเชื่อเหมือนอย่างที้อาตมากล่าว  
 เนื้อความนี้ฉะนั้น.

คำว่า อโมฆา เต กุฎฺฐิกา กตา คือ  
 กุฎฺฐิที่ท่านทำไม่ไร้ประโยชน์ ไม่เป็นหมัน  
 กลับมีผล มีกำไร เพราะเหตุที่พระอรหันต์  
 ชีณาสพได้ใช้สอย ถ้าหากว่าท่าน  
 อณฺุเมทนา ชื่อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์  
 เกื้อกูลและความสุขแก่ท่านตลอดกาลนาน  
 แล.

ผู้เฝ้านาได้ฟังคํานั้นแล้ว มิจิต  
 เลื่อมใส กล่าวว่ เป็นลาภของข้าพเจ้า  
 แล้วหนอ ข้าพเจ้าได้ดีแล้วหนอ ซึ่ง  
 พระคุณเจ้าเช่นนี้เข้ามานั่งอยู่ในกุฎิของ  
 ข้าพเจ้า ได้ยึนอนฺุเมทนาแล้ว. ก็พระผู้มี  
 พระภาคทรงสดับการเจรจาปราศรัยนี้ของ  
 ท่านทั้ง ๒ นั้นด้วยทิพโสตธาตฺุ ทรงทราบ  
 การอนฺุเมทนาของผู้รักษานานั้น เมื่อจะ

<sup>๑</sup> ส. อธิมฺภจฺสฺส  
<sup>๒</sup> ส. อโย ตยา



ประกาศสมบัติอันเกิดเพราะอนุเมทนานั้น  
ได้ภาษิตกะนายเขตपालะด้วยพระคาถา  
เหล่านี้ว่า :

“วิหาสี กุณฺยิ ภิกขุ  
สนฺตจิตฺโต อนาสโว  
เตน กมฺมวิปาเกน  
เทวินฺโท ตฺวํ ภวิสฺสสิ.

ฉตฺตีสกฺขตฺตํ เทวินฺโท  
เทวราชํ กริสฺสสิ  
ฉตฺตีสกฺขตฺตํ<sup>๑</sup> จกฺกวตฺตี  
ราชา รฏฺเฐ ภวิสฺสสิ.

รตนกฺกุณฺยิ นาม<sup>๒</sup> ปจฺเจกพฺพุโธ  
วีสฺราโค ภวิสฺสสิ”ติ.

กุณฺยิกายํ ลทฺธวิเสสฺตฺตา ปน  
เถรสฺส ตโต ปภฺตติ กุณฺยิวหาริเตว  
สมณฺญา อุทปาที. อยเมว จ เถรสฺส  
อณฺญาพฺยากรณคาถาปี อโหสิตี.

กุณฺยิวหาริตฺเถรคาถาวณฺณนา  
นิญฺจิตา.

“ภิกษุผู้มีจิตสงบแล้ว ผู้หาอาสวะ  
มิได้อยู่ในกุณฺยิ (ของผู้ใด) ด้วยผล  
แห่งกรรมนั้น ท่าน(ผู้นั้น) จักเป็น  
จอมเทพ.

ท่านจักเป็นจอมเทพ เสวยเทวราช  
สมบัติถึง ๓๖ ครั้ง จักเป็นพระเจ้า  
จักรพรรดิในแผ่นดินถึง ๓๔ ครั้ง.

(ภายหลัง) จักตรัสเป็นพระปัจเจก-  
พุทธเจ้า ผู้ปราศจากราคะพระนาม  
ว่ารัตนกุณฺยิ”.

ก็เพราะเหตุที่พระเถระได้คุณวิเศษ  
ในกุณฺยิ จำเดิมแต่นั้นก็มีสมัญญาเกิดขึ้นว่า  
กุณฺยิวหาริ นั้นเทียว. และนี่ก็เป็นคาถา  
พยากรณ์พระอรหันต์ผลของพระเถระด้วย  
แล.

พรรณนาคาถาของพระกุณฺยิวหาริเถระ  
จบ.

<sup>๑</sup> ส. ฉตฺตีสกฺขตฺตํ.

<sup>๒</sup> ส. รตนกฺกุณฺยิโก.

## ๗. ทุติยกุฎิวินัยสุตฺตคาถา- วณฺณนา

อยมานุ ปุราณียาติ อายสมโต  
กุฎิวินัยสุตฺตคาถา. กา อูปตฺติ.  
โส กิร ปทุมุตฺตรสุตฺต ภควโต  
ปสนฺนมานโส ปรีฬากาเล นพวิลีเวหิ  
วิรจิตฺ วัชนี อทาสี. ตํ สตุถา  
อนุเมทนคาถาย สมฺปหฺเสสิ.

เสสฺสิ ยเทตฺถ วตฺตพฺพํ, ตํ อญฺชนา-  
วณฺณิตฺตเวทฺตมฺหิ วุตฺตสทิสเมว. อยมํ ปน  
วิเสโส : อยมํ กิร วุตฺตนเยน ปพฺพชิตฺวา  
อญฺญตฺราเย ปุราณกุฎิกาย วิหรนฺโต  
สมณธมฺมํ อจินฺเตตฺวา “อยมํ กุฎิกา  
ชิณฺณา, อญฺญํ กุฎิกํ กาคฺตุํ วญฺญตี”ติ  
นวกมฺมวเสน จิตฺตํ อูปปาเทสิ. ตสฺส  
อตฺถกามา เทวตา สํเวคชนนตฺถํ อิมํ  
อุตฺตนาภาวํ<sup>๑</sup> คมฺภีรตฺถํ “อยมานุ”ติ  
คาถมาห.

## ๗. พรรณนาคาถาของ พระกุฎิวินัยสุตฺต รูปที่ ๒

คาถาของท่านพระกุฎิวินัยสุตฺต  
รูปที่ ๒ มีคำว่า อยมานุ ปุราณียา  
เป็นต้น. มีอุบัติมาอย่างไร. ได้ยินว่า  
ท่านมีจิตเลื่อมใส ได้ถวายพัสดุที่सान  
อย่างวิจิตรด้วยไม้จ้อและไม้ไผ่ในเวลาร้อน  
แก่พระผู้มีพระภาคพระนามว่า ปทุมุตฺตร  
พระศาสดาทรงยังท่านให้รำเริงแล้วด้วย  
พระคาถาอนุเมทนา.

เรื่องนอกนี้ที่ควรกล่าวในเรื่องนี้ก็เหมือนกับ  
ที่กล่าวไว้ในเรื่องของพระอัญจนวณฺณ-  
สุตฺตนั้นแหละ แต่มีความแตกต่างกันดังนี้  
: ได้ยินว่า ท่านออกบวชไปอยู่ในกุฎิเก่า  
แห่งหนึ่ง โดยนัยที่กล่าวมาแล้ว มิได้  
ใส่ใจสมณธรรม เกิดแต่ความคิดด้วย  
อำนาจนวกกรรมว่า กุฎินี้เก่าไป ควรจะ  
กระทำกุฎิอื่นอีก ดังนี้. เทวดาผู้ใคร่  
ประโยชน์ต่อท่าน ได้กล่าวคาถาว่า  
“อยมานุ” ดังนี้ เป็นต้น ซึ่งมีอรรถอัน  
ลึกซึ้งซึ่งมีความตื้นนี้ ก็เพื่อจะให้เกิด  
ความสังเวชแก่ท่าน.

<sup>๑</sup> ฉ. ไป. อ. อุตฺตนาภาส.

(๕๗. อยมานุ ปุราณิยา กุฎิกา<sup>๑</sup>  
 อญญํ ปตฺถยเส นวํ กุฎิ  
 อาสํ กุฎิยา วิราชย  
 ทุกฺขา ภิกฺขุ ปุณฺ นวา กุฎิตฺติ).

๕๗. ตตฺถ อยมนฺติ อาสนน-  
 ปจฺจกฺขวณฺ. <sup>๒</sup> อาหุติ อโหสีติ อตฺถเ.  
 คาถาสฺขตฺถํ หิ ทีฆํ กตฺวา วุตฺตํ.  
 ปุราณิยาติ ปุราตนี อทฺถคตา. <sup>๓</sup> อญญํ  
 ปตฺถยเส นวํ กุฎินฺติ อิมิสฺสา  
 กุฎิยา ปุราณภาเวน ชินฺณตาย อิตฺโต  
 อญญํ อิทานิ นิพฺพตฺตนิยตาย นวํ  
 กุฎิ ปตฺถยเส ปตฺถยสิ อาสํสสิ. <sup>๔</sup>

สพฺเพน สพฺพํ ปน อาสํ กุฎิยา วิราชย  
 ปุราณิยํ วิย นวามปิ กุฎิยํ อาสํ  
 ตณฺหํ อเปกฺขํ วิราเชหิ, สพฺพโส ตตฺถ  
 วิรตฺตจิตฺโต โหหิ. กสมฺมา. ทุกฺขา ภิกฺขุ  
 ปุณฺ นวา นาม กุฎิ ภิกฺขุ ปุณ  
 อิทานิ นิพฺพตฺตนิยมาณา ทุกฺขาวหตฺตา

(๕๗. กุฎินี้เป็นกุฎิเก่า : ท่านปรารถนา  
 กุฎิใหม่ ก็จงละความหวังในกุฎิใหม่  
 เสีย ดูกรภิกษุ กุฎิใหม่นำทุกข์  
 มาให้ ดังนี้).

๕๗. คำว่า นี้ ในคานานั้นเป็น  
 คำบอกกล่าวใกล้เคียง. บทว่า อาหุ  
 ความว่า ได้มีแล้ว. แต่เพื่อให้สะดวกใน  
 การผูกเป็นคาถา ท่านจึงทำให้เป็นที่ฆะ  
 (อหุ เป็นอาหุ). บทว่า เก่า ความว่า  
 มีมาก่อน คือนานแล้ว. คำว่า ท่าน  
 ปรารถนากุฎิใหม่อื่น ความว่า เพราะ  
 กุฎินี้เก่าคือ คร่ำคร่า ท่านจึงปรารถนา  
 คือต้องการหวังกุฎิใหม่อื่น เพราะจะพึง  
 ให้บังเกิดขึ้นในบัดนี้.

ก็ท่านจงละความหวังในกุฎิใหม่เสีย  
 คือจงละความหวังความอยากได้ในกุฎิใหม่  
 เหมือนในกุฎิเก่าเสียโดยประการทั้งปวง  
 คือจงคลายจิตในกุฎิใหม่นั้นเสีย โดย  
 ประการทั้งปวง. เพราะเหตุไร. ดูกรภิกษุ  
 เพราะกุฎิหลังใหม่นำทุกข์มาให้ คือ

<sup>๑</sup> ฉ. ท. อ. กุฎิ.

<sup>๒</sup> ส. อาสนนเน ปจฺจกฺขวณฺ.

<sup>๓</sup> ส. อทฺถํ คตา, อ. ปุราตนา อตฺถกฺคตา.

<sup>๔</sup> ส. ปตฺถยสิ อาสํสสิ.

ทุกฺขา, ตสฺมา อญฺญํ นวํ ทุกฺขํ  
อนุปฺปาเทนฺโต ยถานิพฺพตฺตายํ  
ปฺรานิยฺเยว กุฎฺธิยํ จตฺวา อตฺตนา  
กตฺตพฺพํ กโรหิตี.

อัยฺ เหตุถ อธิปฺปาโย : ตวํ ภิกฺขุ “อัยฺ  
ปฺรานิ” ตินฺนกุฎฺธิกา ชินฺนนา”ติ อญฺญํ  
นวํ ตินฺนกุฎฺธิกํ กาทํ อิจฺฉสิ, น  
สมณธมฺมํ, เอวํ อิจฺฉนฺโต ปน ภาวนาย  
อนนฺยุญฺชเนน ปฺนพฺภวาภินิพฺพตฺติยา  
อนตฺวิตฺตนฺโต อายตี อตฺตภาวกุฎฺธิมฺปิ  
ปตฺถนฺโต กาทํ อิจฺฉนฺโตเยว นาม  
โหตี.

สา ปน นวา ตินฺนกุฎฺธิ วีย กรณทุกฺขเนน  
ตโต ภียโยปิ ชรามรณโสภปริเทวาทิทุกฺข-  
สํสฺญจตฺตาย ทุกฺขา, ตสฺมา ตินฺนกุฎฺธิยํ  
วีย อตฺตภาวกุฎฺธิยํ อาสํ อเปกฺขํ วิราชย  
สพฺพโส ตตฺถ วิรตฺตจิตฺโต โหหิ, เอวํ  
เต วญฺญทุกฺขํ น ภวิสฺสตีตี. เทวตฺตาย จ  
วจนํ สุตฺวา เถโร สํเวคชาโต วิปฺสฺสนํ  
ปญฺจเปตฺวา สมฺภนฺโต วายมฺนฺโต น  
จิรสฺเสว อรหตฺเต ปตฺติจฺจาสิ. เตน วุตฺตํ

ดูก่อนภิกษุ เพราะกัฏฐิที่ชื่อว่าใหม่ คือ  
จะพึงให้เกิดในบัดนี้ ชื่อว่าเป็นทุกข์เพราะ  
นำทุกข์มาให้ ฉะนั้น เธออย่าทำทุกข์ใหม่  
อย่างอื่นให้เกิดขึ้น จงอยู่ในกัฏฐิหลังเก่า  
นั้นแหละ กระทำกิจที่ตนควรกระทำเถิด.

ก็ในคาถานี้มีอธิบายดังต่อไปนี้ : ดูกร  
ภิกษุ ท่านคิดว่ากัฏฐิอันมุ่งด้วยหญ้าหลังนี้  
เก่าชำรุดทรุดโทรม จึงหวังจะสร้างกัฏฐิ  
อันมุ่งด้วยหญ้าหลังใหม่อื่น ไม่บำเพ็ญ  
สมณธรรม ก็เมื่อปรารธนาอย่างนี้ ชื่อว่า  
ยังปรารธนา กัฏฐิ คืออรรถภาพต่อไป เพราะ  
ไม่พ้นจากการเกิดในภพใหม่ โดยไม่ได้  
ชวนชวายเป็นภาวนา จึงชื่อว่ายังปรารธนา  
เพื่อจะสร้างอยู่นั่นเอง.

ก็กัฏฐิใหม่นั้นย่อมนำทุกข์มาให้ เพราะ  
ทุกข์คือการกระทำเช่นกับกัฏฐิอันมุ่งด้วย  
หญ้าใหม่ แม้ยิ่งไปกว่านั้นชื่อนำทุกข์  
มาให้ เพราะต้องระคนด้วยทุกข์ มีชรา  
มรณะ โสกะ และปริเทวะ เป็นต้น.  
เพราะฉะนั้น จงคลายความหวังความ  
เฟื่องเลี้ยงในกัฏฐิ คืออรรถภาพซึ่งเหมือนกับกัฏฐิ  
อันมุ่งด้วยหญ้า ฉะนั้น คือจงคลายจิต  
ในกัฏฐิใหม่นั้นเสีย โดยประการทั้งปวง

<sup>๑</sup> ม. อี. ปฺรานิยา.

เถรคาถา.ป-ท.๒-๑๐

อุปทาน<sup>๑</sup> :

ความทุกข์ในวัฏฏะก็จักไม่มีแก่ท่านด้วย  
ประการฉะนี้แล. ก็ครั้งพระเถระฟังคำ  
ของเทวดาแล้วเกิดความสังเวช เริ่มตั้ง  
วิปัสสนาสืบต่อ พยายามอยู่ไม่นานนัก  
ก็ดำรงอยู่ในพระอรหัตแล้ว ด้วยเหตุนั้น  
ท่านจึงกล่าวไว้ในอุปทานว่า :

“ปทุมุตตรพุทธสฺส

โลกเชฏฺฐสฺส ตาทิโน  
ติณตฺถเร<sup>๒</sup> นิสินฺนสฺส  
อุปสนฺตสฺส ตาทิโน.

“เมื่อพระพุทธเจ้า พระนามว่า  
ปทุมุตตระ เชษฐบุรุษของโลก  
ผู้คงที่สงบระงับ มั่นคง ประทับ”  
บนเครื่องลาดด้วยหญ้า.

นพมัลลํ คเหตุวาน

พฺนุติตุวา วิชฺณี อหํ  
พฺพุทฺธสฺส อุปฺนาเมสี  
ทฺวิปทินฺนสฺส ตาทิโน.

เราเอาดอกอ้อมาผูกเป็นพัดแล้วน้อม  
ถวายแด่พระพุทธเจ้าผู้เป็นจอมประชา  
ผู้คงที่.

ปฏิกุคฺคเหตุวา สพุพฺพญฺญู

วิชฺณี โลกนายโก  
มม สงฺกปฺปมณฺเฑาย  
อิมํ คาคํ อภาสถ

พระสัมพัญญู ผู้เป็นนายกของโลก  
ทรงรับพัดแล้ว ทรงทราบความดำริ  
ของเรา ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

ยถา เม กาโย นิพฺพายิ

ปริฟ้าโห น วิชฺชติ  
ตเถว ติวินฺคคฺคิ  
จิตฺตํ ตว วิมฺุจฺจตุ.

กายของเราดับร้อนแล้ว ความ  
เราร้อนไม่มีฉันใด จิตของท่านจง  
หลุดพ้นจากไฟ ๓ กองฉันนั้น.

<sup>๑</sup> พ. ช. ๓๒/๑๐๙/๒๐๕.

<sup>๒</sup> อ. ตินฺนสฺสจฺวาร.

สพเพ เทวา สมาคจันุ  
 เย เกจิ ทุมนิสุสิตา<sup>๑</sup>  
 สุตฺตสาม พุทฺธวจันุ  
 หาสยนุตฺ ๑ ทายกั.

นิสินุโน ภควา ตตฺถ  
 เทวสัสมปรุกฺขโต  
 ทายกั สมฺปหิเสนฺโต  
 อีมา คาถา อภาสถ

อิมินา วิชฺชนิทาเนน  
 จิตฺตสฺส ปณฺธิธฺธิ ๑  
 สุกฺกพฺโต นาม นามเนน  
 จกฺกวัตฺตี ภวิสฺสตี.

เตน กมฺมวเสเสน<sup>๒</sup>  
 สุกฺกมฺมฺเลน จิตฺติโต  
 มาลฺุโต นาม นามเนน  
 จกฺกวัตฺตี ภวิสฺสตี.

อิมินา วิชฺชนิทาเนน  
 สมฺมานวิปฺุเลน ๑  
 กปฺปสฺตสฺหสฺสมฺปิ  
 ทุคฺคฺตี นฺุปฺปชฺชตี.

เทวดาบางเหล่า ที่อาศัยต้นไม้อยู่  
 มาประชุมกันทั้งหมดด้วยหวังว่าจัก  
 ได้ฟังพุทธพจน์ อันยังทายกให้  
 ยินดี.

พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ณ ที่นั้น  
 แวดล้อมด้วยหมู่เทวดา เมื่อจะทรง  
 ยังทายกให้รื่นเริง จึงได้ตรัสพระ  
 คาถาเหล่านี้ว่า

ด้วยการถวายพัชนี และด้วยการ  
 ตั้งจิตไว้ ผู้นี้จักได้เป็นพระเจ้า  
 จักรพรรดิมีพระนามว่าสุพัต.

ด้วยกรรมที่เลือนั่น อันกุศลมูล  
 ตักเตือนแล้ว จักได้เป็นพระเจ้า  
 จักรพรรดิมีพระนามว่ามาลุตะ.

ด้วยการถวายพัชนี และด้วยการ  
 นับถืออันไพบุลย์ ผู้นี้จะไม่เข้าถึง  
 ทุคติในแสนกัป.

<sup>๑</sup> ฉ. วณิสฺสตีเต.

<sup>๒</sup> โป. กมฺมวิปาเกน.

ตีสกปปสทสสมหิ

สุพพตา อฏฐตีส เต  
เอณุตีสสทสเส  
อฏฐ มาลุตนามกา.

ในสามหมื่นกัปปจักมีพระเจ้าจักรพรรดิ  
๓๘ พระองค์ มีพระนามว่าสุพัต  
ในกัปปที่สองหมื่นกัปปัน จักมี  
พระเจ้าจักรพรรดิ ๘ พระองค์ มี  
พระนามว่ามาลุตตะ. (คุณวิเศษ  
เหล่านี้ คือปฏิสัมภทา ๔ วิโมกข์ ๘  
และอภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัด  
แล้ว).

กิลเสา ฉาปีตา มยหิ

ฯเปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนํ”ติ.

กิลเสทั้งหลายเราเผาแล้ว ฯลฯ  
คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
เสร็จแล้ว” ดังนี้.

อรรหตุเต ปน ปติฏฺฐิตโต “อัยฺ เม  
อรรหตุตปฺปตฺติยา องฺกุสฺสภูตา”ติ ตเมว  
คาถิ ปจฺจุทาหาสิ. สาเยว จ  
เถรสฺส อญฺญาพฺยากรณคาถา อโหสิ.  
กฺุฏฺฐิโหวาทน ลทฺฐวิเสสตุตา จสฺส  
กฺุฏฺฐิวหารีเตวว สมญฺญา อโหสิตี.

ก็พระเถระตั้งอยู่ในพระอรหัตแล้ว  
ได้กล่าวซึ่งคาถานั้นแหละอีกด้วยคำว่า  
พระคาถานี้เป็นดังขอ เพื่อให้เราบรรลุ  
พระอรหัตดังนี้ และพระคาถานั้นได้เป็น  
คาถาพยากรณ์พระอรหัตผลของพระเถระ.  
อนึ่ง เพราะพระเถระได้คุณวิเศษเพราะ  
กฺุฏฺฐิโหวาท จึงได้มีสมัญญาว่า กฺุฏฺฐิวหาริ  
นั้นทีเดียวแล.

ทฺุติยกฺุฏฺฐิวหาริตฺุเถรคาถาวณฺณนา  
นิฏฺฐิตา.

พรรณนาคาถาของพระกฺุฏฺฐิวหาริเถระ  
รูปที่ ๒ จบ.

## ๘. รมณียกุกฤตเถรคาถา- วณฺณนา

รมณียา เม กุกฤกาติ อายสมโต  
รมณียกุกฤตเถรสฺส คาถา. กา  
อุปปตฺติ. โสปี กิร ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต  
กาเล กุสลพีชโรปนํ กตฺวา เทวมนุสฺสเสสุ  
สัสนฺโต อิตฺโต อฏฺฐารสกปฺปสฺตมตฺถเก  
อตฺถทสฺสิสฺส ภควโต กาเล กุลเคเห  
นิพฺพตฺติตฺตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺโต พุทฺธารหํ  
อาสนํ ภควโต อทาสี. ปุเปเหหิ จ  
ภควนฺตํ ปุเชตฺวา ปณฺจปติฏฺฐิจิตฺน  
วณฺหิตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกุกามิ.

เสสํ อญฺชนาวนียตฺเถรสฺส วตฺถุมฺหิ  
วตฺตสทิสเมว. อยํ ปน วิเสโส : อยํ  
กิร วตฺตนเยน ปพฺพชิตฺวา กตฺปุพฺพกิจฺโจ  
วชฺชิริฎฺเจ อญฺณตฺรสมิ คามกาวาเส  
กุกฺกายํ วิหฺรติ, สฺวา โหติ กุกฺกา  
อภิสฺวา ทสฺสนียา ปาสาทิกฺกา สฺปริกมฺม-

## ๘. พรรณนาคาถา ของพระรมณียกุกฤเถระ

คาถาของท่านพระรมณียกุกฤเถระ  
มีคำว่า รมณียา เม กุกฤกา เป็นต้น.  
มีอุบัติเหตุมาอย่างไร. ได้ยินว่า ครั้ง  
ศาสนาพระผู้มีพระภาค พระนามว่า  
ปทุมุตตระ แม้พระเถระรูปนี้ก็ได้อกระทำ  
การปลุกพีชคือกุศลไว้ ท่องเที่ยวอยู่ใน  
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในที่สุดแห่งกัป  
๑๑๘ กัป แต่ภัทรกัปนี้ ท่านได้บังเกิดใน  
เรือนแห่งสกุลในกาลแห่งพระผู้มีพระภาค  
พระนามว่าอถกทัสสี รู้เดียงสาแล้วได้  
ถวายอาสนะที่สมควรแก่พระพุทธเจ้า แต่  
พระผู้มีพระภาค. และบูชาพระผู้มี  
พระภาคด้วยดอกไม้ทั้งหลายแล้วนมัสการ  
ด้วยเบญจางคประดิษฐ์กระทำประทักษิณ  
แล้วหลีกไป.

เรื่องนอกนี้เป็นเช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ใน  
เรื่องของพระอัญจนาวนียเถระ แต่มี  
ความต่างกันดังต่อไปนี้ : นัยว่าพระเถระนี้  
ออกบวชโดยนัยที่กล่าวแล้ว กระทำ  
บุพกิจแล้วอยู่ในกุฎิในวัดใกล้บ้านแห่งหนึ่ง  
ในแคว้นวัชชี กุฎินั้นสวยงามน่าดู



กตภิตติภูมิภา อารามไปกฺขรณิราม-  
 เณยยาทิสมฺปนฺนา มุตฺตาชาลสทิส-  
 วาลิกากิณฺณภูมิภาคา เถรสฺส จ  
 วตฺตสมฺปนฺนตาย สฺสมมฺภุจฺจคนฺตาทินา  
 ภิกฺขุโยโส มตฺตาย รมณียตรา หุตฺวา  
 ติฏฺจติ, โส ตตฺถ วิหรนฺโต วิปฺสฺสนํ  
 ปฏฺจเปตฺวา น จิรสฺเสว อรหตฺเต  
 ปติฏฺจาสิ. เตน วุตฺตํ **อปทาน**<sup>๑</sup> :

“กานนํ วนโมคฺคยฺห  
 อปฺปสทฺทํ นิรากุลํ  
 สีหาสนํ มยา ทินนํ  
 อตฺถทสฺสิสฺส ตาทิโน.  
 มालาหตฺถํ คเหตุวาน  
 กตฺวา จ นํ ปทกฺขิณํ  
 สตฺถารํ ปยิริปาสิตฺวา  
 ปกุกามิ อุตฺตรามุโข.  
 เตน กมฺเมน ทฺวิปฺทินท<sup>๒</sup>  
 โลกเชฏฺจ นราสภ

น่าชอบใจ มีฝาและพื้นตกแต่งดีแล้ว  
 สมบูรณ์ด้วยทัศนียภาพสวน และสระ  
 โบกขรณี่อันน่ารื่นรมย์เป็นต้น มีภูมิภาค  
 อันเรียรายด้วยทรายคล้ายกับชายแก้ว  
 มุกดา ตั้งอยู่น่ารื่นรมย์กว่าประมาณ  
 โดยมาก ด้วยที่มีเนินเกลี้ยงเกลา  
 สะอาดดีเป็นต้น เพราะค่าที่พระเถระ  
 เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวัตร ท่านอยู่ในกุฏินั้น  
 เริ่มตั้งวิปัสสนาไม่นานนัก ก็ดำรงอยู่ใน  
 พระอรหัต. ด้วยเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวไว้  
 ในอปทานว่า :

“ข้าพระองค์เข้าป่าชฎุสงัดเสียง ไม่  
 อากุล ได้ถวายเป็นอาสนะทองแดง  
 พระผู้มีพระภาค พระนามว่า  
 อตถทัสสี ผู้คงที่.

ข้าพระองค์ ถี้อดอกไม้กำมือหนึ่ง  
 แล้วทำประทักษิณพระองค์ เข้าไป  
 เฝ้าพระศาสดาแล้วกลับมุ่งหน้าไป  
 ทางทิศอุดร.

ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมประชา  
 เชนฺฐบุรุษของโลก ประเสริฐกว่า

<sup>๑</sup> อ. กามเนยยาทิสมฺปนฺนา.

<sup>๒</sup> พ. อ. ๓๒/๑๑๐/๒๐๖.

<sup>๓</sup> ไป. ทิปฺทินท.

สนุนิพฺพาเปมิ อตุตฺตานํ  
ภาวา สพฺเพ สมฺมุตฺตา.

นระ ด้วยกรรมนั้น ข้าพระองค์  
ย่อมยังตนให้ดับสนิท ถอนภพได้  
ทั้งหมด.

อภฺยจฺวารสกปฺปสฺเต  
ยํ ทานมทฺทํ ททา  
ทฺทคฺคตํ นามิชา นามิ  
สีหาสนสฺสสิทํ ผลํ.

ในกัปที่ ๑,๘๐๐ ข้าพระองค์ได้  
ถวายทานใด ในกาลนั้น ข้าพระ-  
องค์ไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผลแห่ง  
การถวายอาสนะทอง.

อิโต สตฺตกปฺปสฺเต  
สนุนิพฺพาปกขตฺติโย  
สตฺตรตนสมฺปนฺโน  
จกฺกวตฺตํ มหพฺพโล.

ในกัปที่ ๗๐๐ แต่ภัทธกัปนี้ ข้า-  
พระองค์ ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ  
จอมกษัตริย์พระนามว่าสันนิพาสกะ  
สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ มีพล  
มาก. (คุณวิเศษเหล่านี้ คือ  
ปฏิสัมภิตา ๔ วิโมกข์ ๘ และ  
อภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัดแล้ว).

กิเลสฺสา ฉมาปีตา มยฺหํ  
ฯเปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนนฺ"ติ.

กิเลสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ฯลฯ  
คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
เสร็จแล้ว" ดังนี้.

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา เถเร ตตฺถ  
วิหฺรนฺเต กุฎิกาย รมณียภาวโต  
วิหฺรปฺเภขกา มนุสฺสสา ตโต ตโต  
อาคนฺตุวา กุฎี ปสฺสนฺติ. อถกทิวสํ  
กตฺติปยา ฐตฺตชาติกา อิตฺถิโย ตตฺถ คตา  
กุฎิกาย รมณียภาวํ ทิสฺวา "เอตฺถ

ก็เมื่อพระเถระบรรลุพระอรหัตแล้ว  
อยู่ในกุฎินั้น พวกมนุษย์ผู้มาดูวิหารมา  
จากที่นั่น ๆ ก็เห็นกุฎี เพราะกุฎีเป็นที่  
น่ารื่นรมย์ ภายหลังวันหนึ่งหญิงทั้งหลาย  
ที่มีชาตินักร้อง ๒-๓ คน มาในที่นั้น  
เห็นว่ากุฎีเป็นที่น่ารื่นรมย์กล่าวว่า ท่าน

วสนุโต อัย สมโน สียา อเมหิ  
 อากขุตมณีนียทโย”ติ อธิปฺปาเยน “รมณีนัย  
 โว ภานุเต วสนฺภูจัน, มยมฺปิ  
 รมณีนียรูปา ปจฺมโยพฺพเน จิตา”ติ วตฺวา  
 อิตฺถิกุตฺตาทินิ ทสฺเสตฺถ อารภิสฺส. เถโร  
 อตฺตโน วีตฺราคะวํ ปกาเสนุโต  
 “รมณีนียา เม กุฏิกกา สทฺธาเทยฺยา  
 มโนรมา”ติ<sup>๑</sup> คาถํ อภาสิ.

(๕๘. รมณีนียา เม กุฏิกกา  
 สทฺธาเทยฺยา มโนรมา  
 น เม อตฺถโก กุมารีนี  
 เยสํ อตฺถโก ตธี คจฺจถ  
 นารียติ).

๕๘. ตตฺถ รมณีนียา เม กุฏิกกาติ  
 “รมณีนียา เต ภานุเต กุฏิกกา”ติ ยํ  
 ตฺเมหิ วุตฺตํ ตํ สจฺจํ. อัย มม  
 วสนกุฏิกกา รมณีนียา มนุญฺญรูปา, ส  
 จ โข สทฺธาเทยฺยา “เอวรูปาย มนาปํ  
 กตฺวา ปพฺพชิตานํ ทินฺนายน อิทํ นาม  
 ผลํ โหตี”ติ กम्मผลานิ สทฺทฺทิตฺวา

ผู้เจริญที่อยู่ของท่านนารีนรมย์ แม้พวก  
 ดิฉันก็มีรูปร่างสวยงาม ตั้งอยู่ในเริ่ม  
 วัยสาวแล้วดังนี้ เพราะประสงค์ว่า  
 พระสมณะผู้อยู่ในกุฎินี้ พวกเราจะพึง  
 ดึงหทัยมาได้ แล้วเริ่มแสดงมารยาทหญิง  
 เป็นต้น. พระเถระเมื่อจะประกาศว่าตน  
 ปราศจากราคะแล้วจึงกล่าวคาถาว่า  
 “รมณีนียา เม กุฏิกกา สทฺธาเทยฺยา  
 มโนรมา” เป็นต้น.

(๕๘. กุฎีของเรา นารีนรมย์ บันเทิงใจ เป็น  
 กุฎีที่ท่ายกให้ด้วยศรัทธา ดูกรนารี  
 ทั้งหลาย เราไม่ต้องการด้วย  
 กุมารีทั้งหลาย ชนเหล่าใดมีความ  
 ต้องการ เธอทั้งหลายก็จงไปใน  
 สำนักของชนเหล่านั้นเถิด).

๕๘. ในคาถานั้น คำว่า กุฎี  
 ของเรานารีนรมย์ คือคำที่พวกท่าน  
 กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ กุฎีของท่าน  
 นารีนรมย์นั้นเป็นความจริง. ก็กุฎีที่อยู่  
 ของเรานี้ นารีนรมย์ น่าพอใจ, ก็แต่ว่า  
 กุฎีนั้น อันท่ายกให้ด้วยศรัทธา ชื่อว่า  
 อันท่ายกให้ด้วยศรัทธา. มิใช่บังเกิดขึ้น

<sup>๑</sup> พ. เถร. ๒๖/๑๙๕/๒๗๓.

สทุธาย ฌมฺมจฺจนฺเทน ทาทพฺพตฺตา  
สทุธาเทยฺยา, น ฌเนน<sup>๑</sup> นิพฺพตฺติตา.

สยญจ ตถาทินฺหานิ สทุธาเทยฺยานิ  
ปสฺสณฺตานิ ปริภุญฺชนฺตานิ มโน  
รเมตฺติ มโนรมา. สทุธาเทยฺยตฺตา เอว  
หิ มโนรมา, สทุธาที่หิ เทยฺยฌมฺม  
สกุจฺจํ อภิสฺสงฺขริตฺวา เทนฺติ,  
สทุธาเทยฺยญฺจ ปริภุญฺชนฺตานิ สบฺบุริสา  
ทายกสฺส อวิสฺวาทนตฺถมฺปิ ปโยคาสย-  
สมฺปนฺนา โหนฺติ, น ตฺมุเหหิ  
จินฺติตากาเรน ปโยคาสยวิปนฺนาติ  
อธิปฺปาโย.

น เม อตฺถโก กุมาริหิ ยสฺมา สพฺพโส  
กาเมหิ วินิวตฺติตมานโส. อหิ, ตสฺมา  
น เม อตฺถโก กุมาริหิ. กปฺปิยการก-  
กมฺมวเสนปี หิ มาทิสานํ อตฺถึหิ ปโยชนํ  
นาม นตฺถิ, ปเคว วาควเสน, ตสฺมา น

ด้วยทรัพย์ เพราะทายกทั้งหลาย  
เชื่อกรรมและผลแห่งกรรม แล้วจึงถวาย  
ด้วยศรัทธา คือด้วยความพอใจโดย  
ธรรมว่า ผลชื่อนี้ย่อมมีเพราะเหตุทายก  
กระทำความพอใจแล้วให้แก่บรรพชิต  
ทั้งหลาย เห็นปานนี้.

ชื่อว่า **นารีนรมยใจ** เพราะอรรถว่า ใจ  
ของผู้ที่เห็นอยู่และบริโภคอยู่ซึ่งสิ่งที่ทายก  
ให้ด้วยศรัทธาที่ให้แล้วเช่นนั้น ย่อมยินดี  
ด้วยตนเอง. คือชื่อว่าเป็นที่ยินดีแห่งใจ  
เพราะอันทายกพึงให้ด้วยศรัทธานั้นเทียว.  
สัพบุรุษทั้งหลายย่อมตกแต่งไทยธรรมด้วย  
ศรัทธาเป็นต้น โดยเคารพแล้วถวาย และ  
ผู้บริโภคของที่พึงให้ด้วยศรัทธาก็เป็นผู้ถึง  
พร้อมด้วยปโยคสมบัติและอาสยสมบัติ  
เพื่อมิให้ทายกกล่าวติเตียนได้. อธิบายว่า  
พวกท่านก็ไม่วิบัติด้วยปโยคะและอาสยะ  
ด้วยอาการที่ท่านทั้งหลายคิดกันแล้ว.

บาทคาถาว่า **น เม อตฺถโก กุมาริหิ**  
ความว่า เพราะเหตุที่เรามีใจไม่หวนกลับ  
มาด้วยกามทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง  
ฉะนั้น เราจึงไม่ต้องการด้วยกุมารี  
ทั้งหลาย คือชื่อว่า ประโยชน์ด้วยหญิง

<sup>๑</sup> ส. ม. สทุธาเทยฺย น ฌเนน.

เม อตุโถ กุมารีหิติ. กุมาริคุคหณิ เจตถ  
 อุปลกขณิ ทฏฐพพ. มาทิสสุส นาม  
 สนุติเก เอวํ ปฏฐิพชชชาติ อยตุตการินีหิ  
 ยาว อปรทุทธญจ ตุมะหิ สมานชฎมา-  
 สยานํ ปุโรโต อยํ กิริยา โสภายยาติ  
 ทสฺเสนุโต อาห "เยสํ อตุโถ ตหิ คจฺจถ  
 นาริโย"ติ.

ตตุถ เยสนุติ กามะสุ อวีตราคานํ.  
 อตุโถติ ปโยชนํ. ตหิनुติ ตตุถ เตสํ  
 สนุติกํ. นาริโยติ อาลปนํ. ตํ สุตฺวา  
 อิตฺถิโย มงฺกุฎตา ปตฺตกฺขนฺธา  
 อาคตมคฺเคเนว คตา. เอตฺถ. ๑<sup>๑</sup> "น  
 เม อตุโถ กุมารีหิ"ติ กามะหิ อนตฺถิก-  
 ภาววจเนเนว เถเรน อรหตฺตํ พุยาถตฺนุติ  
 ทฏฐพพ.

ทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่บุคคลเช่นเรา  
 แม้จะด้วยอำนาจกัปปิยการกกรรมเลย  
 จะป่วยกล่าวไปไยถึงด้วยอำนาจระเล่า.  
 เพราะฉะนั้น เราจึงไม่ต้องการด้วยกุมารี  
 ทั้งหลาย. อนึ่ง ในที่นี้พึงเห็นว่าใช้ศัพท์ว่า  
 กุมารี อันเป็นลักษณะที่ใกล้เคียง พระ  
 เถระเมื่อจะแสดงว่ากิริยาเช่นนี้เบื้องหน้า  
 บุคคลผู้มีอัธยาศัยเสมอกันกับพวกท่าน  
 ทั้งหลาย ผู้มีอันกระทำที่ไม่สมควรว่าจะ  
 ปฏิบัติอย่างนี้ในสำนักของบุคคล ผู้ชื่อว่า  
 เป็นเช่นกับด้วยเรา พึงงดงามซึ่งถือว่า  
 ไม่ผิดจึงกล่าววว่า "ชนเหล่าใดมีความ  
 ต้องการ เธอทั้งหลาย ก็จงไปใน  
 สำนักของชนเหล่านั้นเถิด".

ในบทเหล่านั้น บทว่า เยสํ ได้แก่  
 ผู้ที่ยังไม่ปราศจากราคะในกามทั้งหลาย.  
 บทว่า อตุโถ ได้แก่ ประโยชนํ. บทว่า  
 ตหิ คือในสำนักของชนเหล่านั้น. บทว่า  
 นาริโย เป็นคำร้องเรียก หญิงทั้งหลาย  
 ได้ฟังคำนั้นเป็นผู้ก่อเขินมีคอตกกกลับไป  
 ตามทางที่ตนมาแล้วเทียว ก็คำว่า น เม  
 อตุโถ กุมารีหิ ในคาถานี้บัณฑิตพึงเห็น

<sup>๑</sup> ส. เอวํ ปน.

นิบาต)

๖. ัญฐวรรค ๘. พรรณนาคาถาของพระรมณียกุฎิกเถระ

๑๖๕

ว่าพระเถระพยากรณ์พระอรหันต์ด้วยคำว่า  
'ไม่มีความต้องการด้วยกามทั้งหลายดังนี้.'

รมณียกุฎิกตฺเถรคาถาวณฺณนา  
นินฺนิจิตา.

พรรณนาคาถาของพระรมณียกุฎิกเถระ  
จบ.

## ๙. โกลลวิหาริตุเถรคาถา-

### วณณนา

สทุธายาห์ ปพฺพชิตฺติ อายสุมโต  
โกลลวิหาริตุเถรสฺส คาถา. กา  
อุปฺปตฺติ. อยมฺปิ กิร ปทุมุตฺตรสฺส  
ภควโต กาลे กุสลพีชํ โรเปตฺวา ตํ  
ตํ ปุณฺณํ อกาลิ. เสสํ อณฺชนวนิยตฺเถร-  
วตฺถุสทิสเมว. อยํ ปน วิเสโส :

อยํ กิร วุตฺตนเยน ปพฺพชิตฺวา  
กตฺปพฺพกิจฺจโง โกลลรฏฺเฐ อณฺถตฺรสมิ  
คาเม เอกํ อุปาสกกุลํ นิสฺสาย  
อรณฺเเบ วิหฺรติ, ตํ โส อุปาสกโก  
รฺกฺขมฺมุเล วสนฺตํ ทิสฺวา กุฏิกิ กาวเรตฺวา  
อทาสิ. เถโร กุฏิกายํ วิหฺรนฺโต  
อาวาสสฺปฺปาเยน สมารานํ ลภิตฺวา  
วิปฺสฺสนํ อฺสุสฺสุกฺกาเปตฺวา<sup>๑</sup> น จริสฺเสว  
อรหตฺตํ ปาปฺปนิ. เตน วุตฺตํ อปทานे<sup>๒</sup> :

## ๙. พรรณนาคาถา

### ของพระโกลลวิหาริเถระ

คาถาของท่านพระโกลลวิหาริเถระ  
มีคำว่า สทุธายาห์ ปพฺพชิต เป็นต้น.  
มีอุบัตติมาอย่างไร. ได้ยินว่า แม้พระเถระ  
รูปนี้ก็ได้อุปโลกพืชคือกุศลไว้ในครั้งศาสนา  
พระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตตระ  
แล้วยังกระทำบุญนั้น ๆ อีก. เรื่องนอกนี้  
ก็เป็นเช่นเดียวกับเรื่องของพระอัญญา  
วณิยเถระนั้นแหละ แต่มีความต่างกัน  
ดังต่อไปนี้ :

ได้ยินว่า พระเถระรูปนี้ออกบวชบำเพ็ญ  
บุพกิจแล้วโดยนัยที่กล่าวไว้ อาศัย  
ตระกูลของอุบาสกคนหนึ่งอยู่ในป่าใกล้บ้าน  
แห่งหนึ่งในแคว้นโกศล. อุบาสกนั้นเห็น  
ท่านอยู่ที่โคนไม้จึงให้สร้างกุฏิถวาย  
พระเถระเมื่ออยู่ในกุฏิ เพราะมีที่อยู่เป็น  
สัปปายะจึงได้สมาธิ ขวนขวายวิปัสสนา  
ไม่นานนักก็บรรลุพระอรหัต ด้วยเหตุนี้  
ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทานว่า :

<sup>๑</sup> โป. อ. อฺสุสฺสุกฺกาเปนฺโต.

<sup>๒</sup> พ. อ. ๓๒/๑๑๑/๒๐๗.

“หิมวณุตสุสาวิฑูเร  
 วสามิ ปณฺณสนฺถเร  
 ฆมาเสสุ เคธมาปนฺโน  
 เสยฺยสีโลวหิ<sup>๑</sup> ตทา.

ขณฺมาลุกฺกมฺพานิ<sup>๒</sup>  
 พิฬาลิตกฺกฺกลานิ จ  
 โกลิ ฆลฺลลาตกั พิฬลั  
 อาหตุวา<sup>๓</sup> ปฺรียาทิตฺ.

ปทุมุตฺตโร โลกวิฑู  
 อาหุตินิ ปฺรียุคฺคโห  
 มม สงฺกปฺปมณฺเฑาย  
 อาคจฺฉิ มม สนฺติกั.

อุปาคตฺ มหานาคั  
 เทวเทวํ นราสภั  
 พิฬาลี ปคฺคเหตุวาน  
 ปตฺตมฺหิ โเอกิริ อหิ.

ปริภุญฺชิ มหาวิโร  
 ไตฺสยนฺโต มมํ ตทา  
 ปริภุญฺชิตฺวาน สพฺพญฺญ  
 อิมํ คาถํ อภาสถ

“เราอยู่บนเครื่องลาดใบไม้ในที่ที่ไม่ไกล  
 ภูเขาหิมวันต์ ในกาลนั้น (หาก)  
 เราอยากอาหารก็มักนอนเสีย.

เราขูดจาวมะพร้าว มันอ่อน มัน  
 มือเสือ และมันนกมาไว้ เรานำ  
 เอาผลพุทรา ไม้รักดำ ผลมะตูม  
 มาจัดแจงไว้.

พระผู้มีพระภาค พระนามว่า  
 ปทุมุตตระ ทรงรู้แจ้งโลก สมควร  
 รับเครื่องบูชา ทรงทราบความดำริ  
 ของเราแล้วเสด็จมาสู่สำนักของเรา.

เราได้เห็นพระองค์ผู้มหานาคประ-  
 เสริฐกว่าเทวดาเป็นนราสภะ เสด็จ  
 มาแล้วจึงหยิบเอามันมือเสือมาใส่ลงในบาตร.

ในกาลนั้นพระสัมพัญญุมหาวิรเจ้า  
 จะทรงยังเราให้ยินดีจึงเสวย ครั้น  
 เสวยเสร็จแล้วได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

<sup>๑</sup> ฉ. เสยฺยสีโล จหิ, ม. เสยฺยโลโล จหิ.

<sup>๒</sup> ฉ. ขณฺนตาลุกฺกมฺพานิ, สี. วนมาลุกฺกมฺพานิ,  
 ม. ขณฺนตาลุกฺกปฺพานิ.

<sup>๓</sup> ม. อาหนตุวา.



สกั จิตตํ ปสาเทตฺวา  
 ฬิฬาลี เม อทา ตฺวํ  
 กปฺปานํ สตสหนฺสํ  
 ทฺคคฺตึ นุปฺปชฺชสึ.

จริมํ วตฺตเต มยฺหํ<sup>๑</sup>  
 ภวา สฬุเพ สมุหตา  
 ธาเรมิ อนฺติมํ เทหํ  
 สมนฺมาสมฺพุทฺธสาสนเน.

จตุปฺญญาสิโต กปฺเป  
 สฺเมชฺลียสฺวหโย<sup>๒</sup>  
 สตฺตรรตนสมฺปนฺโน  
 จกฺกวตฺตึ มหฬุฬโล.

กิลเสสา ฌาปิตา มยฺหํ  
 ฃเปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนนุ"<sup>๓</sup>ติ.

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา วิมุตฺติสฺขปฺ-  
 ปฺภูสิเวทเนน อฺปฺปนฺนปิตฺติเวเคน  
 อฺทธานนฺโต "สทฺถายาหํ ปฬุฬชฺชิต"<sup>๓</sup>ติ  
 คาถํ อภาสิ.

ท่านยังจิตให้เลื่อมใสแล้ว ได้ถวาย  
 มั่นมือเสียแก่เรา ท่านจะไม่เข้าถึง  
 ทุคติตลอดแสนกัป.

ภพที่สุดย่อมเป็นไปแก่เรา เราถอน  
 ภพขึ้นได้ทั้งหมดแล้ว เราทรงกาย  
 ที่สุดไว้ในศาสนา ของพระสัมมา-  
 สัมพุทธเจ้า.

ในกัปที่ ๕๔ แต่ภัทรกัปนี้ เราได้  
 เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พระนามว่า  
 สุขเมชฺลียะ สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประ-  
 การ มีผลมาก. (คุณวิเศษเหล่านี้  
 คือปฏิสัมภिता ๔ วิโมกข์ ๘ และ  
 อภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัดแล้ว).

กิลเสทั้งหลายเราเผาเสร็จแล้ว ๗๗  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

ก็ครั้งท่านบรรลุพระอรหัตแล้ว เมื่อ  
 จะเปล่งอุทานด้วยกำลังของปิตติที่บังเกิดขึ้น  
 ด้วยการเสวยวิมุตติสุข จึงได้ภาษิตคาถา  
 ว่า "สทฺถายาหํ ปฬุฬชฺชิต" เป็นต้น.

<sup>๑</sup> ส. ตว เม อาสิ.

<sup>๒</sup> ส. สุขเมลย.

<sup>๓</sup> พ. เถร. ๒๖/๑๙๖/๒๗๓.

(๕๙. สทฺธายาหิ ปพฺพชิตโต  
 อรฺญฺเณ เม กุฎฺฐิกา กตา  
 อปฺปมตฺโต จ อาตาปี  
 สมฺปชาโน ปตฺติสฺสโตติ).

๕๙. ตตฺถ สทฺธายาติ ภาควโต  
 เวสาลี อฺปคฺมเน อานุกาวิ ทิสฺวา  
 “เอกนฺตนิยฺยานิกํ อิทํ สาสนํ, ตสฺมา  
 อทฺธา อิมาย ปฺริปตฺติยา ชรามรณโต  
 มุจฺจิสฺสามิ”ติ อฺปฺปนฺนสทฺธาวเสน  
 ปพฺพชิตโต ปพฺพชฺชํ อฺปคโต.

อรฺญฺเณ เม กุฎฺฐิกา กตาติ ตสฺสา  
 ปพฺพชฺชาย อญฺฐปวเสน อรฺญฺเณ วสโต  
 เม กุฎฺฐิกา กตา, ปพฺพชฺชานูรูปิ  
 อารญฺณโก หุตฺวา วูปกฺกฺโข วิหรามิตฺติ  
 ทสฺเสติ.

เตนาห “อปฺปมตฺโต จ อาตาปี  
 สมฺปชาโน ปตฺติสฺสโต”ติ อรฺญฺณ-  
 วาสลทฺเธน<sup>๒</sup> กายวิเวเกน ชาครียํ  
 อญฺญฺชนฺโต ตํ สติยา อวิปฺปวาเสน

(๕๙. เราบวชแล้วด้วยศรัทธา เราทำกุฏิ  
 ไว้ในป่า เราเป็นผู้ไม่ประมาทมี  
 ความเพียร มีสติสัมปชัญญะดังนี้).

๕๙. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า  
 สทฺธาย ความว่า เราเห็นอานุกาพ  
 ในการเสด็จเข้าไปยังพระนครเวสาลีของ  
 พระผู้มีพระภาค จึงบวช คือเข้าถึงเพศ  
 บรรพชา ด้วยสามารถแห่งศรัทธาที่  
 เกิดขึ้นแล้วว่า ศาสนานี้ นำสัตว์ออกจาก  
 ทุกข์โดยส่วนเดียว เพราะฉะนั้น เราจัก  
 พ้นจากชราและมรณะได้ ด้วยข้อปฏิบัตินี้  
 แน่แท้ ดังนี้.

ด้วยบทว่า อรฺญฺเณ เม กุฎฺฐิกา  
 กตา นี้ พระเถระแสดงว่า เราผู้อยู่ในป่า  
 สร้างกุฏิไว้โดยเหมาะสมแก่เพศบรรพชา  
 นั้น คือเราเป็นผู้มีปกติอยู่ในป่า หลีกออก  
 จากหมู่อยู่ตามสมควรแก่เพศบรรพชา.

ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าววว่า “เราเป็น  
 ผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มี  
 สติสัมปชัญญะ” ดังนี้. พระเถระเมื่อ  
 ขวนขวายชาครियธรรม ด้วยกายวิเวกอัน

<sup>๒</sup> ส. อรฺญฺณวาเสน ลทฺเธน.

อุปมตโต, อารทฐวริยตาย อาตาลี,  
 ปุพฺพภาคิยสตีสมฺปชฌนฺปารีปุริยา  
 วิปัสสนํ วัฑฒตฺวา อรหตฺตาคิเมน  
 ปณฺณาสตีเวปฺลุลมฺปตฺติยา อจฺจนฺตเมว  
 สมฺปชาโน ปตีสฺสโต วิหรามิตี อตฺถเ.

อุปมตฺตภาวาทิกิตฺตเน จสฺส อิทเมว  
 อณฺณาพฺยากรณํ อโหสิ, โกสลรฎฺเจ  
 จีร์นิวาสิภาเวน ปน โกสลวิหารีตี  
 สมณฺณา ชาตาลี.

โกสลวิหาริตฺถเรคาถาวณฺณนา  
 นิฏฺจิตา.

ได้จากการอยู่ในป่า จึงชื่อว่าเป็นผู้ไม่  
 ประมาทแล้ว โดยการไม่อยู่ปราศจากสติ  
 ในป่านั้น, ชื่อว่า มีความเพียร เพราะ  
 มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว เจริญ  
 วิปัสสนาโดยบริบูรณ์ไปด้วยสติและ  
 สัมปชัญญะ อันเป็นธรรมส่วนเบื้องต้น  
 ชื่อว่า เป็นผู้ที่มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่โดย  
 ส่วนเดียวเท่านั้น เพราะถึงความไพบุลย์  
 ด้วยปัญญาและสติโดยบรรลุพระอรหัตผล.

ก็คานานี้แหละ ได้เป็นการพยากรณ์  
 พระอรหัตผลของพระเถระในการประกาศ  
 ความเป็นผู้ไม่ประมาทเป็นต้น ก็เพราะ  
 เหตุที่ท่านอยู่แคว้นโกศลมาเป็นเวลานาน  
 จึงเกิดเป็นสมัญญานามว่า โกสลวิหารี-  
 เถระ ฉะนี้แล.

พรรณนาคาถาของพระโกศลวิหาริเถระ  
 จบ.

## ๑๐. สิวลิตฺเถรคาถาอนุณา

เต เม อิชฺฐมฺสีสุ สงฺกปฺปาติ  
อายุสมโต สิวลิตฺเถรสฺส คาถา. กา  
อุปฺปตฺติ. อยมฺปิ ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต  
กาเล เหฏฺฐา วุตฺตนเยน วิหารํ  
คนฺตุวา ปริสฺปริยนฺเต จิตฺ ฐมฺมํ  
สุณฺนฺโต สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุํ ลภฺมฺนํ  
อคุคฺกุจฺจาเน จเปณฺตํ ทิสฺวา “มยาปิ  
อนาคเต เอวฺรุเปณ ภวิตฺ วมฺภูตฺตี”ติ  
ทสฺพลํ นิมนฺเตตฺวา สตฺตาทํ สตฺถ  
ภิกฺขุสํมฺสฺส จ มหาทานํ ทตฺวา “ภตฺวา  
อหํ อิมินา อธิการกฺมฺเมน อญฺญํ  
สมฺปตฺตี น ปตฺถेमิ, อนาคเต ปน  
เอกพฺพุทฺธสฺส สาสเน อหฺมฺปิ ตฺเมหิ โส  
เอตทคฺเค จปิตฺภิกฺขุ วยิ ลภฺมฺนํ อคุโค  
ภเวยฺยนฺ”ติ ปตฺถณฺ อกาสิ.

สตฺถา อนนฺตรายํ ทิสฺวา “อัยฺ เต  
ปตฺถณา อนาคเต โคตมพฺพุทฺธสฺส สนฺติเก  
สมิขฺฐมฺสีสุตฺตี”ติ พฺยากริตฺวา ปกฺกามิ.  
โสปี กุลฺปฺตฺโต ยาวชฺวี กุสลํ กตฺวา

## ๑๐. พรรณนาคาถา

### ของพระสิวลีเถระ

คาถาของท่านพระสิวลีเถระมีคำว่  
เต เม อิชฺฐมฺสีสุ สงฺกปฺปา เป็นตัน  
มีอุบัติมาอย่างไร. ครั้นศาสนาของพระผู้มี  
พระภาคพระนามว่าปทุมุตตระ พระเถระ  
แม้รูปนี้ก็ไปวิหารยื่นฟังธรรม ณ ทำย  
บริษัทโดยนัยที่กล่าวแล้ว เห็นพระศาสดา  
ทรงสถาปนาภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งของ  
บรรดาภิกษุผู้มีลาภ จึงนิมนต์พระทศพล  
ด้วยตั้งใจว่า ในอนาคตกาลแม้ตัวเราก็  
ควรเป็นดังภิกษุรูปนี้ แล้วถวายทานใหญ่  
แต่พระศาสดาและภิกษุสงฆ์ตลอด ๗ วัน  
ตั้งความปรารถนาว่า ข้าแต่พระผู้มี  
พระภาค ข้าพระองค์ไม่ปรารถนาสมบัติ  
ด้วยอริการกรรมนี้ แต่ในอนาคตกาล  
ขอให้ข้าพระองค์พึงเป็นผู้เลิศกว่าบรรดา  
ภิกษุผู้มีลาภ เหมือนอย่างภิกษุที่พระองค์  
ทรงสถาปนาไว้ในเอตทัคคะนั้นในศาสนา  
ของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งด้วยเถิด.

พระศาสดาทรงเห็นความปรารถนาหา  
อันตรายมิได้จึงทรงพยากรณ์ว่า ความ  
ปรารถนาของท่านจักสำเร็จในสำนักของ  
พระโคตมพุทธเจ้าในอนาคตดังนี้แล้ว

เทวมนุสฺเสสฺส สัสนฺโต วิปสฺสีพุทฺธกาเล  
 พนฺธุมนฺตึนครโต อวิทฺฐเว เอกสฺมี คามเก  
 ปฏิสฺสนฺธิ คณฺหิ. ตสฺมี สมเย พนฺธุมนฺตี-  
 นครวาสิโน รณฺญา สทฺธิ สากจฺฉิตฺวา  
 ทสฺพลสฺส ทานํ เทนฺติ. เต เอกทิวสั  
 สพุเพว เอกโต หุตฺวา ทานํ เทนฺตา “กั  
 นฺ ไซ อมฺหากํ ทานมฺเช” นตฺถิ<sup>๒</sup> “ติ<sup>๓</sup>  
 มธฺญจฺ คุพฺพิทฺธิญฺจ<sup>๔</sup> น อทฺทสัสนฺ. เต  
 “ยโต กุโตจิ อหริสฺสามา”ติ ชนปทโต  
 นครปวิสนมคฺเค<sup>๕</sup> ปุริสั จเปสฺสุ.

ตทา เอส กุลปฺตุโต อตฺตโน คามโต  
 คุพฺพิทฺธิวารกั<sup>๕</sup> คเหตุวา “กิณฺจิทเว  
 อหริสฺสามา”ติ นครี คจฺฉนฺโต “มุขั  
 โธวิตฺวา โธตฺตตฺปาโท ปวิสฺสีสฺสามา”ติ  
 ผาสฺสูกฺกจฺฉนํ โอลิเกนฺโต นงฺคลสึสมตฺตํ  
 นิมนฺนํ กุขิกํ ทณฺชกมฺภูํ ทิสฺวา “ปุณฺณเณน

หลีกไป. กุลบุตรเมื่อนั้นบำเพ็ญกุศลจน  
 ตลอดชีพแล้วเวียนว่ายอยู่ในเทวดาและ  
 มนุษย์ทั้งหลาย มาถือปฏิสนธิใน  
 บ้านน้อยหลังหนึ่งไม่ห่างไกลจากพันธุมตีนคร  
 ครั้งศาสนาพระวิปัสสีพุทธเจ้า. ใน  
 สมัยนั้น ชาวเมืองพันธุมตีปรึกษากับ  
 พระราชาแล้ว ถวายทานแต่พระทศพล.  
 วันหนึ่ง คนเหล่านั้นรวมตัวกันทั้งหมด  
 เมื่อถวายทานไม่ได้ถวายน้ำผึ้ง และ  
 นมสังฆบ ด้วยคิดว่า ยังมีอะไรบ้างหนอ  
 ไม่มีในทานอันยิ่งใหญ่ของพวกเรา ชน  
 เหล่านั้น จึงวางคนไว้ในหนทางที่มาจาก  
 ชนบทเข้าสู่นคร ด้วยคิดว่า เราจะนำ  
 มาจากที่ใดที่หนึ่ง.

ครั้งนั้น กุลบุตรนั้นถือหม้อนมสังฆบ  
 มาจากบ้านของตนแล้วไปสู่นครด้วยคิดว่า  
 เราจักนำไปหน่อหนึ่งเท่านั้น คิดว่าเรา  
 ล้างหน้าล้างมือล้างเท้าแล้วจึงค่อยเข้าไป  
 จึงตรวจดูที่ที่เป็นผาสูก เห็นรวงผึ้งที่ไม่มี  
 ตัวผึ้งประมาณเท่าองุ่น คิดว่า ด้วย

<sup>๑</sup> ส. ทานมเห.

<sup>๒</sup> มโนรตปุรณิ. ๑/๒๖๕.

<sup>๓</sup> ส. มธฺญจฺ คุพฺพิทฺธิญฺจ.

<sup>๔</sup> ส. นครี ปวิสนมคฺเค ปน.

<sup>๕</sup> ส. คพฺพิ ทธิวารกั.

เม อิทํ อุปฺปนฺนํ”ติ คเหตุวา นครํ  
ปาวิสิ.

นาคเวหิ จปิตฺปริโส ตํ ทิสฺวา “โก  
ปริส กสฺสิมํ อاهرสิ”ติ ปฺจฺฉิ. น กสฺสจ  
สามิ, วิกกฺกณฺติํ ปน เม อิทํ อภตฺตุนฺติ.  
เตนหิ โ” อิทํ กหาปณฺํ คเหตุวา  
เอตํ มธฺุญจ คฺุพฺทธิญจ เทหิตฺติ, โส  
จินฺเตสิ “อิทํ น พหุํมฺลํ, อยญฺจ  
เอกปฺปหาเรเนว พหุํ เทติ, วิมฺสิตฺุ  
วฏฺฏตี”ติ. ตโต นํ “นาหํ เอเกน  
กหาปณฺเณน เทมี”ติ อاهر. ยทิ เอวํ เทว  
คเหตุวา เทหิตฺติ. ทฺุวิหิปี น เทมีติ.  
เอเตนฺุปาเยน วทฺุเตมฺตฺวา สหสฺสํ ปาปฺุณฺนิ.

โส จินฺเตสิ “อติวทฺุตฺติํ น วฏฺฏตี,  
โหดุ ตาว อิมินา กตฺุตฺพุพฺกิจจํ  
ปฺจฺฉิสฺสามิ”ติ. อถ นํ อاهر “อิทํ น  
พหุํ อคฺุฆนฺกํ, ตวญฺจ พหุํ เทสิ, เกน

บุญของเราสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น จึงถือเอา  
เข้าไปยังพระนคร.

บุรุษที่ชาวเมืองเขาวางไว้ เห็นกุลบุตรนั้น  
จึงถามว่า แน่ะบุรุษผู้เจริญ ท่านจะเอา  
ของนี้ไปให้ใคร, ไม่ได้เอาไปให้ใคร  
ดอกนาย. ก็ของที่ท่านนำมานี้จะขายหรือ.  
ท่านผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้นท่านจงเอา  
กหาปณะนี้ไปแล้วให้น้ำผึ้งและนมส้มบ  
นั้น (แก่พวกเรา). กุลบุตรนั้นคิดว่า  
ของนี้มีราคาไม่มากมาย แต่บุรุษนี้ให้  
กหาปณะเป็นอันมากคราวเดียวกัน เรา  
ควรใคร่ครวญดูก่อน. แต่ั้นจึงกล่าวกะ  
บุรุษนั้นว่า ข้าพเจ้าไม่ให้อด้วยกหาปณะ  
เดียว. บุรุษนั้นกล่าวว่าถ้าท่านถือเอา  
๒ กหาปณะ แล้วให้อย่างนี้ได้ไหม.  
กุลบุตรนั้นตอบว่า แม้ด้วยกหาปณะ  
๒ กหาปณะ ข้าพเจ้าก็ไม่ให้. บุรุษนั้น  
เพิ่มกหาปณะขึ้นด้วยอุบายนี้ จนถึง  
พันกหาปณะ.

กุลบุตรนั้นคิดว่า เราไม่ควรเพิ่มยิ่ง  
ขึ้นไป ช่างเถอะ เราจะถามกิจที่บุรุษนี้จะ  
พึงกระทำก่อน ที่นั้นเขาจึงกล่าวกะบุรุษ  
นั้น ของนี้มีค่าไม่มาก แต่ท่านให้มากไป

<sup>๑</sup> ส. เตน หิ เม.

กมุเมน อิทํ คณฺหาสี"ติ. อิตฺ โภ  
นคฺรวาสีโน รณฺญา สทฺธิ ปฏฺวิวิรุชฺฌิตฺวา  
วิปฺสฺสีทสฺพลสฺส ทานํ เทนฺตา อิทํ ทวยํ  
ทานมฺุเข อปฺสฺสนฺตา ปฺริเยสนฺติ, สเจ  
อิทํ ทวยํ น ลภิสฺสนฺติ, นาครานํ  
ปฺราชโย ภวิสฺสติ, ตสฺมา สหสฺสํ ทตฺวา<sup>๑</sup>  
คณฺหามิตฺติ.

กํ ปเนตํ นาครานเมว วฏฺฏติ, อญฺเเบสํ  
ทาทํ น วฏฺฏติติ. ยสฺส กสฺสจฺจ ทาทํ  
อวาริตเมตฺนฺติ.<sup>๒</sup> อตฺถิ ปน โภจ  
นาครานํ ทานเ อเอกทิวสํ สหสฺสํ  
ทาทาติ. นตฺถิ สมนฺมาติ. อิมสํ ปน  
ทฺวินฺนํ สหสฺสคฺุสมนภาวํ ชานาสีติ.  
อาม ชานามิตฺติ เตนฺหิ คจฺฉ, นาครานํ  
อจฺจิกฺุช "เอโก ปฺริโส อิมานิ เทว  
มฺุเลน น เทติ, สหตฺเถเนว ทาทูกาโม,  
ตฺเมห อิมสํ ทฺวินฺนํ การณา นิพฺพิตกฺุกา  
โหธา"ติ, ตฺวํ ปน เม อิมสฺมิ ทานมฺุเข  
เชฏฺจกภาวสฺส กายสฺกฺุชฺช โหหิตฺติ.

ท่านจะถือเอาของนี้ไปด้วยกรรมอะไร.  
ท่านผู้เจริญ ในที่นี้ชาวเมืองขัดแย้งกับ  
พระราชา เมื่อถวายทานแต่พระวิปัสสี  
ทศพล ไม่เห็นของสองสิ่งนี้ในทานอัน  
ยิ่งใหญ่ของเรา จึงเที่ยวแสวงหา ถ้า  
ไม่ได้ของสองสิ่งนี้ ชาวเมืองก็จักปราชัย  
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอซื้อท่านถึง  
พันกหาปณะ.

กุลบุตรนั้นคิดว่า ก็สิ่งนี้สมควรแก่ชาวเมือง  
เท่านั้นหรือ. เราไม่ควรให้แก่คนเหล่าอื่น  
หรือ. บุรุษนั้นตอบว่า ของนี้ไม่ห้ามเพื่อ  
จะให้แก่ใคร ๆ. ก็ในทานของชาวเมือง  
มีใครให้ทรัพย์ถึงพันหนึ่งในวันเดียวไหม  
ไม่มีสหาย ก็ท่านรู้หรือว่าของสองสิ่ง  
เหล่านี้มีค่าถึงพันหนึ่ง. ครั้นผมรู้ ถ้า  
อย่างนั้นท่านจงไปบอกแก่ชาวเมืองว่า  
บุรุษคนหนึ่งไม่ให้ของสองสิ่งนี้ด้วยราคา  
(การขาย) แต่เป็นผู้ใคร่เพื่อจะถวาย  
ด้วยมือของตนเองเท่านั้น ขอพวกท่าน  
จงหมัดความวิตก เพราะเหตุของสองสิ่ง  
เหล่านี้เกิด. ก็ท่านจงเป็นผู้มีกายสักขี  
แห่งความเป็นผู้เลิศในทานอันยิ่งใหญ่นี้เกิด.

<sup>๑</sup> ฉ. กตฺวา.

<sup>๒</sup> ส. ปวาริตเมตฺนฺติ.

โส ปริพฺพยตฺถิ คหิตมาสเกน ปญฺจกฏกั  
คเหตุวา จุณฺณํ กตฺวา ทธิโต กณฺขิยั  
คเหตุวา<sup>๑</sup> ตตฺถ มธฺปฏลั ปิเพตฺวา  
ปญฺจกฏกฺจฺจณฺเณน โยเชตฺวา เอกสฺมิ  
ปทุมฺนิปตฺเต ปกฺขิปีตฺวา ตั สัวิทฺทิตฺวา  
อาทาย ทสพลสฺส อวิทฺทฺรฺจฺจาเน นิสีทิ  
มหาชเนน อานฺริยมาสนฺส สกฺกาเรสฺส  
อวิทฺทฺเร อตฺตโน ปตฺตวารี<sup>๒</sup> โอลอกฺยมาโน,  
โส โโอกาสั ฌตฺวา สตฺถุ สนฺติกั คนฺตฺวา  
ภควา อัย อฺปนฺนทฺคฺคตปณฺณากาโร,  
อิมั เม อนฺกมฺปิ ปฏฺิจฺจ ปฏฺิคฺคณฺหธาติ.

สฺตฺถา ตสฺส อนฺกมฺปิ ปฏฺิจฺจ จตฺมหาราช-  
ทตฺติเยน เสลมยปตฺเตน ตั ปฏฺิคฺคเหตุวา  
ยธา อญฺจสฺสจฺฉิยา ภิกฺขุสฺสทสฺสสฺส  
ทียฺยมานั น ชียติ, เอวํ อธิฏฺฺจาสิ. โส  
กุลปฺตฺโต นิฏฺฺจิตภตฺตกิจฺจํ ภควนฺตํ  
อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ จิตฺ อาน "ทิจฺจ  
เม ภควา อชฺช พนฺธุมตีนครวาสิเกหิ  
ตฺมฺหากั สกฺกาโร อานฺริยมาโน, อหฺมฺปิ  
อิมสฺส กมฺมสฺส นิสฺสนฺเทน นิพฺพตฺต-

เขาถือเอาของเผ็ดร้อน ๕ อย่าง ด้วย  
มาสกที่ถือเอาเพื่อเป็นเสบียงเดินทาง  
บดให้ละเอียด แล้วถือเอาน้ำส้มจาก  
นมส้มคั้นรวมผึ้งใส่ลงในน้ำส้มนั้น รวมกับ  
ผงของเผ็ดร้อน ๕ อย่างห่อในใบบัวใบหนึ่ง  
จัดแจงของนั้นให้เรียบร้อย ถือเอาไป  
นั่งลงในที่ไม่ห่างจากพระทศพล คอยดู  
วาระที่จะถึงตนในที่ไม่ว่างแห่งสักการะที่  
มหาชนนำมาอยู่ เขาทราบโอกาสเข้าเฝ้า  
พระทศพล ทูลว่าข้าแต่พระผู้มีพระภาค  
นี้เป็นบรรณาการของผู้เข็ญใจที่บังเกิดขึ้น  
ขอพระองค์โปรดอนุเคราะห์รับของสิ่งนี้  
ของข้าพระองค์เถิด.

พระศาสดาทรงเอ็นดูเขา รับของนั้น ด้วย  
บาตรศิลาที่ทำวมหाराชทั้ง ๔ ถวาย ทรง  
อธิษฐานโดยที่ขงที่กุลบุตรนั้นถวายแต่  
ภิกษุสงฆ์ ๖,๘๐๐,๐๐๐ รูป ก็ไม่หมด  
ไปนั้น. กุลบุตรนั้นถวายบังคมพระผู้มี  
พระภาคผู้เสวยภัตกิจเสร็จ แล้วยืนอยู่  
ณ ส่วนสุดข้างหนึ่งกราบทูลว่า ข้าแต่  
พระผู้มีพระภาค วันนี้ข้าพระองค์เห็น  
สักการะที่ชาวเมืองพันธุมดีนำมาเพื่อ

<sup>๑</sup> อ. วาเหตุวา

<sup>๒</sup> อ. หตฺถวารี ๗ หตฺถปาส



นิพพตตภเว ลามคคยสคคปุตโต  
ภเวยยนุ"ติ<sup>๑</sup> สตุถา "เอว โหตุ  
กุลปุตตา"ติ วตุวา ตสฺส จ  
นครวาสีนญจ<sup>๒</sup> ภาตฺตานุโมทนา กตุวา  
ปกุกามิ.

โสปี กุลปุตโต ยาวซีวี กุสล  
กตุวา เทวมนุสฺเสสฺส สัสนฺโต  
อิมสฺมี พุทฺธูปปาเท สุปฺปวาสา  
ราชิตาย กุจฺฉิมฺหิ ปฏิสฺนฺธิ คณฺหิ.  
ปฏิสฺนฺธิคหณฺโต ปฏฺจาย สายํ  
ปาตญจ<sup>๓</sup> ปณฺณการสฺตานิ สกฺกฺนาทาย  
สุปฺปวาสา<sup>๔</sup> อุปฺนียนฺติ. อถ นํ  
ปุณฺณวีรมัสนฺตุถิ<sup>๕</sup> หตุเถน พิชฺปะจฺฉิ  
มุสาเปนฺติ. เอเกกพิชฺโต สลากสฺตมฺปิ  
สลาทสฺสสมฺปิ นิคฺคจฺฉติ. เอเกก-  
กรีสเขตฺเต ปณฺณาสมฺปิ สมุจฺปิ  
สกกฺกูปฺมาณานิ<sup>๖</sup> อุปฺปะชฺชนฺติ. โณฏฺเจ

พระองค์ ด้วยผลวิบากแห่งกรรมนี้  
ขอข้าพระองค์พึงเป็นผู้เลิศด้วยลาภและ  
เลิศด้วยยศ ในอัฐภาพที่ตนเกิดแล้ว ๆ  
เถิด. พระศาสดาตรัสว่า จงสำเร็จตาม  
ปรารถนาเถิดกุลบุตร แล้วทรงกระทำ  
ภัตตานุโมทนาแก่กุลบุตรนั้น และแก่  
ชาวเมืองเสด็จกลับไปแล้ว.

กุลบุตรเมื่อนั้นบำเพ็ญกุศลตลอดชีพ  
เวียนว่ายอยู่ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย  
ครั้งพุทฺธูปบาทกาลนี้จึงมาถือปฏิสนธิ  
ในครรภ์แห่งพระราชธิดา พระนามว่า  
สุปฺปวาสา. จำเดิมตั้งแต่ตั้งครรภ์ ก็มีคน  
นำเครื่องบรรณาการบรรทุกเกวียนมา  
เพื่อพระนางสุปฺปวาสา เย็น ๑๐๐ เล่ม  
และเช้าอีก ๑๐๐ เล่ม ต่อมาชนทั้งหลาย  
เพื่อจะทดลองบุญจึงให้พระนางเอามือ  
สัมผัสกระเช้าพืช หน่อพืช ๑๐๐ หน่อบ้าง  
๑,๐๐๐ หน่อบ้าง แตกออกจากพืช  
อย่างหนึ่ง ๆ. ในที่นาประมาณกรีษหนึ่ง ๆ

<sup>๑</sup> มโนรทปุรณี. ๑/๒๖๗.

<sup>๒</sup> ส. นครวาสิน.

<sup>๓</sup> ส. สายํ ปาตํ ปญจ, ม. มาสํ มาสํ ปญจ....

<sup>๔</sup> ม. น ทิสฺสติ.

<sup>๕</sup> ส. อถสุสา ตํ ปุณฺณํ วีรมัสนฺตุถิ.

<sup>๖</sup> อ. สกฺกานิ.

ปุรณกาเลปิ โกฎุจทวาริ หตุเถน  
มุสาเปนติ.

ก็บังเกิดผลขึ้นประมาณ ๕๐ เกวียนบ้าง  
๖๐ เกวียนบ้าง แม้ในเวลาเก็บข้าวให้  
เต็มยุ้ง ก็ให้เอามือจับประตูลุ้ง.

ราชธิตาย ปุณฺณเณน คณฺหนฺตานิ  
คหิตคหิตฏฺจานิ ปุณฺ ปุรติ.<sup>๑</sup>  
ปริปุณฺณภตฺตภาชนโตปิ “ราชธิตาย  
ปุณฺณนฺ”ติ วตฺวา ยสฺส กสฺสจฺจิ เทนฺตานิ  
นํ ยาว น อุกฺกทฺตมฺนฺติ,<sup>๒</sup> น ตาว  
ภตฺตํ ชียติ, ทารเก กุจฺฉิคเตเยว  
สตุตฺตวสุสานิ อติกฺกมฺมึสุ.

ด้วยบุญของพระราชธิดา ตรงที่ที่คนทั้ง-  
หลายมาถือเอาไปแล้ว ๆ ก็กลับเต็มใหม่  
อีก ผู้ที่กล่าวว่า “บุญของพระราชธิดา”  
ดังนี้แล้วให้แก่คนใดคนหนึ่ง แม้จาก  
ภาชนะภัตที่เต็มอยู่แล้วยังไม่เอามือนั้น  
ออกเพียงใด ภัตก็ไม่สิ้นไปเพียงนั้น.  
เมื่อทารกอยู่ในครรภ์นั้นเที่ยวเวลาล่วงไป  
ถึง ๗ ปี.

คพฺเภ ปน ปริปกฺเก สตุตฺตานิ  
มหาทฺกฺขิ อณุโภสิ. สว สามีกํ  
อามนฺเตตฺวา “ปุเร มรณา ชีวมานาว  
ทานิ ทสฺสสามี”ติ สตุตฺตํ สนฺติกํ เปเสสิ  
“คจฺฉ” อิมิ ปวตฺตึ สตุตฺตํ อารโจะตฺวา  
สตุตฺตาริ นิมนฺเตหิ, ยญฺจ สตุตฺตานิ วเทติ,  
ตี สารุกํ อุปฺลภฺเตตฺวา อาคนฺตฺวา มยฺหิ  
กเถหิตี. โส คนฺตฺวา ตสฺสา สาสนํ  
ภควโต อารโจะสิ.

ก็เมื่อครรภ์แก่แล้ว พระนางเสวย  
ทุกขีใหญ่อยู่ถึง ๗ วัน. พระนางเรียกสามี  
มาแล้วกล่าวว่า ดิฉันก่อนแต่ตายจัก  
ถวายทานเมื่อยังมีชีวิตอยู่เที่ยว จึงให้ไป  
เฝ้าพระศาสดาว่า คุณจงเล่าความเป็นไป  
นี้แต่พระศาสดาแล้วนิมนต์พระศาสดา  
และพระศาสดาตรัสคำใด ก็จงกำหนด  
พระดำรัสนั้นให้ดีแล้วกลับมาบอกแก่ดิฉัน.  
พระสวามีไปแล้ว กราบทูลข่าวของ  
พระนางแต่พระศาสดาแล้ว.

<sup>๑</sup> ส. คหิตคหิตฏฺจานิ ปน น ชียติ, ปุณฺ ปุรเตน.

<sup>๒</sup> ส. เทนฺตานิ ยาว น สกฺโกนฺติ, ม: เทนฺตานิ ยาว  
น อฏฺจหนฺติ, อ: น อุกฺกณฺจหนฺติ.

<sup>๓</sup> ส. คจฺฉ สามี.

สตถา "สุขินี โหตุ สุปปวาสา โกลิยธิตา  
อโรคา, อโรคัม ปุตตัม วิชายตุ"<sup>๑</sup>ติ<sup>๑</sup> อาน.  
ราชา ตัม สุตฺวา ภควนฺตัม อภิวาเทตฺวา  
อตฺตโน<sup>๒</sup> คามากิมุโข ปายาสี. ตสฺส  
ปุเร อากมนายเว สุปปวาสา ย กุจฺฉิต  
ธมฺมกรณ"<sup>๓</sup> อุกกัม วีย คพฺโภ นิกฺขมิ.  
ปริวาเรตฺวา นิสินฺนชโน อสฺสุมุโข  
หสิตฺถุ อารทฺโธ, ตฺวญฺจปญฺโญ มหาชน  
รณฺโณ สาสนํ อโรเจตฺถุ<sup>๔</sup> อคฺมาสิ.

ราชา เตสํ อากมนํ ทิสฺวาว  
"ทสฺพลน กถิตกถา นิปฺพนฺนา ภวิสฺสตี  
มณฺเณ"<sup>๑</sup>ติ จินฺเตสิ. โส อากนฺตฺวา สตฺถุ  
สาสนํ ราชนีตาย อโรเจสิ. ราชนีตา  
ตยา นิมนฺตตีตี ชีวิตภตฺตเมว มงฺคฺลภตฺตี  
ภวิสฺสตี, คจฺฉ สุตฺตาหํ ทสฺพลํ  
นิมนฺเตหีตี. ราชา ตถา อกาสิ.

พระศาสดาตรัสว่า พระนางสุปปวาสา-  
โกลิยธิตาจึงมีความสุข จงหาโรคมิได้ จง  
ประสูติพระโอรสที่หาโรคมิได้เกิด. พระ  
ราชาสดับพระดำรัสนั้น แล้วจึงถวาย  
บังคมพระผู้มีพระภาค ผินพระพักตร์กลับ  
ไปยังนิเวศน์ของตน. ก่อนแต่พระสวามี  
จะเสด็จกลับนั้นเอง พระโอรสก็ออกจาก  
พระครรภ์แห่งพระนางสุปปวาสาประดูจ  
น้ำออกจากธมกรก. คนที่นั่งแวดล้อม  
ก็เริ่มหัวเราะทั้งที่มีหน้าองน้ำตาเทียว.  
มหาชนต่างชื่นชมยินดีได้มาแล้วเพื่อจะ  
กราบทูลข่าวแด่พระราชา.

พระราชาพอเห็นชนเหล่านั้นมาก  
ทรงดำริว่า พระดำรัสที่พระทศพลตรัส  
แล้วเห็นที่จักสำเร็จ. พระราชาเสด็จ  
กลับมา แล้วตรัสบอกข่าวของพระศาสดา  
แก่พระราชธิดาแล้ว พระราชธิดาทูลว่า  
ชีวิตภัดที่พระองค์นิมนต์แล้วนั้นเอง  
จักเป็นมงคลภัด ขอพระองค์จงไป  
ทูลนิมนต์พระทศพลตลอด ๗ วัน  
พระราชาได้ไปทำตามคำทูลแล้ว.

<sup>๑</sup> พ. อ. ๒๕/๖๐/๙๕.

<sup>๒</sup> อ. อนุตคามากิมุโข.

<sup>๓</sup> อ. ธมฺมกรกโต.

<sup>๔</sup> อ. อโรเจตฺถุ.

สตตทานิ พุทธปุปมุขสุส สัมมสุส มหาทานิ  
 ปวตตยีสุ. ทารโก สพเพสํ ฌาตีนิ  
 สนุตตติ จิตติ นิพพาเปนุโต ชาโตติ  
 สีวลิตารโกเตวสุส นามิ อภิสุ. โส  
 สตตวสุสานิ คพฺเภ วสิตตฺตา  
 ชาตกาลโต ปฏฺจาย สพฺพกมฺมุขโม  
 อโหสิ. ฌมฺมเสนาปติ สาริปฺตฺโต สตฺตเม  
 ทิวเส เตน สทฺธิ กถาสลฺลาปี อภาสิ.  
 สตฺถาปี ฌมฺมปเท คาถิ อภาสิ :

“โย’อิมิ ปลิปลิ ทุคฺคิ  
 สํสาริ โมหมจฺจคา  
 ตินฺนุณฺเ ปารํคฺโต ฌายิ  
 อเนไซ อกถิถิ  
 อนฺุปาทาย นิพฺพุโต  
 ตมฺหิ พุริมิ พุราหมณฺน”ติ.<sup>๑</sup>

อด นํ เถโร เอวมาห “กิ ปน  
 ตยา เอวรูปิ ทฺกฺขราสี อนฺุภวิตฺวา  
 ปพฺพชิตฺุ น วฏฺฏตี”ติ. ลพฺภมาโน  
 ปพฺพเชยฺยิ ภนฺุเตติ. สุปฺปวาสา นํ  
 ทารกิ เถเรน สทฺธิ กถณฺตํ ทิสฺวา “กิ  
 นฺุ ไช เม ปฺตฺโต ฌมฺมเสนาปตินา  
 สทฺธิ กถตี”ติ เถริ อฺุปลสงฺกมิตฺวา ปฺจฺฉิ

มหาทานได้เป็นไปแล้วแก่สงฆ์มีพระพุทธเจ้า  
 เป็นประมุขตลอด ๗ วัน เด็กได้ทำจิตอัน  
 เร่าร้อนของญาติทุกคนให้สงบแล้ว เพราะ  
 ฉะนั้น จึงตั้งนามของท่านว่าเด็กชายสีวลี  
 นั้นเทียว เพราะท่านอยู่ในครรภ์ถึง ๗ ปี  
 จำเต็มตั้งแต่เกิดแล้วท่านจึงอดทนต่อ  
 การงานทุกอย่าง. ในวันที่ ๗ ท่านพระ-  
 ธรรมเสนาบดีสารีบุตรได้กระทำเจรจา  
 ปราศรัยกับทารกนั้น. แม้พระศาสดาก็ได้  
 ภาษิตพระคาถาไว้ในธรรมบทว่า :

“เรากล่าวผู้ล่วงทางสิ้น ทางที่ไป  
 ได้ยาก สงสารและโมหะนี้เสียได้  
 เป็นผู้ข้ามแล้ว ถึงฝั่งแห่ง(ฌาน)  
 ไม่หวั่นไหว ไม่มีความเคลือบแคลง  
 สงสัย ดับแล้ว เพราะไม่ถ่อมมั่นว่า  
 เป็นพราหมณ์” ดังนี้.

ครานั้นพระเถระกล่าวกะท่านอย่างนี้  
 ว่า ก็ท่านเสวยกองทุกข์ถึงปานนี้แล้วบวช  
 เสียไม่ควรหรือ เมื่อได้อยู่ก็จะพึงบวช  
 เจ้าข้า พระนางสุปปวาสาเห็นทารกนั้น  
 พุดกับพระเถระจึงคิดว่า บุตรของเราพุด  
 อะไรกับพระธรรมเสนาบดีหรือหนอ จึง  
 เข้าไปหาพระเถระถามว่า บุตรของ

<sup>๑</sup> พุ. ธ. ๒๕/๗๐.

“มยุห์ ปุตุโต ตุเมหิ สทุธิ ก็ กเถติ  
ภนฺเต”ติ.

อตตนา อญฺญุตํ คพฺภวาสทฺทกฺขํ กเถตฺวา  
“ตุเมหิ อญฺญาโต ปพฺพชิสฺสามี”ติ  
วทตีติ. สารุ ภนฺเต ปพฺพาเชถ นนฺติ,  
เถโร ตํ วิหารํ เนตฺวา ตจฺปญฺจก-  
กมฺมญฺจานํ ทตฺวา ปพฺพาเชนฺโต “สีวลี  
น ตฺยหํ อญฺเณน โอิวาเทน กมฺมํ  
อตฺถิ, ตยา สตฺต วสุสฺยานิ อญฺญุตทฺทกฺขเมว  
ปจฺจเวกฺขานํ”ติ. ภนฺเต ปพฺพาชนเมว  
ตฺมฺหากํ ภาโร, ยํ ปน มยา กาคฺตุํ  
สกฺกา, ตมฺหํ ชานิสฺสามีติ.

โส ปน ปจฺมเกสาวญฺญิยา โอิหารณกฺ-  
ขณฺเณยว โสตาปตฺติผล ปตฺติญฺจาสิ,  
ทฺติยาย โอิหารณกฺขณฺ<sup>๑</sup> สกฺทาคามิผล,  
ตฺติยาย อนาคามิผล สพฺเพสํเยว ปน  
เกสานํ โอิโรปนญฺจ อรหตฺตสจฺฉิกริยา  
จ อปฺจฺฉา อปฺริมา อโหสิ. ตสฺส  
ปพฺพชิตทิวสโต ปญฺจาย ภิกฺขุสํสมฺสฺส  
จตฺตาริ ปจฺจยา ยาวตฺติจฺฉกํ อฺปฺปชฺชนฺติ.  
เอวํ เอตฺถ วตฺถุ สมฺภูจิตฺ.

หม่อมฉันพูดอะไรกับพระคุณเจ้า เจ้าข้า.

พระเถระตอบว่า บุตรของท่านกล่าวถึง  
ทุกข์ที่อยู่ในครมที่ตนเสวยแล้ว พูดว่า  
ท่านอนุญาตก็จักบวช พระนางตรัสว่า  
ดีแล้วเจ้าข้า จงให้เขาบวชเถิด พระเถระ  
นำเขาไปยังวิหารให้ตจฺปญฺจกกรรมฐาน  
แล้วให้บรรพชากล่าวว่า สีวลี กรรมด้วย  
การโอวาทอย่างอื่นไม่มีแก่ท่าน ท่านจง  
พิจารณาทุกข์ที่ตนเสวยมาถึง ๗ ปี  
นั้นแหละ ท่านผู้เจริญ การให้บรรพชา  
เท่านั้นเป็นภาระของท่าน แต่สิ่งใดที่  
ข้าพเจ้าอาจกระทำ ข้าพเจ้าจักรู้สิ่งนั้น.

ก็ทวารกนั้นในขณะที่ปลงผมเกลียวแรก  
เท่านั้นได้ตั้งอยู่ในไสดาปัตติผล ในขณะที่  
ปลงผมเกลียวที่สองตั้งอยู่ในสกทาคามิผล  
ในเกลียวที่สามที่ตั้งอยู่ในอนาคามิผล แต่  
การปลงผมทั้งหมดกับการกระทำให้แจ้ง  
ซึ่งพระอรหันต์ได้ปรากฏไม่ก่อนไม่หลังกัน.  
ตั้งแต่วันที่ท่านบวชแล้วปัจจุ ๔ ของ  
ภิกษุสงฆ์บังเกิดขึ้นพอแก่ความต้องการ  
เรื่องตั้งขึ้นในที่นี้.

<sup>๑</sup> อ. โอิโรปัตกฺขณ.

อปรภาเค สตฺถา สาวตฺถี อคฺมาสิ.  
 เถโร สตฺถารํ อภิวาเทตฺวา “ภนฺเต  
 มยฺหิ ปุณฺณํ วิมฺลิสฺสสามิ, ปญฺจ เม  
 ภิกฺขุสฺตานิ เทธา”ติอาห. คณฺห สีวลีติ.  
 โส ปญฺจสฺเต ภิกฺขุ คเหตุวา  
 หิมวณฺตานิมุขํ คจฺจนฺโต อญฺวิมคฺคํ  
 คจฺจติ, ตสฺส ปจฺมํ ทิฏฺฐนิโครธ<sup>๑</sup>  
 อธิวตฺถา เทวตา สตฺตทิวสฺยานิ ทานํ  
 อทาสิ. อิติ โส :

ต่อมาพระศาสดา ได้เสด็จไปยัง  
 พระนครสาวตถี พระเถระถวายบังคม  
 พระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่  
 พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักทดลอง  
 บุญของข้าพระองค์ ขอจงประทานภิกษุ  
 ๕๐๐ รูปแก่ข้าพระองค์. ตรัสว่า เอาเถอะ  
 สีวลี. พระเถระนั้นพาพระภิกษุ ๕๐๐ รูป  
 บ่ายหน้าไปยังป่าหิมวันต์จนถึงทางเข้าดง  
 เทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นนิโครธที่ท่านเห็นเป็น  
 ครั้งแรก ได้ถวายทานตลอด ๗ วัน.  
 เทวดาทั้งหลาย ได้ถวายทานทุก ๆ ๗ วัน  
 ในสถานที่ทั่ว ๆ ไป ที่ท่านเห็น (ต่างกรรม  
 ต่างวาระกัน) ดังนี้ คือ

“นิโครธํ ปจฺมํ ปสฺสสิ  
 ทุตฺติยํ ปญฺชวปพฺพตํ  
 ตติยํ อจิรวตฺติยํ  
 จตฺตตฺถิ วรสาครํ.  
 ปญฺจมํ หิมวณฺตํ โส  
 อญฺจํ อทฺทนฺตฺวาปาคมิ  
 สตฺตมํ คณฺธมาทนํ  
 อญฺจมํ อถ เรวตฺนุ”ติ.

“ท่านเห็นต้นนิโครธครั้งแรก เห็น  
 ภูเขาชื่อปณฺชวครังที่ ๒ เห็นแม่น้ำ  
 อจิรวดีเป็นครั้งที่ ๓ เห็นแม่น้ำ  
 สาครวอันประเสริฐ เป็นครั้งที่ ๔.  
 เห็นภูเขาหิมวันต์ครั้งที่ ๕ ถึงป่า  
 ฉัททันต์เป็นครั้งที่ ๖ ถึงภูเขา  
 คันธมาทน์เป็นครั้งที่ ๗ พบพระ  
 เรวตะเป็นครั้งที่ ๘”.

<sup>๑</sup> ส. นิโครธ.

สพฺพภูจฺจเนสุ สุตตํ สุตตํ ทิวสาเนว  
 ทานํ อทิสฺว. คนุธมาทนนฺปพฺพเต ปน  
 นาคทตฺตเทวราชา นาม สุตตํ สุกทิวเสสุ  
 เอกทิวเส ชีรปิณฑปาดํ อทาสี. เอกทิวเส  
 สปิปิณฑปาดํ อภิกฺขุสฺสโม อาห. "อิมสฺส  
 เทวธมฺโม เชนว จ เชนโย พุทฺทมณนา  
 ปญฺญาณนฺติ. เชนว ทธินิมฺมณํ, อญฺโตะ เต  
 เทวราชา. อิทํ จ มอุปฺปชฺชตี" ติ. กณฺโถ เทวเต  
 กสฺส ปทสพฺลสฺส. รมิถึถึ. ชีรสลักกมตฺต-  
 ทานสฺสเสตี. กณฺณ. ติ. ก. เทวราชา. กณฺโถ.  
 อปรภาเคมา สุตตณฺว. ชีรชิวรณียเรวตสฺส  
 ปจฺจุคฺคมนํ. อตฺตอุปฺปตฺตี. กตฺตวา. กณฺโถ.  
 อตฺตโน. สาสเน. ลามคฺคยสคฺคปฺตฺตทานํ  
 อคฺคภูจฺจาเน. จเปตี.

เอวํ ลามคคยสคคปตตสฺส ปน  
 อิมสฺส เถรสฺส อรหตฺตปฺตฺตี เอกจฺเจ  
 อาจริยา เอวํ วทนฺติ "เหฏฺฐา วุตฺตนเยน  
 ธมฺมเสนาปตินา โอิวาเท ทินฺเน ยํ  
 มยา กาดุํ สกฺกา, ตมหนิ ชานิสฺสสามิ'ติ  
 ปพฺพชิตฺวา วิปฺสฺสนากมฺมภูจฺจันนิ คเหตุวา  
 ตํทิวสฺสเยว อญฺญตรํ วิวิตฺตํ กุฏิกํ

ส่วนเทวดาผู้พระราชทาน ทรงนามว่า  
 นาคทตตะ สถิตอยู่ ณ ภูเขาคันธมาทน์  
 ได้ถวายทานในวันทั้ง ๗ (คือ) ถวาย  
 ชีรปิณฑปาดในวันหนึ่ง ถวาย  
 สปิปิณฑปาดในวันหนึ่ง (สลับกันไป)  
 ภิกษุสงฆ์กล่าวว่า เทพเจ้าองค์นี้ แม่โคนม  
 ที่จะพึงรีดนมก็ไม่ปรากฏจะควรวนนมสัมผัส  
 ก็ไม่ปรากฏให้พวกราชของนี้เกิดขึ้น  
 แก่ท่านได้จากไหน. ท้าวเทวราชตอบว่า  
 ท่านผู้เจริญ นี่เป็นผลของการถวาย  
 ชีรสลากภัตทานแต่พระศัพล พระนาม  
 ว่ากัสสปะ. ในกาลต่อมาพระศาสดาทรง  
 กระทำการต้อนรับของพระชิวรณียเรวตะ  
 ให้เป็นเหตุเกิดแห่งเรื่อง จึงทรงสถาปนา  
 พระสีวลีเถระไว้ในตำแหน่งเป็นผู้เลศกว่า  
 บรรดาภิกษุผู้ถึงความเลศด้วยลาม และ  
 ความเลศด้วยยศทั้งหลาย ในพระศาสนา  
 ของพระองค์".

อาจารย์บางพวกกล่าวถึงการบรรลุ  
 พระอรหัตของพระเถระรูปนี้ ผู้ถึงความ  
 เป็นผู้เลศด้วยลาม และความเป็นผู้เลศ  
 ด้วยยศ ด้วยประการดังกล่าวมานี้  
 อย่างนี้ ว่า เมื่อพระธรรมเสนาบดีให้โอวาทแล้ว  
 โดยนัยที่กล่าวไว้ในหนหลัง เมื่อ  
 สีวลีกุมารกล่าวว่า กระผมจักรู้จักกรรม

ทิสฺวา ตํ ปวิสิตฺวา มาตฺกฺจฺฉิมิ สตฺต  
 วสุสฺยานิ อตฺตนา อญฺญตํ ทุกฺขํ  
 อญฺสุสฺริตฺวา ตทฺนุสฺยาเรน อตีตนาคเต  
 ตสฺส อเวกฺขนฺตสฺส<sup>๑</sup> อาทิตฺตา วีย  
 ตโย ภวา อุปฺภฺจฺหิสุ. ฅาณสฺส  
 ปรีปากํ คตตฺตา วิปฺสฺสนาวิถิ โอตฺริ,  
 ตาวเทว มคฺคปฺปฏิปาภฺยา สพฺเพปิ  
 อาสเว. เขเปนฺโต อรหฺตฺตํ ปาปฺณิ<sup>๒</sup>ติ  
 อุมฺยถาปี เถรสฺส อรหฺตฺตปฺปตฺติเยว  
 ปกาสิตา. เถโร ปน ปภินฺนปฺปฏิสมฺภิโท  
 จภฺภิณฺโณ อโหสิ. เตน วุตฺตํ  
 อปทานे<sup>๓</sup> :

ที่กระผมสามารถจักกระทำได้ (ด้วย  
 ตนเอง) ดังนี้แล้ว บรรพชาเรียนวิปัสสนา  
 กรรมฐานในวันนั้นนั่นเอง เห็นกุฎีว่าง  
 หลังหนึ่งจึงเข้าไปยังกุฎีนั้น ระลึกถึงทุกข  
 ที่ตนเสวยมาแล้วถึง ๗ ปี ในครรรค์  
 แห่งมารดา ภพทั้ง ๓ ก็ปรากฏดุจถูก  
 ไฟไหม้แล้วแก่ท่านผู้พิจารณาอยู่ ถึงอดีต  
 และอนาคตตามแนวแห่งทุกขนั้น จึง  
 หยั่งลงสู่วิถิแห่งวิปัสสนา เพราะญาณ  
 ถึงความแก่รอบแล้ว จึงทำอาสวะทั้งสิ้น  
 ให้สิ้นไปตามลำดับแห่งมรรคในขณะนั้น  
 นั่นเอง บรรลุพระอรหัตแล้ว ได้ประกาศ  
 การบรรลุพระอรหัตของพระเถระแม้ด้วย  
 เหตุ ๒ ประการ ก็พระเถระเป็นผู้ได้  
 อภิญญา ๖ มีความแตกฉานใน  
 ปฏิสัมภิตาแล้ว ด้วยเหตุนั้น ท่านจึง  
 กล่าวไว้ในอปทานว่า :

“วรฺุณ นาม นามเณ  
 เทวราชา<sup>๓</sup> อหิ ตทา

“ในกาลนั้น เราเป็นท้าวเทวราชา  
 ชื่อว่าวรุณะ พรั่งพร้อมด้วยยาน

<sup>๑</sup> อ. ยนฺเตนาทิตฺตา วีย, ไป. นยฺ เทนฺตสฺส  
 อาทิตฺตา วีย.

<sup>๒</sup> ชุ. อ. ๓๒/๑๑๖/๒๑๓.

<sup>๓</sup> ส. เอกราชา.



อุปฏฺจเปสึ<sup>๑</sup> สมพุทฺธํ  
สโยคฺคผลวาทโน.

พลทหาร และพาหนะบำรุง  
พระสัมพุทธเจ้า.

นิพฺพุเต โลกนาถมฺหิ  
อตุตฺทสฺสึทิปฺพุตฺตเม<sup>๒</sup>  
ตฺริยํ สพุพฺพมาทาย  
อคมํ โพิธิมุตฺตมํ.

เมื่อพระโลกนาถ พระนามว่า  
อตุตทสสี ผู้สูงสุดกว่าสัตว์เสด็จ  
นิพพานแล้ว เราได้นำเอาดนตรี  
ทั้งปวงไปประโคมไม้โพธิอันอุดม.

วาทิตฺเตน จ นจฺเจเน  
สพุพฺพตาฬฺสมาหิตไ<sup>๓</sup>  
สมมุขาท วีย สมพุทฺธํ  
อุปฏฺจึ โพิธิมุตฺตมํ.

เราประกอบด้วยการประโคมดนตรี  
การฟ้อนรำ และกังสดาลทุกอย่าง  
บำรุงไม้โพธิพฤษ์อันอุดม ดัง  
บำรุงพระสัมมาพุทธเจ้า เฉพาะ  
พระพักตร์.

อุปฏฺจฺหิตฺวา ตํ โพิธิ  
ธรรณิรฺหปาทปํ  
ปลฺลงฺกํ อากุชิตฺวาน  
ตตฺถ กาลงฺกโต อหิ.

ครั้นบำรุงโพธิพฤษ์ อันงอกขึ้น  
ที่ดิน ตีมรสด้วยรากแล้ว นั่งคู้  
บัลลังก์แล้ว ทำกาลกิริยา ณ ที่นั้น  
เอง.

สกกมฺมาภิริทฺโหหิ  
ปสนฺโน โพิธิมุตฺตเม  
เตน จิตฺตปฺปสาเทน  
นิมฺมานํ อุปฺปชฺชหิ.

เราปรารถนด้วยกรรมของตน เลื่อมใส  
ในโพธิพฤษ์อันอุดม ได้อุบัติยังชั้น  
นิมมานรดีด้วยจิตอันเลื่อมใสนั้น.

<sup>๑</sup> ฉ. อุปฏฺจฺเฮสึ.

<sup>๒</sup> ฉ. อตุตฺทสฺสึนฺรุตฺตเม.

<sup>๓</sup> ฉ. สมมุตาฬฺสมาหิตไ.

สมุจฺจิตฺตริยสฺสทฺสฺสาณิ  
 ปรีวาเรณฺติ มํ สทา  
 มนุสฺสเสสฺสุ จ เทเวสฺสุ  
 วตฺตมานํ ภวาทเว.

ติธคฺคิ<sup>๑</sup> นิพฺพุตา มยฺหํ  
 ภวา สพุเพ สฺมุหตา  
 ธาเรมิ อนฺติมํ เทหํ  
 สฺมมาสมฺพุทฺธสฺสาสนเ.

สุพาหุ นาม นามเณ  
 จตฺตฺตีสํสา'สฺสุ ชตฺตฺติยา  
 สตฺตรตฺนสมฺปนฺนา  
 ปญฺจกปฺปสฺเต อิตฺ.

กิลเสสา ฌาปิตา มยฺหํ  
 ๗เปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ"ติ.

อหฺตฺตํ ปน ปตฺวา วิมุตฺติสฺสุช-  
 ปฏฺิสมฺเวทเนน ปิตฺเวเคน อุตฺทานํ<sup>๒</sup>  
 อุตฺทาเนนฺโต "เต เม อิชฺฌมฺิสฺสุ สงฺกปฺปา"<sup>๓</sup>ติ  
 คาทํ อภาสิ.

ดนตรี ๖ หมื่น แวดล้อมเราทุกเมื่อ  
 เป็นไปในภพน้อยใหญ่ ทั้งในมนุษย์  
 ในเทวดา.

ไฟ ๓ กองของเราดับแล้ว ภพทั้ง-  
 ปวง เราถอนขึ้นได้แล้ว เราทรงกาย  
 สุตท้าย ในศาสนาของพระสัมมา-  
 สัมพุทธเจ้า.

ในกัปที่ ๕๐๐ แต่ภัทรกัปนี้ ได้มี  
 พระเจ้าจักรพรรดิจอมกษัตริย์ ๓๔  
 พระองค์ มีพระนามว่าสุพาหุ  
 ทรงสมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ.  
 (คุณวิเศษเหล่านี้ คือปฏิสัมภิตา ๔  
 วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ เราทำ  
 ให้แจ้งชัดแล้ว).

กิลเสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ฯลฯ  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

ก็พระสีวลีเถระครั้งบรรลุพระอรหัต  
 แล้ว เมื่อจะเปล่งอุทานด้วยกำลังแห่งปิตี  
 ด้วยการเสวยวิมุตติสุข ได้กล่าวคาถาว่า  
 "เต เม อิชฺฌมฺิสฺสุ สงฺกปฺปา" เป็นต้น.

<sup>๑</sup> ฉ. ติวธคฺคิ.

<sup>๒</sup> ฉ. น ทิสฺสตี.

<sup>๓</sup> ชุ. เถร. ๒๖/๑๙๗/๒๗๓.

(๖๐. เต เม อิชฺฉีสุ สงฺกปฺปา  
 ยทตฺโต ปาวีสี ญฺญี  
 วิชฺชาวิมุตฺตี ปจฺเจสฺสํ  
 มานานุสยมุชฺชหนฺติ).

๖๐. ตตฺถ เต เม อิชฺฉีสุ  
 สงฺกปฺปา ยทตฺโต ปาวีสี ญฺญี  
 วิชฺชาวิมุตฺตี ปจฺเจสฺสหนฺติ เย ปุพฺพเพ  
 มยา กามสงฺกปฺปาทีนํ สมฺมุจฺเจทกธา<sup>๑</sup>  
 เนกขมฺมสงฺกปฺปาทโย อภิปตฺติตาเยว  
 ( )<sup>๒</sup> "กทา นุ ชฺวานํ ตทายตฺนํ"<sup>๓</sup>  
 อุปฺสมฺปชฺช วิหริสฺสามิ, ยทริยา เอตฺรหิ  
 อุปฺสมฺปชฺช วิหฺรณฺตี"ติ วิมุตฺตาธิปฺปาย-  
 สญฺญิตา วิมุตฺตี อุตฺทิสฺส สงฺกปฺปา  
 มโนรธา อภินฺนุสฺโส อปฺปมตฺตา ยทตฺโต  
 ยํปโยชนเ ยสํ นิปฺผาทนตฺถํ ญฺญี  
 สฺสญฺญาคารํ วิปฺสฺสิตฺถํ ปาวีสี ติสฺโส  
 วิชฺชา ผลวิมุตฺตี จ ปจฺเจสฺสนฺโต  
 คเวสฺสนฺโต, เต เม อิชฺฉีสุ เต  
 สพฺพเพว อิทานิ มยฺหํ อิชฺฉีสุ สมิชฺฉีสุ,  
 นิปฺผนฺนกุสฺลสงฺกปฺโป ปรีปฺพญฺณมโนรโธ  
 ชาโตติ อตฺโต.

(๖๐. เราเข้าไปสู่ญฺญี เพื่อประโยชน์อันใด  
 เมื่อเราแสวงหาวิชาและวิมุตติ  
 ได้ถอนขึ้นซึ่งมานานุสัย ความดำริ  
 ของเราเหล่านั้นสำเร็จแล้ว ดังนี้).

๖๐. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เต  
 เม อิชฺฉีสุ สงฺกปฺปา ยทตฺโต ปาวีสี  
 ญฺญี วิชฺชาวิมุตฺตี ปจฺเจสฺสํ ความว่า  
 เมื่อก่อนเราปรารถนาความดำริในเนกขัมมะ  
 เป็นต้น อันกระทำการถอนความดำริใน  
 กามเป็นต้นให้เด็ดขาดเหล่าใด ความดำริ  
 คือมโนรธเฉพาะวิมุตติที่รู้กันว่ามี ความ  
 ประสงค์ในวิมุตติว่า เมื่อไรหนอเราจะ  
 เข้าถึงอายตนะนั้นอยู่ซึ่งพระอริยะทั้งหลาย  
 เข้าอยู่ในบัดนี้ดังนี้ เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว  
 เนื่อง ๆ เพื่อให้สำเร็จความต้องการ  
 ประโยชน์อันใด จึงเข้าไปพิจารณา  
 สฺสญฺญาคารคือญฺญี หวังเฉพาะคือแสวงหา  
 วิชา ๓ และวิมุตติ ความดำริเหล่านั้น  
 สำเร็จแล้วแก่เรา บัดนี้ความดำรินั้น  
 ทั้งหมดสำเร็จ คือสำเร็จด้วยดีแก่เรา  
 หมายความว่า ความดำริอันเป็นกุศล  
 สำเร็จแล้ว คือมโนรธอันบริบูรณ์แล้ว.

<sup>๑</sup> ส. สมฺมุจฺเจทก.

<sup>๒</sup> มยฺหํ (สพฺพตฺถ).

<sup>๓</sup> ส. มหนฺตทายตฺนํ.

เตล้ สมิทฎภาว้ ทล้เสตุ้ "มานานุสย-  
มชชหนุ"ติ วุตตุ้. ยล้มา มานานุสยมชชห้  
ปชหี สมุจฉินุที, ตล้มา เต เม  
สงกปุปา อิชุณีสูติ โยชนา. มานานุสเย  
หิ ปหีเน อปุปหีโน นาม อนุสโย  
นตฎิ, อรหตตฎจ อธิคตเมว โหตีติ  
มานานุสยปุปหานันุ ยถาวุตตสงกปุป-  
สมิทฎิยา การณันุ กตวา วุตตุ้.

เพื่อจะแสดงว่าความดำริเหล่านั้น สำเร็จ  
แล้ว จึงกล่าวว้ มานานุสยมชชห้  
ดั่งนี้. เพราะเหตุที่เรอละมานานุสย คือละ  
คือถอนมานานุสยได้เด็ดขาดแล้ว ฉะนั้น  
ความดำริของเรานั้น จึงสำเร็จแล้ว  
ประกอบความดั่งกล่าวมานี้. คือเมื่อละ  
มานานุสยได้แล้ว ชื่อว่าอนุสยที่ยังมิได้  
ละยอมไม่มี และพระอรหัตก็ยอมเป็นอัน  
บรรลุล้แล้ว เพราะฉะนั้น ท่านกล่าว  
การละมานานุสย กระทำให้เป็นเหตุแห่ง  
ความสำเร็จแห่งความดำริตามที่กล่าว  
แล้ว.

สืวลิตฎเถรคาถาถาถนุณนา นิฎจิตา.

พรวรณนาคาถาของพระสืวลีเถระ จป.

ฅฎฐวคคถาถนุณนา นิฎจิตา.

พรวรณนาคฎฐวรวรค จป.

## ๗. สัตตมวคค

### ๑. วปุตฺตเถรคาถาฉนุณนา

ปสฺสตี ปสฺสตี อายสมโต  
วปุตฺตเถรสฺส คาถา. กา อปฺปตฺติ. โส  
กิริ ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาล  
หังสวตีนคร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา  
วิญญุตฺติ ปตฺโต "อสุโก จ อสุโก จ  
เถโร สตฺถุ ปจฺมํ ฌมฺมปฏิกฺคาหกา  
อหฺเสนฺน"ติ โณมนํ สุตฺวา ภควนฺตํ  
อุปสงฺกมิตฺวา ปตฺถนํ ปฏฺจเปสิ "อหฺมปี  
ภควา อนาคตเต ตาทิสฺส สฺมา  
สมฺพุทฺธสฺส ปจฺมํ ฌมฺมปฏิกฺคาหกานํ  
อญฺจตโร ภเวยฺยนฺ"ติ, สตฺถุ สนฺตฺติเก  
สรณคฺมนญฺจ ปเวเทสิ.

โส ยาวชิวํ ปุณฺณานิ กตฺวา ตโต จโต  
เทวมนุสฺเสสฺสเยว สัสนฺโต อิมสฺมี  
พุทฺธูปาเท กปิลวตฺตสฺมี วาเสฏฺฐสฺส  
นาม พฺราหฺมณสฺส ปตฺโต หุตฺวา  
นิพฺพตฺติ, วปฺปิตฺติสฺส นามํ อโหสิ. โส  
อสิเตน อสิณา "สิทฺถตฺถกฺมาโร สพุพฺพญ  
ภวิสฺสตี"ติ พุยาโกโต โภณฺฑญฺญปฺปมุเขหิ

## ๗. สัตตมวรรค

### ๑. พรรณนาคาถา ของพระวปฺปเถระ

คาถาของท่านพระวปฺปเถระมีคำ  
ว่า ปสฺสตี ปสฺสตี ดังนี้ เป็นต้น. มีอุบตีมา  
อย่างไร. ได้ยินว่า พระเถระนั้น ครั้ง  
ศาสนาของพระผู้มีพระภาค พระนามว่า  
ปทุมุตฺตระ บังเกิดในเรือนแห่งตระกูลใน  
หังสวตีนคร รู้เพียงสาแล้ว ได้ฟังการ  
สรรเสริญว่า พระเถระรูปนั้น ๆ ได้รับ  
พระธรรมของพระศาสดาก่อนดังนี้ จึงเข้า  
เฝ้าพระผู้มีพระภาคตั้งความปรารถนาว่า  
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคในอนาคตกาลแม้  
ข้าพระองค์พึงเป็นผู้หนึ่ง บรรดาภิกษุ  
ผู้รับพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า  
ผู้เช่นนั้นก่อน และประกาศการถึงสรณะ  
ในสำนักของพระศาสดา.

ท่านกระทำบุญจนตลอดชีพแล้วเคลื่อน  
จากภพนั้น เวียนว่ายอยู่ในเทวดาและ  
มนุษย์อย่างเดียว ครั้งพุทฺธูปาทกาลนี้  
มาบังเกิดเป็นบุตรพราหมณ์ ชื่อว่า  
วาเสฏฺฐะ ในกรุงกบิลพัสดุ์ นามของท่าน  
ว่าวปฺปะ ท่านกับอสิตดาบสได้พยากรณ์  
ว่า สิทฺถตฺถกฺมารจักเป็นพระสัพพัญญู

พราหมณปุตุเตหิ สหุธิ สมราวาสํ ปหาย  
 ตาปสพพุชชํ ปพุชชิตฺวา “ตสฺมี  
 สพุพญญตํ ปตุเต ตสฺส สนฺติเก ธมฺมํ  
 สุตฺวา อมตํ ปาปฺนิสฺสามิ”ติ อรุเวลาຍ  
 วิหฺรนต์<sup>๑</sup> มหาสตุตํ จพุพสุสานิ ปธานํ  
 ปทหนฺตํ อฺปฏฺจหิตฺวา โอิฬาริกาทาร-  
 ปริโกเคน นิพุพิชฺชิตฺวา<sup>๒</sup> อีสิปตํ คโต.

จึงละมราวาสออกบวชเป็นดาบสพร้อมกับ  
 บุตรพราหมณมีโกณฑัญญะเป็นประมุข  
 บำรุงพระมหาสัตว์ผู้ทรงตั้งความเพียรอยู่  
 ณ อรุเวลาประเทศถึง ๖ พรรษา ด้วย  
 คิดว่าเมื่อพระราชากุมารบรรลุปะสัพพัญญู  
 แล้ว เราจักได้ฟังธรรมในสำนักของ  
 พระองค์ จักบรรลุมตะ ระอาเพราะ  
 (พระราชากุมาร) บริโภคอาหารหยาบ จึง  
 ไปยังป่าอิสิปตนะ.

อภิสมพุชฺฌิตฺวา สตุถารา สตุตสตุตาทานิ  
 วิตินาเมตฺวา อีสิปตํ คนฺตฺวา ธมฺมจกฺเก  
 ปวตฺติเต ปาฏิปททิวเส โสตาปตฺติผล  
 ปตฺฏิจฺจโต ปญฺจมียํ ปกฺขสฺส อญฺญา-  
 โกณฑญฺญาทีหิ สหุธิ อรหนฺตํ ปาปฺนิ.  
 เตน วุตฺตํ อปทาน<sup>๓</sup> :

เมื่อพระศาสดาตรัสรู้แล้วยัง ๗ สัปดาห์  
 ให้ล่วงไปแล้ว เสด็จไปยังป่าอิสิปตนะ  
 ประกาศพระธรรมจักรแล้ว ในวันปาฏิปทา  
 ท่านได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลในดิถีที่ ๕  
 แห่งปักข์ ก็ได้บรรลุประอรหัตพร้อมทั้ง  
 พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นต้น ด้วย  
 เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทานว่า :

“อุภินฺนํ เทวราชฺชนํ  
 สงฺคาโม ปจฺจุปฏฺจฺจโต<sup>๔</sup>  
 อโหสิ สมฺปพฺยุโพห  
 มหาโมเส อวตฺตถ.

“สงคราม ปรากฎแก่ท้าวเทวราชทั้ง  
 สอง (พญายักษ์) กองทัพประชิด  
 กันเป็นหมู่ ๆ เสียงดังก็กัก้องได้  
 เป็นไป.

<sup>๑</sup> ส. วิหฺรนต์.  
<sup>๒</sup> ก. นิสฺสชฺชิตฺวา.  
<sup>๓</sup> ข. อ. ๓๒/๑๑๕/๒๑๒.  
<sup>๔</sup> ฉ. สมฺปฏฺจฺจโต, ส. สงฺคาเม ปจฺจุปฏฺจฺจโต.

ปทุมุตตโร โลกวิทู

อาหุติโน ปฏิกุโห  
อนุตสิกฺเข จิตฺ สตุถา  
สัเวเชสิ มหาชนิ.

สพฺเพ เทวา อุตฺตมฺนา

นิกฺขิตฺตกฺวจาวุธา  
สมฺพุทฺธิ อภิวาเทตฺวา  
เอกคฺคาสีสุ ตาวเท.

มยุหิ สงฺกปฺปมณฺเฑาย

วาทสภิมุทฺติรยิ  
อนุกมฺปกิ โลกวิทู  
นิพฺพาเปสิ มหาชนิ.

ปทุมฺจจิตฺโต มนุไซ

เอกปาณิ วิเหจฺยิ  
เตน จิตฺตปฺปโทเสน  
อปาเย อฺปฺปชฺชติ.

สงฺคามสีเส นาโคว

พหู ปาณเ วิเหจฺยิ  
นิพฺพาเปถ สกั จิตฺตํ  
มา หณฺณิตฺโต ปุณฺปุณฺนิ.

ทฺวินฺนํปิ ยกฺขราชูณิ

เสนาปิ สมิตา อหุ<sup>๑</sup>

พระศาสดาพระนามว่า ปทุมุตตระ  
ทรงรู้แจ้งโลก สมควรรับเครื่องบูชา  
ประทับยืนอยู่ในอากาศ ทรงยัง  
มหาชนให้เกิดสังเวช.

เทวดาทັังปวงมีใจยินดี ต่างวาง  
เกราะและอาวุธ ถวายบังคมพระ  
สัมพุทฺธเจ้า รวมเป็นอันเดียวกันได้  
ในขณะนั้น.

พระศาสดาผู้ทรงอนุเคราะห์ ทรง  
รู้แจ้งโลก ทรงทราบความดำริของ  
เราแล้ว ทรงเปล่งวาทสํตบฺรุษ  
ทรงยังมหาชนให้เ็นใจว่า.

ผู้เกิดเป็นมนุษย์ มีจิตประทุษร้าย  
เบียดเบียนสัตว์เพียงตัวหนึ่ง จะ  
ต้องเข้าถึงอบาย เพราะจิตประทุษ-  
ร้ายนั้น.

เปรียบเหมือนช้าง ในค่ายสงคราม  
เบียดเบียนสัตว์เป็นอันมาก ท่าน  
ทั้งหลายจงดับระงับจิตของตน อย่า  
เดือดร้อนบ่อย ๆ เลย.

แม้พวกเสนาของพระยายักข์ทั้งสอง  
ได้ประชุมกัน นับถือพระโลกเชษฐ

<sup>๑</sup> ฉ. เสนา สา วิมฺหิตา อหุ.





คุณมหนุตตี ปจฺจเวกฺขิตฺวา "อิทิสํ นาม  
 สตุถาริ พานุสิกาทิวาเทน สมุทาจริมฺห."<sup>๑</sup>  
 อโห ปุณฺณชฺชนภาโว นาม อนุทธกรโณ  
 อจฺกชฺชกรโณ, อริยภาโวเยว จกฺกชฺชกรโณ"ติ  
 ทสฺสเสนฺโต "ปสฺสตี ปสฺสโส"<sup>๒</sup>ติ คาถิ อภาสิ.

(๖๑. ปสฺสตี ปสฺสโส ปสฺสสนฺตํ  
 อปสฺสสนฺตญฺจ ปสฺสตี  
 อปสฺสสนฺโต อปสฺสสนฺตํ  
 ปสฺสสนฺตญฺจ น ปสฺสตีติ).

๖๑. ตตฺถ ปสฺสตี ปสฺสโสติ ปสฺสตี  
 สมฺมาทิฏฺฐิจิยา ธมฺเม อวิปริตฺติ ชานาติ  
 พุชฺฌตีติ ปสฺสโส, ทสฺสสนสมฺปนฺโน อริโย,  
 โส ปสฺสสนฺตํ อวิปริตทสฺสาวิ "อัย  
 อวิปริตทสฺสาวิ"ติ ปสฺสตี, ปญฺญาจกฺกชฺชนา  
 ธมฺมาธมฺมํ ยถาสภาวโต ชานาติ. น  
 เกวลํ ปสฺสสนฺตเมว, อถ โข อปสฺสสนฺตญฺจ  
 ปสฺสตี, โย ปญฺญาจกฺกชฺชวิริโต ธมฺเม  
 ยถาสภาวโต น ปสฺสตี, ตมฺปิ อปสฺสสนฺตํ  
 ปุณฺณชฺชนํ "อนุโธ วตายิ ภวํ อจฺกชฺชโก"ติ  
 อตฺตโน ปญฺญาจกฺกชฺชนา ปสฺสตี.

โดยการพิจารณาถึงสมบัติที่ตนได้เป็น  
 สำคัญ เมื่อแสดงว่าเราได้ร้องเรียกพระ  
 ศาสตราผู้ชื่อเช่นนี้ด้วยวาทะมีวาทะเป็น  
 อันมากเป็นต้น นำอัศจรรย์ ชื่อว่าความ  
 เป็นปุณฺณชฺชนกระทำให้เป็นคนบอด กระทำ  
 ให้ไม่มีจักษุ (ส่วน) ความเป็นพระอริยะ  
 อย่างเดียว กระทำให้มีดวงตา (จักษุ) ได้  
 ภาสิตคาถาว่า "ปสฺสตี ปสฺสโส" เป็นต้น.

(๖๑. ผู้เห็นธรรม ย่อมเห็นทั้งผู้เห็นธรรม  
 และผู้ไม่เห็นธรรม (ส่วน) ผู้ไม่เห็น  
 ธรรม ย่อมไม่เห็นทั้งผู้ไม่เห็นธรรม  
 และผู้เห็นธรรม).

๖๑. ในคานานั้น สองบทว่า  
 ปสฺสตี ปสฺสโส ความว่า บุคคลชื่อว่า  
 ผู้เห็น เพราะเห็นคือรู้ ได้แก่ตรัสรู้ธรรม  
 อันไม่ผิดพลาดด้วยสัมมาทิฏฐิ หมายถึง  
 พระอริยะบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทัศนะ  
 พระอริยบุคคลนั้น ย่อมเห็นคนอันธพาล  
 ผู้เห็นอยู่ คือเห็นโดยไม่ผิดพลาดว่า  
 ผู้นี้มีปกติเห็นธรรมไม่ผิดพลาด คือ  
 ย่อมรู้ซึ่งธรรมและอธรรม ตามสภาวะ  
 ด้วยปัญญาจักษุ ตามความเป็นจริง  
 มิใช่เห็นเฉพาะคนอันธพาล ผู้เห็นอยู่

<sup>๑</sup> ก. สมมุขจริมฺหิ. <sup>๒</sup> ข. เถร. ๒๖/๑๙๘/๒๗๔.



## ๒. วรขีปุตตตเถรคาถา-

### วณฺณนา

เอกกา มยํ อรฺบฺเบติ อายสฺมโต  
วรขีปุตตตเถรสฺส คาถา. กา อฺปฺปตฺติ.  
อยมฺปิ ปฺริมพฺพุตฺเตสฺส กตาทิกาโร ตตฺถ  
ตตฺถ ภาเว วิวญฺญูปนินฺตฺสยํ ปุณฺณํ  
อฺปฺจินฺนโต อิตฺโต เอกนฺวเต กปฺเป  
วิปฺสฺสิสฺส ภาควโต กाले กุลเคเห  
นินฺพตฺติตฺวา วิณฺณุตํ ปตฺโต เอกทิวสํ  
วิปฺสฺสี ภาควนฺตํ ทิสฺวา ปสนฺนมานโส  
นาคปฺปมเกสฺสเวหิ ปุชฺชํ อกาสิ.

โส เตน ปุณฺณกมฺเมน เทวมนุสฺเสสฺส  
สฺสรนฺโต อิมสฺมิมิ พุทฺธปฺปาเท อมจฺจุล  
นินฺพตฺติ, **วรขีปุตฺโตตฺติสฺส** นามํ อโหสิ.  
โส ภาควโต เวสาลิคมนเ พุทฺธานุภาวํ  
ทิสฺวา ปฏฺฐิตฺตฺสทฺโธ ปพฺพชิตฺวา  
กตปฺพพิกิจฺใจิ กมฺมญฺจานํ คเหตุวา  
เวสาลียา อวิทฺุเร อณฺวตฺรสมิ วนฺสณฺเขต  
วิหฺรติ. เตน จ สมเยน เวสาลียํ อฺสุสฺสโว  
อโหสิ. ตตฺถ ตตฺถ นจฺจคิตฺวาทิตํ  
ปวตฺตติ, มหาชนโน หนฺจตฺตฺตฺจ

## ๒. พรรณนาคาถา

### ของพระวัชชีปุตตเถระ

คาถาของท่านพระวัชชีปุตตเถระมี  
คำว่ เอกกา มยํ อรฺบฺเบ เป็นต้น.  
มีอุบัติมาอย่างไร. พระเถระแม้รูปนี้ก็ได้  
สร้างอธิการไว้ในพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ  
ได้สั่งสมบุญอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพาน  
ไว้ในภพนั้น ๆ ในกัปที่ ๙๑ แต่ภัทร์กัปนี้  
มาบังเกิดในเรือนแห่งตระกูล ครึ่งศาสนา  
ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า วิปฺสฺสี  
รู้เพียงสาแล้ว วันหนึ่งเห็นพระผู้มี  
พระภาคพระนามว่าวิปฺสฺสี มีใจเลื่อมใส  
ได้กระทำการบูชา ด้วยเกษรดอก  
กระถินพิมาน.

ด้วยบุญกรรมนั้นท่านท่องเที่ยวอยู่ในเทวดา  
และมนุษย์ทั้งหลาย ครั้นพุทธูปบาทกาลนี้  
บังเกิดในตระกูลอำมาตย์ ท่านมีนามว่า  
**วัชชีปุตตะ** ครั้งพระผู้มีพระภาคเสด็จ  
กรุงเวสาลี ท่านเห็นพุทธานุภาพแล้วได้  
ศรัทธาออกบวช กระทำบุพกิจแล้ว  
รับกรรมฐานอยู่ในไพรสณฑ์แห่งหนึ่งไม่ไกล  
กรุงเวสาลี. ก็สมัยนั้นในกรุงเวสาลีมี  
มหรสพการฟ้อน การขับและการประโคม  
เป็นไปอยู่ในที่นั้น ๆ มหาชนต่างชื่นชม

อุสฺสวสมฺปตฺตี ปจฺจนฺโณติ, ตํ สุตฺวา โส  
ภิกฺขุ อโยนิโส อุมฺมุชฺชนฺโต วิเวกั  
วชฺชมาโน<sup>๑</sup> กมฺมฏฺจานํ วิสฺสชฺชเชตฺวา  
อตฺตโน อนนฺนํ ปกาเสนฺโต :

“เอกกา มยํ อรณฺเณ วิหฺราม  
อปวิทฺธว<sup>๒</sup> วนสุมิ ทารุกั  
เอตาทิสิกาย รตฺติยา  
โก สุ นาม อเมหฺหิ ปาปิโย”ติ.

คาถมาห.

ตํ สุตฺวา วนสณฺเฑ อธิวตฺถา  
เทวตา ตํ ภิกฺขุ อญฺกมฺปมาณา “ยทิปิ  
ตฺวํ ภิกฺขุ อรณฺเณวาสํ นีเพนฺโต วทสิ,  
วิเวกกามา ปน วิทฺทสุโน ตํ พหุ  
มณฺเณนฺติเยวา”ติ อิมมตฺถํ ทสฺเสนฺตี :

“เอกโก ตฺวํ อรณฺเณ วิหฺรสิ  
อปวิทฺธว<sup>๓</sup> วนสุมิ ทารุกั  
ตสฺส เต พหุกา ปิหฺยนฺติ  
เนรยิกา วิย สคฺคคามินฺนุ”ติ.

ยินดีเสวยอุสฺสวสมฺปตฺติ (เที่ยวงานอย่าง  
สนุก) ภิกษุ นั้นได้ฟังมหรสพนั้น วุ่นวายใจ  
โดยมิได้พิจารณาโดยแยบคาย ละวิเวก  
ละกรรมฐาน เมื่อจะประกาศความไม่  
ยินดีของตนจึงกล่าวคาถาว่า :

“เราอยู่ในป่าแต่ผู้เดียวเหมือนท่อนไม้  
ที่เขาทิ้งไว้ในป่า ในราตรีเช่นนี้ นี้  
ชื่อว่าใครหนอจะเร็วกว่าเรา” ดังนี้.

เทวดาที่สิงอยู่ในโพรงถ้ำนั้นฟัง  
คาถานั้นแล้วจะอนุเคราะห์ภิกษุ นั้น เมื่อ  
จะแสดงความชอนี้ว่า ท่านภิกษุ แม้  
หากว่าท่านกล่าวเบือนหน้าการอยู่ป่า  
ส่วนผู้มีปริชาตต้องการวิเวกก็จะหมิ่นท่าน  
เป็นอันมาก แล้วกล่าวคาถาว่า :

“ท่านอยู่ในป่าแต่ผู้เดียวเหมือนท่อนไม้  
ที่เขาทิ้งไว้ในป่า ชนเป็นอันมาก  
พากันกระหึ่มยินดีต่อท่าน เหมือน  
สัตว์นรกพากันชื่นชมยินดีต่อผู้ไปสู่  
สวรรค์ ฉะนั้น” ดังนี้.

<sup>๑</sup> ส. วจฺจมาโน, อ. จชมาโน.

<sup>๒</sup> ไป. อปวิทฺธว.

<sup>๓</sup> ไป. อ. อปวิทฺธว.

คาถิ วตุวา “กถิ หิ นาม ตุวิ ภิกขุ  
 นิยุยานิเก สมมาสมพุทฺธสฺส สาสเน  
 ปพฺพชิตฺวา อนิยุยานิกิ วิตกุกิ  
 วิตกฺเกสฺสสิ”ติ สนฺตชฺเชนฺติ สํเวเชสิ. เอวิ  
 โส ภิกขุ ตาย เทวตาย สํเวชิโต  
 กสภิตโต วิย ภโหโร อสุสาชานีโย  
 วิปฺสฺสนาวีถิ โอตริตฺวา น จิรสฺเสว  
 วิปฺสฺสนิ อสุสุกฺกาเปตฺวา อรหตฺตํ  
 ปาปฺปนิ. เตน วุตฺตํ อปทานे” :

“สุวณฺณวณฺณํ สมพุทฺธํ  
 สตรึสิ ว ภาณุมิ  
 โอภาเสนตํ ทิสสา สพุพา  
 อพฺุราชิวํ ปุริตํ.

ปรุกฺขตํ สวเกหิ  
 สาคเรเนว<sup>๒</sup> เมทนี  
 นาคิ ปคฺคยฺห เรณฺหิ  
 วิปฺสฺสิสฺสาภิโรปยิ.

แล้วขู่ว่า ท่านภิกษุ ท่านออกบวชใน  
 ศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันนำ  
 สัตว์ออกจากทุกข์ ไฉนจึงมาตริกถึง  
 วิตกที่ไม่นำสัตว์ออกไปจากทุกข์เล่า  
 ทำให้ท่านสลัดใจแล้ว ด้วยประการฉะนี้  
 ภิกษุนั้นอันเทวดานั้น ให้สังเวชแล้ว  
 เป็นเหมือนม้าอาชาไนยตัวเจริญญ ถูก  
 แล้งหวิดเอาฉะนั้น หยั่งลงสู่วิปัสสนาวิถิ  
 แล้ว เพียรพยายามวิปัสสนา บรรลุ  
 พระอรหัตแล้วไม่นานเทียว ด้วยเหตุนั้น  
 ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทานว่า :

“เราได้เห็นพระสัมพุทธเจ้า มีพระ  
 ฉวีวรรณดังทองคำ มีพระรัศมี  
 เปล่งปลั่ง ดุจพระอาทิตย์ยังทิศ  
 ทังปวง ให้สว่างไสว ดังพระจันทร์  
 วันเพ็ญ.

อันพระสาวกทั้งหลายแวดล้อม ดุจ  
 แผ่นดินอันแวดล้อมด้วยสาคร จึง  
 ถือเอาดอกกระถินพิมาน ไปบูชา  
 พระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสิ.

<sup>๑</sup> พุ. อ. ๓๒/๑๑๒/๒๐๙.

<sup>๒</sup> อ. สาคเรเนว.

เอกนวุเต อิตโต กปุเป  
 ยัม เรณุมภิปุชยี  
 ทุคฺคตี นามิขานามิ  
 พุทฺธปุชายิท<sup>๑</sup> ผลั.

ปณฺณตาสีโต กปุเป  
 เรณู นามาสี ขตฺติโย  
 สตฺตรตฺนสมฺปนฺโน  
 จกฺกตฺติ มหพฺพล.

กิลเสสา ฉมาปีตา มยฺหํ  
 ๗เปฯ กตฺติ พุทฺธสฺส สาสนฺน<sup>๒</sup>ติ.

อรรหตฺตํ ปน ปตฺวา “อัยฺ เม  
 อรรหตฺตปฺปตฺติยา องฺกุโส ชาโต”ติ  
 อตฺตโน เทวตาย จ วุตฺตนยฺ  
 สงฺกทฺตฺมิตฺวา<sup>๓</sup> :

๖๒. “เอกกา มยฺ อรญฺเณ วิหราม  
 อปฺวิทฺธวฺ วนฺสุมิ ทารุกํ  
 ตสฺส เม พหฺกา ปิหฺยนฺติ  
 เนรยิกา วิย สคฺคคามินฺน<sup>๓</sup>ติ.”  
 คาถิ อภาสิ.

ในกัณฑ์ที่ ๙๑ แต่ภัทรรกัณฑ์นี้ เราได้  
 บูชาพระพุทธเจ้า ด้วยดอกกระถิน-  
 พิมานใด ด้วยกรรมนั้นเราไม่รู้จัก  
 ทุคติเลย นี่เป็นผลแห่งพุทธบูชา.

ในกัณฑ์ที่ ๔๕ แต่ภัทรรกัณฑ์นี้ เราได้  
 เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ จอมกษัตริย์  
 มีพระนามว่าเรณู สมบูรณ์ด้วย  
 แก้ว ๗ ประการ มีผลมาก.

กิลเสทั้งหลายเราเผาแล้ว ๗๗  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว” ดังนี้.

ก็ครั้งพระวัชชีปุตตเถระบรรลุ  
 พระอรหัตแล้ว ก็ตั้งเอน้ำที่เทวดากล่าว  
 แก่ตน ด้วยคิดว่า คาถานี้เป็นข้อลับ  
 ให้เราบรรลุพระอรหัตดังนี้ แล้วกล่าว  
 คาถาว่า :

๖๒. “เราอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว เหมือน  
 ท่อนไม้ที่เขาทิ้งไว้ในป่า ชนเป็น  
 อันมาก พากันกระหึ่มต่อเรา  
 เหมือนสัตว์นรกพากันกระหึ่ม ต่อ  
 บุคคลผู้ไปสู่สวรรค์ ฉะนั้น”.

<sup>๑</sup> ส. ปุพฺผปุชายิท.

<sup>๒</sup> ส. สาริตฺวา, ก. สัสริตฺวา.

<sup>๓</sup> พ. เถร. ๒๖/๑๙๙/๒๗๔.

ตสฺสตุโถ : อนเปกฺขภาเวน วเน  
 จทฺทิตทาทฺรฺกฺขณฺทํ วย ยทฺธิปี มยฺ อเอกกา  
 เอกากิโน อสหายา อิมสฺมึ อรวณฺเณ  
 วิหฺราม, เอวฺ วิหฺรโต ปน ตสฺส เม  
 พนฺกา ปิหฺยนฺตฺติ มํ พนฺ อตฺถกามรฺูปา  
 กุลฺปฺตฺตา อภิปฺตฺถนฺตฺติ “อโห วัตสฺส  
 มยฺมฺปิ วชฺชิปฺตฺตฺเถโร วย ชฺรพฺนฺธํ  
 ปหาย อรวณฺเณ วิหฺเรยฺยามา”ติ. ยถา  
 กิ. เนรฺยิกา วย สคฺคคามินฺ, ยถา นาม  
 เนรฺยิกา อตฺตโน ปาปกมฺเมน นิริเย  
 นิพฺพตฺตสฺตฺตา สคฺคคามินฺ สคฺคฺปคามินฺ  
 ปิหฺยนฺตฺติ “อโห วัต มยฺมฺปิ นิริยทฺกฺขํ  
 ปหาย สคฺคฺสฺขํ ปจฺจณฺภาเวยฺยามา”ติ  
 เอวฺสมฺปทฺมิทฺตฺติ<sup>๑</sup> อตฺถโ.

เอตฺถ ๑ อตฺตนิ ครุพฺหฺวจนฺปฺโยคฺสฺส  
 อิจฺฉิตฺพฺพตฺตา “เอกกา มยฺ วิหฺรามา”ติ  
 ปน ตสฺส อตฺถสฺส เอกตฺตํ สนฺธาย  
 “ตสฺส เม”ติ เอกวจนฺปฺโยโค กโต.  
 “ตสฺส เม” “สคฺคคามินฺ”ติ ๑ อุกฺกมฺปิ

ความของคาถานั้นดังต่อไปนี้ : แม้  
 ถึงว่าเราเป็นผู้เดียว คือเป็นคนเดียว  
 ไม่มีเพื่อนอยู่ในป่านี้ เหมือนท่อนไม้ที่เขา  
 ทิ้งไว้ในป่าโดยไม่มีควมหวังใยไשר์ ก็ชน  
 เป็นอันมากพากันกระหึ่มต่อเราผู้อยู่  
 อย่างนี้ คือกุลบุตรผู้มีรูปใคร่ต่อประโยชน์  
 เป็นอันมาก ย่อมปรารธนาเราว่า โอหนอ  
 แม้พวกเราควรละเครื่องผูก คือเรือน  
 อยู่ในป่าเหมือนพระวัชชีปุตตเถระบ้าง.  
 รวจะว่าอะไร รวจะว่าสัตว์นรก  
 ย่อมกระหึ่มยินดีต่อบุคคลผู้ไปสู่สวรรค์  
 ฉะนั้น. อธิบายว่า เปรียบเหมือน  
 สัตว์นรก คือสัตว์ที่เกิดในนรกด้วยกรรม  
 ของตน ย่อมยินดีต่อสัตว์ผู้ไปสู่สวรรค์  
 คือผู้เข้าถึงสวรรค์ว่า โอหนอ แม้พวกเรา  
 ก็พึงละทุกข์ในนรก เสวยความสุขใน  
 สวรรค์บ้างฉนี้ใด ชื่อนี้ก็มีอุปไมยเหมือน  
 อย่างนั้น.

ก็ในบาทแห่งคาถานี้ท่านกล่าววว่า “เอกกา  
 มยฺ วิหฺราม” เพราะท่านต้องการประโยค  
 เป็นพหุวจนะ แสดงความหนักในตน  
 แล้วกระทำประโยคเป็นเอกวจนะว่า “ตสฺส  
 เม” อีก. เพราะหมายเอาว่าประโยชน์นั้น

<sup>๑</sup> ม. เอวฺ ปิหฺยนฺตฺติ.

‘ปีหยนฺตี’ติ ปทํ อเปกฺขิตฺวา อุปโยคตฺเถ  
 สมฺปทานนิตฺเทศโส ทฎฺฐพฺโพ. ตํ  
 อภิปตฺถนฺตีติ ๑ ตาทิสฺโส อรณฺญ-  
 วาสาทิคฺเณ อภิปตฺถนฺตา นาม<sup>๑</sup>  
 โหนฺตีติ กตฺวา วุตฺตํ.<sup>๒</sup> ตสฺส เมติ वा  
 ตสฺส มม สนฺติเก คฺเณติ อธิปฺปาโย.

เป็นอย่างเดียว. พึงเห็นว่านิตเทศบททั้ง ๒  
 ว่า “ตสฺส เม” และ “สคฺคคามินิ” เป็น  
 สมฺปทานะในอรรถแห่งทุตฺติยาวิภิตฺติ เพราะ  
 เล็งถึงบทว่า ‘ปีหยนฺตี’. ก็คำว่า... ย่อม  
 ปรรณายิง ซึ่งท่านพระเถระกล่าว  
 เพราะอธิบายว่า ชื่อว่าบุคคลผู้ปรรณาย  
 ยิงซึ่งคุณมีอันอยู่ป่าเป็นต้นเช่นนั้น ย่อมมี  
 ดังนี้. อีกนัยหนึ่ง สอนบทว่า ตสฺส เม  
 ประสงค์เอาว่า ในคุณอันมีอยู่ของเรานั้น.

วัชชีปุตฺตตฺเถรคาถาวณฺณนา

นิฏฺฐิตา.

พรรณนาคาถาของพระวัชชีปุตตเถระ

จบ.

<sup>๑</sup> ส. อ. อภิปตฺถนฺตานํ อภิปตฺถนฺตา นาม.

<sup>๒</sup> ส. วุตฺตเมวาติ.



### ๓. ปกขตุเถรคาถาพรรณนา

จตุตา ปตฺนุตฺติ อายสฺมโต  
ปกขตุเถรสฺส คาถา. กา อุปฺปตฺติ.  
โสปี บุริมพฺพุตฺเตสฺส กตาทิกาโร ตตฺถ  
ตตฺถ ภเว ปุณฺณานิ กโรนฺโต อิตฺโต  
เอกนวุเต กปฺเป ยกฺขเสนาปติ หุตฺวา  
วิปฺสฺสี ภควนฺตํ ทิสฺวา ปสนฺนมานโส  
ทิพฺพวตฺถน พุชฺชํ อกาสิ.

โส เตน ปุณฺณกมฺเมน เทวมนุสฺเสสฺส  
สํสรนฺโต อิมสฺมี พุทฺธูปฺปาเท สกฺเกสฺส  
เทวทหนิคเม สากิยราชกุเล นิพฺพตฺติ.  
“สมฺโฆทกฺขมาโร”ติสฺส นามํ อโหสิ. อถสฺส  
ทหฺรกาเล วาตโรเคน ปาทา น วหีสฺสุ.<sup>๑</sup>  
โส กติปยํ กาลํ ปิจฺสมฺปี วีย วิจฺริ.  
เตนสฺส ปกฺโขติ สมณฺญา ชาตา. ปุจฺฉา  
อโรคกาเลปี ตเถว นํ สณฺชานนฺติ, โส  
ภควโต ญาติสฺมาคเม ปาฏิหาริยํ ทิสฺวา  
ปฏฺิลทฺธสฺสทฺธโร ปพฺพชิตฺวา กตฺปุพฺพกิจฺจ  
กมฺมฏฺจานํ คเหตุวา อรณฺเณ วิหฺรติ.

### ๓. พรรณนาคาถา

#### ของพระปักขเถระ

คาถาของท่านพระปักขเถระมีคำว่า  
จตุตา ปตฺนุตฺติ เป็นต้น. มีอุบัติมาอย่างไร.  
แม้พระเถระรูปนั้นก็สร้างอภิกारไว้ใน  
พระพุทธรูปองค์ก่อนๆ บำเพ็ญบุญ  
ทั้งหลายอยู่ในภพนั้นๆ ในกัปที่ ๙๑ แต่  
ภัทรกัปนี้ (เกิด)เป็นยักษ์เสนาบดี เห็น  
พระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปฺสฺสี มีใจ  
เลื่อมใส จึงกระทำการบูชาด้วยผ้าทิพย์.

ด้วยบุญกรรมนั้น ท่านท่องเที่ยวอยู่ใน  
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ครั้นพุทฺธูป-  
บาทกาลนี้ จึงมาบังเกิดในตระกูล  
ศากยราช ในเทวทหนิคม แคว้นสักกะ  
ท่านมีนามว่าสมฺโฆทกฺขมาร เมื่อท่านอยู่  
ในวัยเด็กเท้าของท่านงอไป เพราะโรคลม  
ชั่วเวลาเพียงเล็กน้อยท่านก็กลายเป็นงอ  
ไป. ด้วยเหตุนั้น ท่านจึงมีชื่อว่าปักขะ  
แม้ภายหลังท่านหายจากโรค ประชาชน  
ก็ยังจำท่านว่าอย่างนั้นเหมือนกัน. ท่าน  
เห็นพระปาฏิหาริย์ในญาติสฺมาคมของ

<sup>๑</sup> ส. วยฺหี, ก. วาตโรโค...หตฺถปาทา  
ปิฏฺจิทฺถานิ ภินฺทติ ปิจฺสมฺปี กโรติ.

พระผู้มีพระภาค ก็ได้ศรัทธา จึงออกบวช  
กระทำบุพกิจแล้ว รับพระกรรมฐานไป  
อยู่ในป่า.

อถกทิวสั คามั ปิณฺฑทาย ปวิสิตุ  
คจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค อญฺเจตรสฺมี  
รุกฺขมุเล นิสีทิ. ตสฺมี จ สมเย  
อญฺเจตโร กุลโล มัสเปสี อาทาย  
อากาเสน คจฺจติ, ตั พหู กุลลา  
อนฺุปตฺติวา ปาเตสุ. ปาติตฺ มัสเปสี  
เอโก กุลโล อคฺคเหสิ. ตั อญฺเญ  
อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหิ, ตั ทิสฺวา เถโร  
“ยถายั มัสเปสี, เอวึ กามา นาม  
พหูสาธารณา พหูทุกฺขา พหูปายาสา”ติ  
กาเมสุ อาทีนวิ เนกฺขมฺเม จ อานิสฺสั  
ปจฺจเวกฺขิตฺวา วิปฺสฺสนั ปฏฺจเปตฺวา  
“อนิจฺจนฺ”ติอาทีนา มนสิกโรนฺโต ปิณฺฑทาย  
จริตฺวา กตภตฺตกฺิจฺใจ ทิวาฏฺจาเน  
นีสิตฺติวา วิปฺสฺสนั วฑฺฒเตตฺวา อรหตฺต  
ปาปฺณิ. เตน วุตฺตํ อปทานะ<sup>๑</sup> :

“วิปฺสฺสี นาม ภควา  
โลกเชฏฺโง นราสโก  
อฏฺจสฏฺจิสฺสหฺสฺเสหิ  
ปาวิสิ พนฺธุมฺ ตทา.

ต่อมาวันหนึ่งท่านเข้าบ้านเพื่อไปบิณฑบาต  
ในระหว่างทางนั่งที่โคนไม้แห่งหนึ่ง และ  
สมัยนั้นเหยี่ยวตัวหนึ่งคาบชิ้นเนื้อมา  
เหยี่ยวเป็นอันมากเข้าแย่งชิ้นเนื้อนั้นจน  
ตกไป ชิ้นเนื้อที่ตกไปนั้น เหยี่ยวตัวหนึ่ง  
มาคาบเอาไป เหยี่ยวอีกตัวหนึ่งก็มาแย่ง  
เอาไปอีก พระเถระเห็นเหตุการณ์นั้น  
จึงคิดว่า ชิ้นเนื้อว่ากามก็สาธารณ์ไป  
เป็นอันมาก มีทุกข์มาก มีความคับแค้นใจ  
อย่างนี้ พิจารณาถึงโทษในกามทั้งหลาย  
และอานิสงส์ในการออกจากกามเริ่มตั้ง  
วิปัสสนา กระทำไว้ในใจโดยอุบายว่า  
ไม่เที่ยงเป็นต้น เทียบบิณฑบาต กระทำ  
ภัตกิจแล้วนั่งพักในที่พักกลางวัน เจริญ  
วิปัสสนาบรรลุพระอรหัตแล้ว ด้วยเหตุนั้น  
ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทานว่า :

“ในกาลนั้น พระผู้มีพระภาคพระนาม  
ว่าวิปัสสี เชษฐบุรุษแห่งโลก  
เป็นพระผู้องอาจ กับภิกษุสงฆ์  
๖๘,๐๐๐ เสด็จเข้าไปสู่พันธุมวิหาร.

<sup>๑</sup> พ. อ. ๓๒/๑๑๓/๒๑๐.

นครา อภินิภขมม  
 อคมํ ทีปเจตีย์  
 อททสํ วิรชํ พุทฺธํ  
 อาหุตีนํ ปฏิกุคฺคหนิ.

จุลฺลาสิตีสหฺสฺสานิ<sup>๑</sup>  
 ยกฺขา มยฺหิ อฺปนฺตฺติเก  
 อฺปนฺจหนฺตฺติ สกุกฺจจํ  
 อินฺทวํ ตฺติทฺสา คณฺนา.

ภวฺนา อภินิภขมม  
 ทฺสฺสํ ปคฺคยฺหฺนํ ตทา  
 สิริสฺสา อภิวาเทสิ  
 ตณฺจาทาสี มฺเหสิโน.

อโห พุทฺธา อโห ธมฺมา<sup>๒</sup>  
 อโห โน สตฺถุ สมฺปทา  
 พุทฺธสฺส อานฺุภาเวน  
 วสุธายํ ปกมฺปถ.

ตณฺจ อจฺจฺฉริยํ ทิสฺวา  
 อพฺภูตํ โลมฺหํสนํ  
 พุทฺเธ จิตฺตํ ปสาเทมิ  
 ทีปฺทินฺทมฺหิ ตาทิเน.

เราออกจากนครแล้ว ได้ไปที่  
 ทีปเจตีย์ ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้  
 ปราศจากธุลี สมควรรับเครื่องบูชา.

พวกยักษ์ในสำนักของเรามีประมาณ  
 ๘๔,๐๐๐ บำรุงเราโดยเคารพ ดัง  
 หมู่เทวดาชาวไตรทศบำรุงพระอินทร์  
 โดยเคารพ ฉะนั้น.

เวลานั้น เราถือผ้าทิพย์ออกจาก  
 ที่อยู่ไปถวายอภิวาทด้วยเศียรเกล้า  
 และได้ถวายผ้าทิพย์นั้น แต่พระ-  
 พุทธเจ้า.

โอ พระพุทธเจ้า โอ พระธรรม  
 โอ ความถึงพร้อมแห่งพระศาสดา  
 หนอ ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้า  
 แผ่นดินนี้หวั่นไหว.

เราเห็นความอัศจรรย์ อันไม่เคยมี  
 ขนพองสยของเกล้านั้นแล้ว จึงยังจิต  
 ให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ผู้เป็น  
 จอมสัตว์ผู้คงที่.

<sup>๑</sup> ส. จุลาสิตีสหฺสฺสานิ.

<sup>๒</sup> ฉ. อโห พุทฺโธ อโห ธมฺโม.

โสหนิ จิตตํ ปสาเทตฺวา  
 ทุสฺสํ ทตฺวาน สตฺถุโน  
 สรณญฺจ อุปาคจฺฉิ  
 สามจฺใจ สปริชฺชโน.

เอกนวุเต อิตฺ กปฺเป  
 ยํ กมฺมมกริ ตทา  
 ทุคฺคตี นามิขานามิ  
 พุทฺธปฺุชายิทํ ผลํ.

อิตฺ ปนฺนรเส กปฺเป  
 โสฬฺสาสุํ สุวาทนา  
 สตฺตรตฺนสมฺปนฺนา  
 จกฺกวตฺตี มหพฺพลา.

กิลเสสา ฌาปีตา มยฺหิ  
 ๗เปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ"ติ.

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา ยเทว  
 สํเวควตฺถุํ องฺกุสฺสํ กตฺวา วิปฺสฺสนํ  
 วทฺฺฒตฺวา อญฺญา อธิคฺตา, ตสฺส  
 สงฺกิตฺตนฺมุเชน อญฺญํ พุยากรโณโต  
 "จฺตา ปตฺนฺติ"ติ<sup>๒</sup> คาถํ อภาสิ.

เรานั้นครั้งยังจิตให้เลื่อมใส และ  
 ถวายผ้าทิพย์ แต่พระศาสดาแล้ว  
 พร้อมด้วยอำมาตย์ และบริวารชน  
 ย่อมนับถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ.

ในกัปที่ ๙๑ แต่ภัทระกัปนี้ เราได้  
 ทำกรรมใด ในกาลนั้น ด้วยกรรม  
 นั้น เราไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผล  
 แห่งพุทธบูชา.

ในกัปที่ ๑๕ แต่ภัทระกัปนี้ ได้มี  
 พระเจ้าจักพรรดิ ๑๖ พระองค์ มี  
 พระนามว่าสุวาทนะ ทรงสมบุรณ์  
 ด้วยแก้ว ๗ ประการ มีผลมาก.

กิลเสทั้งหลายเราเผาแล้ว ฯลฯ  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

ก็ครั้งท่านบรรลुพระอรหัตแล้ว  
 กระทำสังเวควัตถุใดให้เป็นดังขอ เจริญ  
 วิปัสสนาแล้ว บรรลุพระอรหัตแล้ว เมื่อ  
 ท่านจะพยากรณ์พระอรหัตผลโดยการ  
 ระบुพระอรหัตนั้นเป็นสำคัญ จึงได้  
 ภาสิตคาถาว่า "จฺตา ปตฺนฺติ" เป็นต้น.

<sup>๑</sup> ส. ยเทว สํเวควตฺถุ, ตมฺงฺกุสฺส.

<sup>๒</sup> พ. เถร. ๒๖/๒๐๐/๒๗๔.

(๖๓. จุตา ปตนฺติ ปติตา  
 คิทฺธา จ ปฺนราคตา  
 กตฺกิจฺจํ รตฺติ รมฺมํ  
 สุขฺเขนนฺวาคตฺติ สุขฺนฺติ).

๖๓. ตตฺถ จุตาติ ภาฏฺจา. ปตนฺตีติ  
 อนุปตนฺติ. ปติตาติ จวนวเสน ภูมียํ  
 ปติตฺวา, อากาเส วา สมฺปตนวเสน  
 ปติตา. คิทฺธาติ เคธํ อापฺนฺนา.  
 ปฺนราคตาติ ปฺนทฺเว อุปคตา. จ-สทฺโท  
 สพฺพตฺถ โยเชตพฺโพ.

อิทํ วุตฺตํ โหติ : ปตนฺติ อนุปตนฺติ จ  
 อธิ กุลลา, อิตฺรสุส มฺขโต จุตา จ  
 มํสเปสิ, จุตา ปนฺ สภา ภูมียํ ปติตา จ,  
 คิทฺธา เคธํ อापฺนฺนา สพฺพทฺเว กุลลา  
 ปฺนราคตา. ยถา จิเม กุลลา, เอวํ

(๖๓. เหี่ยววทั้งหลายย่อมนโอบลง ขึ้นเนื้อ  
 หลุดจากปากของเหี่ยววตัวหนึ่ง  
 ตกลงพื้นดิน และเหี่ยววอีกพวก  
 หนึ่งมาคาบเอาไว้อีก ฉนั้นใด สัตว์  
 ทั้งหลายผู้หม่นเวียนในสงสาร ก็  
 ฉนั้นนั้น เคลื่อนจากกุศลธรรมแล้ว  
 ไปตกในนรกเป็นต้น ความสุขย่อมน  
 ติดตามเราผู้สำเร็จกิจแล้ว ผู้ยินดี  
 ต่อนิพพานด้วยความสุข ดังนี้).

๖๓. ในคาถานั้น บทว่า จุตา  
 ได้แก่ หล่นแล้ว. บทว่า ปตนฺติ คือ  
 ย่อมโอบลงตามไป. บทว่า ปติตา  
 ความว่า ขึ้นเนื้อตกไปที่พื้นดิน ด้วย  
 สามารถแห่งการพลัดหล่น หรือตกลง  
 เพราะหล่นไปในอากาศ บทว่า คิทฺธา  
 ได้แก่ ถึงความยินดี. บทว่า ปฺนราคตา  
 ได้แก่ เข้ามาคาบไปอีก. จ-ศัพท์. พึง  
 ประกอบในทุกบท.

ท่านกล่าวอธิบายไว้ดังต่อไปนี้ ในคาถานี้  
 เหี่ยววทั้งหลายย่อมนโอบและร่อนลง  
 และขึ้นเนื้อก็หลุดจากปากเหี่ยวว นอก  
 นี้ขึ้นเนื้อที่หลุดแล้วก็ตกลงไปที่พื้นดิน  
 เหี่ยววทั้งหลายอยากได้ขึ้นเนื้อ เหี่ยวว



พึงทราบความว่า ผลสุขและนิพพานสุข  
อันติดตามมาด้วยวิปัสสนาสุข และสุข  
ในมรรค ด้วยความสุขอันเป็นสุขาปฏิบัติ  
ดังนี้.

ปกฺขตุเถรคาถาวนฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาคาถาของพระปักขเถระ จบ.

## ๔. วิมลโกณฑลตฤณกาลา- วณฺณนา

ทุมวุหฺยาย อุปฺปนฺโนติ วิมล-  
โกณฑลตฤณตฤณสฺส คาคา. กา อุปฺปตฺติ.  
อฺยมฺปิ ปุริมพฺพุตฺเตสุ กตาทิกาทโร ตตฺถ  
ตตฺถ ภเว วิวญฺญูปนฺิสฺสยํ ปุณฺณํ  
อุปจฺฉินฺนฺโต อิตฺโต เอกนฺวฺเต กปฺเป  
วิปฺสฺสิสฺส ภควฺโต กาลे วิภวสฺมฺปนฺเน  
กุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺโต  
เอกทิวสํ วิปฺสฺสี ภควฺนฺตํ มหตฺติยา  
ปฺริสาย ปฺริวฺตํ ฐมฺมํ เทเสนฺตํ ทิสฺวา  
ปฺสนนฺมานสฺส จตฺตฺหิ สฺวณฺณนฺปฺปุผฺเห  
ปฺุเชสิ.

ภควา ตสฺส ปฺสาทสฺสวทฺตฺมนตฺถํ  
ตถารูปี อิทฺธาภิสฺงฺขารํ อภิสฺงฺขารเสสิ.  
ยถา สฺวณฺณนาภา สกฺลํ ตํ ปฺเทสํ  
โอดฺตฺริ.<sup>๑</sup> ตํ ทิสฺวา สฺส ภิกฺขุโยสฺส  
มตฺตตาย ปฺสนนฺมานสฺส หุตฺวา ภควฺนฺตํ  
วณฺทิตฺวา ตํ นิमितฺตํ คเหตุวา อตฺตโน  
เคนหิ คนฺตฺวา พุทฺธารมฺมณํ ปิตี

## ๕. พรรณนาคาถาของ พระวิมลโกณฑลตฤณเถระ

คาถาของท่านพระวิมลโกณฑลตฤณ-  
เถระมีคำว่า ทุมวุหฺยาย อุปฺปนฺโน  
เป็นต้น. มีอุบัติมาอย่างไร. พระเถระ  
แม้รูปนี้ก็ได้อธิการไว้ในพระพุทธเจ้า  
องค์ก่อนๆ ทั้งหลาย ได้สั่งสมบุญอันเป็น  
อุปนิสัยแห่งวิวิญญะไว้ในภพนั้นๆ ในกัป  
ที่ ๙๑ แต่ภทฺทกัปนี้ ครั้นศาสนาของพระ  
ผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปฺสฺสี มาบังเกิด  
ในตระกูลที่มีสมบัติบริบูรณ์ รู้ความแล้ว  
เห็นพระผู้มีพระภาคพระนามว่า วิปฺสฺสี  
ผู้อันบริษัทใหญ่แวดล้อมแสดงธรรมอยู่  
มีใจเลื่อมใส จึงบูชาด้วยดอกไม้ทอง  
๔ ดอก.

พระผู้มีพระภาคทรงบันดาลอิทธาภิสฺงฺขาร  
เช่นนั้นเพื่อจะทำความเลื่อมใสของท่านให้  
เพิ่มขึ้น มีรัศมีทองครอบงำประเทศนั้น  
ทั้งสิ้น. ท่านเห็นรัศมีทองนั้นแล้วก็มีใจ  
เลื่อมใสยิ่งขึ้นกว่าประมาณ ถวายบังคม  
พระผู้มีพระภาคถือเอานิมิตนั้นกลับไปยัง  
เรือนของตนไม่ละปิติ อันมีพระพุทธเจ้า

<sup>๑</sup> ม. ตํ ปฺริสํ โอดฺตฺริ.



อวิชหนโต เกนจิ โโรเคน กาลิ กตฺวา  
 ตฺสึเตสฺส อุปฺปนฺโน อปฺราปรํ ปุณฺณานิ  
 กตฺวา เทวมนุสฺเสสฺส สํสรนฺโต อิมสฺมึ  
 พุทฺธูปฺปาเท ราชานํ พิมฺพิสารํ ปฏฺิจจ  
 อมฺพปาลิยา กุจฺฉิมฺหิ ปฏฺิสนฺธิ คณฺหิ.

ราชา หิ พิมฺพิสโร ตฺรณกาเล  
 อมฺพปาลิยา รูปสมฺปตฺตี สุตฺวา  
 สญฺชาตานิลาโส กติปยมนุสฺสปริวาโร  
 อญฺญาตกเวเสน เวสาลี คณฺตุวา  
 เอกฺรตฺตี ตาย สํวาสํ กปฺเปสิ. ตทา  
 อยํ ตสฺสา กุจฺฉิมฺหิ ปฏฺิสนฺธิ อคฺคเหสิ.  
 सा ज कपुण्ड्रस्य पतिगुञ्जितमावृ तस्य  
 आरोहेसि. राजापि अदुतानं शानापेतुवा  
 तात्पुप्युत्तकिं तदुवा ปकुगामि.

सा कपुण्ड्रस्य परिपागमनुवाय पुตุตํ  
 วิชาयि, "विमलो"तिस्स नामं ओहिสิ, पञ्चा  
 विमलโกणधनुโยติ पญฺญาयิตฺถ. โส  
 วยปฺปตฺโต ภควโต เวสालิคมนเ  
 พุทฺธานุภาวํ ทิสฺวา ปสนฺนมานโส  
 ปพฺพชิตฺวา กตฺปุพฺพกิञ्जे วิปฺสฺสนํ

เป็นอารมณ์ กระทำกาละด้วยโรคบาง-  
 อย่างเกิดในชั้นดุสิต กระทำบุญอื่น ๆ อีก  
 เวียนว่ายอยู่ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย  
 ครั้งพุทธุปบาทกาลนี้ มาถือปฏิสนธิใน  
 ครรภ์แห่งนางอัมพปาลี เพราะอาศัย  
 พระเจ้าพิมพิสาร.

คือพระเจ้าพิมพิสารทรงสดับรูปสมบัติ  
 ของนางอัมพปาลีเมื่อครั้งยังเป็นสาววัยรุ่น  
 อยู่ จึงเกิดความอยากได้ มีคน ๒-๓ คน  
 เป็นบริวาร ปลอมพระองค์ไปยังกรุงเวสาลี  
 สำเร็จสังวาสกับนางอัมพปาลีนั้นคืนหนึ่ง.  
 กาลนั้น พระเถระนี้ได้ถือปฏิสนธิในครรภ์  
 แห่งนางอัมพปาลีนั้น และนางก็ทูลความ  
 ที่ตนตั้งครรภ์แต่พระเจ้าพิมพิสารนั้น ให้  
 ทรงทราบ แม้พระราชา ก็(บอก)ให้นางรู้ว่า  
 เป็นพระองค์ พระราชทานทรัพย์ที่ควร  
 ประทานแล้วกลับไป.

เมื่อครรภ์แก่นางก็คลอดบุตร กุมารนั้น  
 มีนามว่า "วิมล" ภายหลังจึงปรากฏนาม  
 ว่า **วิมลโกณฑัญญะ** ท่านเจริญวัยแล้ว  
 เห็นพุทธานุภาพในคราวพระผู้มีพระภาค  
 เสด็จกรุงเวสาลี มีใจเลื่อมใสจึงออกบวช  
 กระทำบุพกิจแล้วเริ่มตั้งวิปัสสนา ไม่

ปฏฺจเปตฺวา น จิรสฺเสว อรหตฺตํ ปาปฺปณฺนิ.  
เตน วุตฺตํ อปทานे<sup>๑</sup> :

นานนํกํก็บรรลฺพพระอรหัต. ด้วยเหตุ นั้น  
ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทานว่า :

“วิปสฺสี นาม ภควา  
โลกเชฏฺโฆ โนราสโม  
นินฺนุโน ชนกายสฺส  
เทเสสิ อมตํ ปทํ.

“พระผู้มีพระภาค พระนามว่าวิปัสสี  
เชษฐบุรุษของโลก ประเสริฐกว่า  
นระ ประทับนั่งแสดงอมตบทแก่  
หมู่ชนอยู่.

ตสฺสาหํ ธมฺมํ สุตฺวาน  
ทิปทินฺนุทสฺส ตาทิโน  
โสวณฺณปฺปฺพานิ<sup>๒</sup> จตฺตาริ  
พฺพุทฺธสฺส อภิโรปยิ.

เราฟังธรรมของพระองค์ ผู้เป็น  
จอมมนุษย์ ผู้คงที่แล้วได้ไปรย  
ดอกไม้ทอง ๔ ดอก บูชาแต่  
พระพุทธรเจ้า.

สฺวณฺณฉทฺนํ อาสิ  
ยาวตา ปริสา ตทา  
พฺพุทฺธาภา จ สฺวณฺณาภา  
อาโลโก วิปฺโล อหุ.

ดอกไม้ทองนั้น กลายเป็นหลังคา  
ทองบังร่มตลอดทั่วบริษัท ในกาล  
นั้น รัศมีของพระพุทธรเจ้า และ  
รัศมีทอง รวมเป็นแสงสว่าง  
อันไพบุลย์

อุทฺคฺคจิตฺโต สฺมโน  
เวทชาโต กตญฺชลิ  
ปีติสญฺชนโน<sup>๓</sup> เตสํ  
ทิฏฺฐธมฺมสฺสชาวโ.

เรามีจิตเบิกบานดีใจ เกิดโสมนัส  
ประนมกรอัญชลิเกิดปีติ เป็นผู้นำ  
ความสุขในปัจจุบัน มาให้แก่ชน  
เหล่านั้น.

<sup>๑</sup> พ. อ. ๓๒/๑๑๗/๒๑๕.

<sup>๒</sup> ฉ. โสวณฺณปฺปฺพานิ.

<sup>๓</sup> ฉ. วิตฺติสญฺชนโน, ส. ปีติสฺชนโน เจว.

อายาจิตฺวาน สมฺพทฺธั  
 วนฺทิตฺวาน จ สฺพทฺธั  
 ปาโมชฺชั ชนยิตฺวาน  
 สกั ภวนฺปาวิสี.  
  
 ภวนั<sup>๑</sup> อฺปวิญฺโฆ  
 พุทฺธเสฏฺฐั อฺนุสฺสรี  
 เตน จิตฺตปฺปสาเทน  
 ตฺสิตฺ อฺปปชฺชหิ.  
  
 เอกนฺวเต อิตฺ กปฺเป  
 ยั ปุปฺมมภิโรปยิ  
 ทฺคฺคตี นามิชานามิ  
 พุทฺธปฺชายิทิ ผลั.  
  
 โสฬฺสาสิสฺสุ ราชานิ  
 เนมิสมฺมตนามกา  
 เตตาพีเส อิตฺ กปฺเป  
 จกฺกวตฺตี มหพฺพลา.  
  
 กิเลสา ฌาปีตา มยฺหิ  
 ฌเปฯ กตฺ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ"ติ.

เราทูลวิงวอนพระสัมพุทธเจ้า และ  
 ถวายบังคมพระผู้มีวิตรงาม ยัง  
 ความปราโมทย์ให้เกิดแล้วกลับเข้า  
 สู่ภพของตน.

ครั้นกลับเข้าสู่ภพแล้ว ยังระลึกถึง  
 พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุดอยู่ ด้วย  
 จิตอันเลื่อมใสนั้น เราได้เข้าถึงชั้น  
 ดุสิต.

ในกัปที่ ๙๑ แต่ภัทรกัปนี้ เราบูชา  
 พระพุทธเจ้า ด้วยดอกไม้ทองใด  
 ด้วยกรรมนั้น เราไม่รู้จักทุกคติเลย  
 นี้เป็นผลแห่งพุทธบูชา.

ในกัปที่ ๔๓ แต่ภัทรกัปนี้ ได้มี  
 พระเจ้าจักรพรรดิราช ๑๖ พระองค์  
 ทรงพระนามว่า เนมิสมมต มี  
 พลมาก.

กิเลสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ฯลฯ  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

<sup>๑</sup> ข. ภวเน.

อรหนต์ ปน ปตฺวา อญฺญาปเทเสน  
อญฺญํ พุยากรโหนโต “ทุมฺวฺหยาเย”ติ<sup>๑</sup>  
คาถํ อภาสิ.

(๖๔. ทุมฺวฺหยาเย อฺปฺปนฺโน  
ชาโต ปณฺฑรเกตุนา  
เกตุหา เกตุนา เยว  
มหาเกตุํ ปริสยீติ).

๖๔. ตตฺถ ทุมฺวฺหยาเยติ ทฺเมน  
อมฺเพน อวฺหาตพฺพาย, อมฺพปาลียาติ  
อตฺถเ. อาชาเว เจตํ ภูมฺมวจนํ.  
อฺปฺปนฺโนติ ตสฺสา กุจฺฉิยํ อฺปฺปนฺโน  
อฺปฺปชฺชมาโน จ. ชาโต ปณฺฑรเกตุนาติ  
ฉวลฺลตฺถชฺตฺตา<sup>๒</sup> “ปณฺฑรเกตุ”ติ  
ปญฺญาเตน พิมฺพิสารถฺตฺวา เหตุญฺเตน  
ชาโต, ตํ ปฏิจฺจ นินฺพพฺตฺโตติ อตฺถเ.

ก็ครั้นท่านบรรลุพระอรหันต์แล้ว  
เมื่อจะพยากรณ์พระอรหันต์ผล ด้วยการ  
อ้างถึงพระอรหันต์ได้ภาสิตคาถาว่า  
“ทุมฺวฺหยาเย” เป็นต้น.

(๖๔. ภิกษุผู้เป็นบุตรนางอัมพปาลี ที่หมู่  
ชนเรียกกันว่า ทุมะ เกิดเพราะ  
พระเจ้าพิมพิสาร ท่านผู้เป็นบุตร  
ของท่านผู้ทรงไว้ซึ่งธง คือพระเจ้า  
แผ่นดิน ทำลายธงใหญ่คือกิเลสได้  
ด้วยปัญญาแล้ว ดังนี้).

๖๔. ในคาถานั้น บทว่า ทุมฺวฺหยาเย  
ความว่า พระนางอัมพะคือนางอัมพปาลี  
เรียกว่าทุมะ. คำนี้เป็นสัตตมีวิภัติใช้ใน  
อาชาระ. บทว่า อฺปฺปนฺโน คือเกิดและ  
เกิดอยู่ในท้องแห่งนางอัมพปาลีนั้น. บท  
คาถาว่า ชาโต ปณฺฑรเกตุนา ความว่า  
เกิดแล้วเพราะพระเจ้าพิมพิสารผู้ปรากฏ  
แล้วว่า “ปณฺฑรเกตุ” เป็นต้นเหตุเพราะ  
มีธงอันมีอรรถว่าเล่นโบสะบัดอยู่ หมาย  
ความว่า อาศัยธงคือพระเจ้าพิมพิสารนั้น  
บังเกิดแล้ว.

<sup>๑</sup> พุ. เถร. ๒๖/๒๐๑/๒๗๔.

<sup>๒</sup> ส. ฉวลลชตฺตา.



พหโว จ มานุปกาเร, อิตเร จ  
 กิเลสธมฺมา สมฺมุสฺสิตญฺเฐน เกตุ  
 เอตสฺสาติ มหาเกตุ, มาโร ปาปิมา. ตํ  
 พลวิธมนวิสยาติกุกมนวเสน อภิภวิ  
 นิพฺพิเสวณํ อกาสิตี. “มหาเกตุํ ปริสฺยิ”ติ  
 อตฺตานิ ปริ วิย ทสฺเสนฺโต  
 อญฺญาปเทเสน อรหตฺตํ พุยาภาสิ.

เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า “จริงอยู่  
 พระธรรมเป็นธงของพวกฤาษี” ดังนี้.  
 บาทคาถาว่า มหาเกตุํ ปริสฺยิ ความว่า  
 ธรรมทั้งหลาย ชื่อว่าใหญ่ เพราะมี  
 อารมณ์มาก และมีมานะเป็นประการ  
 อันมาก เพราะต่างด้วยไสยมานะและ  
 ชาติมานะเป็นต้น และกิเลสธรรมนอกนี้  
 ชื่อว่าธงใหญ่ เพราะอรรถว่า มีธง  
 ด้วยอรรถว่า ยกขึ้นแล้ว ได้แก่ มาร  
 ผู้มีบาป. พระเถระครอบงำกระทำมารนั้น  
 ให้มีอันเสพผิดออกแล้วด้วยการก้าวล่วง  
 อารมณ์เพราะกำจัดกำลังเสียได้. พระเถระ  
 เมื่อจะแสดงตนให้เป็นจุดคนอื่นจึงพยากรณ์  
 พระอรหันต์ด้วยการอ้างถึงอรหันต์คุณ ด้วย  
 คำว่า “มหาเกตุํ ปริสฺยิ” ดังนี้.

วิมลโกณฑญฺเฐนเถรคาถาวณฺณนา  
 นิฏฺฐิตา.

พรรณนาคาถาของพระวิมลโกณฑัญญเถระ  
 จบ.

## ๕. อุกุเขปกตวจฉตฺเถรคาถา- วณฺณนา

อุกุเขปกตวจฉตฺสาติ อายสมโต  
อุกุเขปกตวจฉตฺเถรสฺส คาถา. กา  
อุปฺปตฺติ. โสปี กิร ปุริมพฺพุเรสุ  
กตาทิกาโร ตตฺถ ตตฺถ ภาเว  
วิวิญฺญูปนิสฺสยํ ปุณฺณํ อุปจฺฉินฺนโต อิตฺโต  
จตฺตฺนวุเต กปฺเป สิทฺถตฺถสฺส ภาควโต  
กาเล กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺตฺวา วิญฺญุตฺติ  
ปตฺโต สตฺถารํ อุทฺทิสฺส มาฬิ<sup>๑</sup> กโรนฺตสฺส  
ปุคฺสฺส<sup>๒</sup> เอกตฺถมฺภํ อลภนฺตสฺส ถมฺภํ  
ทตฺวา สหายกิจฺจํ อกาสิ.

โส เตน ปุณฺณกมฺเมน เทวโลก  
นิพฺพตฺติตฺตฺวา อปฺราปรํ ปุณฺณานิ กตฺวา  
เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺโต อิมสฺมิ  
พฺพุทฺธูปฺปาเท สวตฺถิยํ อญฺญตฺรสฺส  
พฺุราหฺมณฺสฺส ปตฺโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ,  
วจฺเจติสฺส โคตฺตโต อาคตฺนามํ. โส

## ๕. พรรณนาคาถาของ พระอุกุเขปกตวัจฉเถระ

คาถาของท่านพระอุกุเขปกตวัจฉ-  
เถระมีคำว่า **อุกุเขปกตวจฉตฺ**  
เป็นต้น. มีอุบัติมาอย่างไร. ได้ยินว่า  
แม้พระเถระรูปนี้ก็ได้อสร้างอธิการไว้ใน  
พระพุทฺธเจ้าองค์ก่อน ๆ ทั้งหลาย สร้าง  
สมบุญอันเป็นอุปนิสัยแห่งวิวิญฺญะในภพ  
นั้น ๆ ในกัปที่ ๙๔ แต่ภทฺทกัปนี้ ครั้ง  
ศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า  
สิทฺถตฺถะ มาบังเกิดในเรือนแห่งตระกูล  
บรรลุนิติภาวะแล้ว เมื่อคนสร้างศาลา  
อุทิศถวายพระศาสดา เสาต้นหนึ่ง  
ใช้ไม่ได้ หากก็ไม่ได้ (ท่าน) ให้เสา(ต้นหนึ่ง)  
กระทำกิจเป็นสหายร่วมกัน.

ด้วยบุญกรรมนั้นท่านไปบังเกิดในเทวโลก  
บำเพ็ญบุญอื่น ๆ อีก เวียนว่ายอยู่ใน  
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ครั้นพฺพุทฺธูป-  
บาทกาลนี้ มาบังเกิดเป็นบุตรของ  
พฺุราหฺมณฺ์คนหนึ่งในกรุงสาวัตถี ท่านมี  
นามตามโคตรว่า**วัจฉะ** ท่านพึงธรรมใน

<sup>๑</sup> ส. สาล.

<sup>๒</sup> ส. เอกสฺส ปุคฺสฺส.

สตถุ สนฺติเก ฌมฺมํ สุตฺวา ปฏฺิลทฺธสทฺโธ  
 ปพฺพชิตฺวา โทสลรฎฺเจ คามกาวาเส  
 วสนฺโต อาคตาคตานิ ภิกฺขุณฺโณ สนฺติเก  
 ฌมฺมํ ปริยาปุณฺนาติ. “อัยฺม วินโย อิทํ  
 สุตฺตนฺตํ อัยฺม อภิธฺมฺโม”ติ ปน ปริจฺเจทํ  
 น ชานาติ.

อถกทิวสํ อายสฺมุนฺตํ ฌมฺมเสนาปตี  
 ปุจฺฉิตฺวา ยถาปริจฺเจทํ สพฺพํ สลฺลกุเขสิ.  
 ฌมฺมสงฺคีตียา ปุพฺเพปิ ปิฎฺฐกาทิสฺมณฺญา  
 ปริยตฺติสทฺธมฺเม ววตฺติตา เอว, ยโต  
 ภิกฺขุณฺโณ วินยธฺราทิวหาโร. โส เตปิฎฺฐกํ  
 พุทฺธวจฺนํ อุกฺคณฺหนฺโต ปริปุจฺฉนฺโต  
 ตตฺถ วุตฺเต รุปารูปธฺมฺเม สลฺลกุเขตฺวา  
 วิปฺสฺสนํ ปฏฺุจเปตฺวา สฺมมฺสนฺโต น  
 จิรสฺเสว อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ. เตน วุตฺตํ  
 อปทาน<sup>๑</sup> :

“สิทฺธตฺถสฺส ภควโต  
 มหาปุคฺคณ<sup>๒</sup> อหุ  
 สรณํ คตา จ เต พุทฺธํ  
 สทฺทหนฺติ ตถาคตํ.

สำนักพระศาสดา ได้ศรัทธาจึงออกบวช  
 อยู่ในวัดใกล้บ้าน ในแคว้นโกศล  
 เล่าเรียนธรรมในสำนักของภิกษุที่มา  
 แล้ว ๆ. แต่ท่านไม่ทราบการกำหนดว่า  
 ส่วนนี้เป็นวินัย นี่เป็นพระสูตร นี่เป็น  
 พระอภิธรรม.

ภายหลังวันหนึ่งท่านถามท่านพระธรรม-  
 เสนาบดี จึงกำหนดธรรมทั้งหมดได้ตาม  
 ชั้นตอน แม้ในกาลก่อนธรรมสังคายนา  
 ชื่อว่าปิฎกเป็นต้น ท่านกำหนดไว้ในส่วน  
 ปริยัติสัทธรรมนั่นเอง อันเป็นเหตุให้เรียก  
 ภิกษุทั้งหลายโดยชื่อว่าพระวินัยธรเป็นต้น.  
 ท่านเรียนไต่ถามพระพุทฺธพจฺนํคือพระ  
 ไตรปิฎก กำหนดรูปธรรมและอรูปธรรม  
 ที่ท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกนั้น เริ่มตั้ง  
 วิปัสสนาใคร่ครวญอยู่ ไม่นานนักก็ได้  
 บรรลุพระอรหัต. ด้วยเหตุนี้ ท่านจึง  
 กล่าวไว้ในอปทานว่า :

“ได้มีการประชุมมหาอุบาสกของพระ  
 ผู้มีพระภาคพระนามว่า สิทธัตถะ  
 และอุบาสกเหล่านั้นถึงพระพุทฺธเจ้า  
 เป็นสรณะ เชื้อพระตถาคต.

<sup>๑</sup> พุ. อ. ๓๒/๑๔/๗๙.

<sup>๒</sup> ม. อ. มหาปุคฺคณ คณ.



สพเพ สงฺคมฺม มนฺเตตฺวา  
 มาฬี<sup>๑</sup> กุพฺพนฺติ สตฺถุโน  
 เอกตฺถมฺภี อลภนฺตา  
 วิจฺฉินฺติ พุรฺหาเวเน.

เตหิ อรฺยเถ ทิสฺวาน  
 อุปคฺมฺม คณิ ตทา  
 อญฺชลิ ปคฺคเหตุวาน  
 ปริปุจฺฉิ คณิ อหิ.

เต เม ปุญฺจา วิทยาํสุ  
 สีลวฺนฺโต อุปาสกา  
 มาฬี<sup>๑</sup> มยิ กตฺตุกามา  
 เอกตฺถมฺโภ น ลพฺภติ.

เอกตฺถมฺภี มมิ เทถ  
 อหิ ทสฺสามิ สตฺถุโน  
 อหริสฺสามหิ ถมฺภี  
 อปฺโปสฺสุกฺกา ภวฺนฺตุ เต.

เต เม ถมฺภี ปเวจฺฉิสุ  
 ปสนฺนา ตฺถุจฺมานสา  
 ตโต ปฏฺินิวดฺติตฺวา  
 อคฺมิสุ สกิ ฆริ.

อุบาสกทั้งหลาย มาประชุมปรึกษา  
 กัน จะสร้างศาลาถวายพระศาสดา  
 ยังไม่ได้เสาะอีกต้นหนึ่ง จึงพากัน  
 เทียวหาอยู่ในป่าใหญ่.

เราพบอุบาสกเหล่านั้น ในป่าแล้ว  
 จึงเข้าไปหาคณะอุบาสก ในเวลา  
 นั้นเราประนมอัญชลีสอบถามคณะ  
 อุบาสก.

อุบาสกผู้มีศีลเหล่านั้น อันเราถาม  
 แล้ว ตอบให้ทราบ ว่า เราต้องการ  
 จะสร้างศาลา ยังหาเสาะไม่ได้อีก  
 ต้นหนึ่ง.

ขอท่านจงให้เสาะกะเรา ต้นหนึ่งเถิด  
 ฉันทจักถวายแด่พระศาสดา ฉันทจัก  
 นำเสามาให้ ท่านทั้งหลายไม่ต้อง  
 ขวนขวายหา.

อุบาสกเหล่านั้นเลื่อมใส มีใจยินดี  
 แล้ว กลับจากป่านั้นมาสู่เรือน  
 ของตน ๆ.

<sup>๑</sup> ส. สาลิ.

อจิรั คเต ปุคคณ  
 ฌมภั อทาสหนิ<sup>๑</sup> ตทา  
 หนุจเ หนุเจน จิตฺเตน  
 ปจฺมึ อุตฺสเปสหนิ<sup>๒</sup>

เตน จิตฺตปฺปสาเทน  
 วิมานั อุปฺปชฺชหนิ  
 อพฺพิทฺธั ภวนั มยฺหนิ  
 สตฺตมฺภูมึ สฺมคฺคตฺติ.

วชฺชมานาสุ ภาวีสุ  
 ปริจาเรมหนิ สทา  
 ปญฺจปญฺญาสกปฺปมฺหิ  
 ราชา อาสิ ยโสธโร.

ตตฺถาปิ ภวนั มยฺหนิ  
 สตฺตมฺภูมึ สฺมคฺคตฺติ  
 ญฺญาคารวรูปตฺติ  
 เอกตฺถมฺภั มโนรมฺมิ.

เอกวิสติกปฺปมฺหิ  
 อุตฺเทน นาม ชตฺติโย  
 ตตฺถาปิ ภวนั มยฺหนิ  
 สตฺตมฺภูมึ สฺลจฺกตฺติ.<sup>๓</sup>

เมื่อคณะอุบาสกไปแล้วไม่นาน เรา  
 ได้ถวายเสนาในกาลนั้น เรายินดีมี  
 จิตว่าเรึง ยกเสนาขึ้นก่อนเขา.

ด้วยจิตอันเลื่อมใสนั้น เราได้เกิดใน  
 วิมาน ภาพของเราตั้งอยู่โดดเดี่ยว  
 ๗ ชั้น สูงตระหง่าน.

เมื่อกลองดังกระหึ่ม บำเรอเราอยู่  
 ทุกเมื่อ ใน ๕๕ กัป เราได้เป็น  
 พระราชาพระนามว่ายโสธร.

แม้ในกาลนั้น ภาพของเราก็สูงสุด  
 ๗ ชั้น ประกอบด้วยเรือนยอดอัน  
 ประเสริฐ มีเสาด้านหนึ่งเป็นที่  
 รื่นรมย์แห่งใจ.

ใน ๒๑ กัป เราเป็นกษัตริย์พระนาม  
 ว่าอุเทน แม้ในกาลนั้นภาพของเรา  
 ก็มี ๗ ชั้น ประดับอย่างสวยงาม.

<sup>๑</sup> ฉ. อทาสหนิ.

<sup>๒</sup> ส. อุปเปสหนิ, ม. อุตฺสาเปมหนิ.

<sup>๓</sup> ฉ. สฺมคฺคตฺติ.

ยํ ยํ โยนุปปชชามิ  
 เทวตฺตํ อถ มานุสํ  
 อนฺุโภมิ สพฺพเมตฺ<sup>๑</sup>  
 เอกตฺถมฺภสฺสูสิทํ ผลํ.

จตุณฺวเต อิตฺ กปฺเป  
 ยํ ญมฺภมทฺทํ ตทา  
 ทฺคฺคตฺติ นามิชา นามิ  
 เอกตฺถมฺภสฺสูสิทํ ผลํ.

กิลเสสา ฉมาปีตา มยฺหํ  
 ๗เป๗ กตฺ พุทฺธสฺส สาสนนฺ"ติ.

อรรหตฺตํ ปน ปตฺวา กตฺกิจฺจตฺตา  
 อกิลาสฺสุภาเว จิตฺ อตฺตโน สนฺตํ  
 อฺปคตํ คหฺนฺจปฺพชิตํ อนฺุภมฺปิ  
 อฺปาทาย เตปฺปิฏกํ พุทฺธวณฺํ วิมฺสิตฺวา  
 ธมฺมํ เทเสสิ. เทเสนฺโต จ เอกทิวสํ  
 อตฺตํ ปรี วิย กตฺวา ทสฺเสนฺโต :

เราเข้าถึงกำเนิดใด ๆ คือความเป็น  
 เทวดาหรือความเป็นมนุษย์ เรา  
 ย่อมเสวยผลนั้น ๆ ทั้งหมด นี่เป็น  
 ผลแห่งการถวายเสาศันเดียว.

ในกัปที่ ๙๔ แต่ภทฺทกัปนี้ ในกาล  
 นั้นเราได้ถวายเสาศันด้วยบุญกรรม  
 นั้น เราไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผล  
 แห่งการถวายเสาศันเดียว.(คุณวิเศษ  
 เหล่านี้ คือปฏิสัมภทา ๔ วิโมกข์ ๘  
 และอภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัด  
 แล้ว).

กิลเสทั้งหลายเราเผาแล้ว ๗๗  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

ก็ครั้งท่านบรรลุพระอรหัตแล้ว ตั้ง  
 อยู่ในความเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน เพราะ  
 เป็นผู้กระทำกิจเสร็จแล้ว ใคร่ครวญพระ-  
 พุทธพจน์คือพระไตรปิฎก อาศัยความ  
 กรุณาจึงแสดงธรรมแก่คฤหัสถ์ และ  
 บรรพชิตผู้เข้ามายังสำนักของตน และ  
 เมื่อแสดงก็แสดงกระทำตนเปรียบเหมือน  
 ผู้อื่น ได้กล่าวคาถาว่า :

<sup>๑</sup> ฉ. สฺขํ สพฺพ.

๖๕. “อุกเขปกตวัจฉสุส  
 สงฺกสิตฺติ พฺหุหิ วสุเสหิ  
 ตํ ภาสติ คหฺมฺจํ  
 สุนิสฺสินฺโน อุพฺวารปาโมชฺชโช”ติ.<sup>๑</sup>  
 คาถํ อภาสิ.

ตตฺถ อุกเขปกตวัจฉสุสชาติ  
 กตฺตอุกเขปกตวัจฉสุส ภิกฺขุโน สนฺตฺติเก วิสฺสุ  
 วิสฺสุ อุกฺคฺคฺหิตํ วินยปฺเทสํ สุตฺตปฺเทสํ  
 อภิธมฺมปฺเทสญฺจ ยถา ปฺริจฺเจทฺถ  
 วินยสุตฺตตามิธมฺมานํเยว อุปฺริชฺชิตฺวา<sup>๒</sup>  
 สชฺชฺฌายนฺวเสน ตตฺถ ตตฺถเวย ปกฺขิตฺวา<sup>๓</sup>  
 จิตฺตวฺจฺเจนาติ อตฺถเ. กรณตฺถเ หิ  
 อิทํ สามิวจฺนํ.

สงฺกสิตฺติ พฺหุหิ วสุเสหิตฺติ พฺหุเกหิ  
 สํวจฺจเรหิ สมฺปฺปิณฺฑชนฺวเสน หทฺเย จปิตฺติ.  
 “สงฺขลิตนฺ”ติปิ<sup>๔</sup> ปาโจ, สงฺขลิตฺติ<sup>๕</sup> วย  
 กตฺติ เอกพทฺทวเสน วาจฺจคฺคตฺติ กตฺติ. ยํ

๖๕. “ภิกษุผู้สงบดีแล้ว มีความปราโมทย์  
 อย่างยิ่ง ย่อมกล่าวพระพุทธวจนะ  
 ที่ได้เล่าเรียนมาหลายปี ในสำนัก  
 ของพระอุกเขปกตวัจฉภิกษุ แก่  
 คฤหัสถ์ทั้งหลาย” ดังนี้.

ในคานานั้น บทว่า อุกเขปกต-  
 วัจฉสุส ความว่า แห่งพระวัจฉะผู้  
 พิจารณาในพระวินัย พระสูตร และพระ  
 อภิธรรมนั้น ๆ ตั้งอยู่แล้วด้วยอำนาจการ  
 พิจารณาส่วนพระวินัย ส่วนพระสูตรและ  
 ส่วนพระอภิธรรมที่ตนเรียนมาแยก ๆ กัน  
 ในสำนักของภิกษุชื่อว่าอุกเขปกตวัจฉะ  
 แล้วสาธยายพระวินัย พระสูตร และพระ  
 อภิธรรมนั้นแหละตามที่กำหนดไว้. ก็คำ  
 นี้เป็นฉฎฐวิภक्तिใช้ในอรรถแห่งภรรณะ.

บาทคาถาว่า สงฺกสิตฺติ พฺหุหิ วสุเสหิ  
 ความว่า ที่ตั้งไว้ในหทัยด้วยสามารถแห่ง  
 การรวบรวมไว้เป็นเวลาหลายปี. ปาฐะว่า  
 สงฺขลิตฺติ ก็มี คำที่เหลือว่าพระพุทธพจน์

<sup>๑</sup> ชุ. เถร. ๒๖/๒๐๒/๒๗๕.  
<sup>๒</sup> ส. อุปฺปริชฺชิตฺวา.  
<sup>๓</sup> ส. ปฺริชฺชิตฺวา.  
<sup>๔</sup> ส. จปิตฺติ สงฺกสิตฺติ, สงฺขลิตนฺติปิ ปาโจ.  
<sup>๕</sup> ม. สงฺกสิตฺติ.

พทุทวจนนุติ วจนเสโส. ตนุติ ตั  
 ปริยตติธมมัม สาสติ กเถติ. คหฺนุชานนุติ  
 เตสํ เยภุยฺยตาย วุตฺตํ.

สนฺนิสนฺโนติ ตสฺมี ธมฺเม สมนฺมา นิจฺจโล  
 นิสฺนฺโน, ลากสกุการาที<sup>๑</sup> อปฺจจาสิสนฺโต  
 เกวลํ วิมุตฺตตายตนสีเสเยว จตฺวา  
 กเถตีติ อตฺถโธ. เตนาห “อุพฺพาร-  
 ปาโมชฺไซ”ติ ผลสมฺมาปตฺติสุขเวสน  
 ธมฺมเทสนาวเสเนว จ อุปฺปนฺนอุพฺพาร-  
 ปาโมชฺไซติ. วุตฺตํ เหน้ :

“ยถา ยถาวุโส ภิกฺขุ ยถาสุตฺ  
 ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ  
 เทเสติ ตถา ตถา โส ตสฺมี  
 ธมฺเม ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ  
 ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมุปลํหิตํ  
 ปาโมชฺชนุ”ติอาที.<sup>๒</sup>

อันใดที่ท่านกระทำให้คล่องปาก ด้วย  
 อำนาจเนื่องเป็นอันเดียวกัน ประดุจ  
 กระทำรวบรวมไว้. บทว่า ตั ได้แก่  
 พร้าสอนคือกล่าวปริยัติธรรมนั้น. บทว่า  
 คหฺนุชานํ ความว่า ท่านกล่าวไว้แก่  
 คฤหัสถ์เหล่านั้น โดยความเป็นส่วนมาก.

บทว่า สนฺนิสนฺโน ความว่า สงบโดยชอบ  
 ไม่หวั่นไหวในธรรมนั้น หมายความว่า  
 ไม่หวังลาภสักการะเป็นต้น กล่าวดำรงอยู่  
 ในวิมุตตตายตนะอันเป็นประธานอย่างเดียว  
 เท่านั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า  
 บทว่า อุพฺพารปาโมชฺไซ ได้แก่ เกิด  
 ความปราโมทย์อันโอฬารด้วยอำนาจ  
 ผลสมมาปตฺติสุข และด้วยอำนาจเทศนา  
 นั้นเทียว สมดังคำที่ท่านกล่าวไว้ดังนี้ว่า :

“ดูกรอาวุโส ภิกษุแสดงธรรม  
 ตามที่สดับมาตามที่เล่าเรียนมาแก่  
 คนเหล่านั้นโดยพิสดารด้วยประการ  
 ไต่ ๆ ภิกษุนั้นย่อมได้ความรู้อรรถ  
 ในธรรมนั้น ความรู้ธรรมในธรรม  
 นั้น ย่อมได้ความปราโมทย์ อัน

<sup>๑</sup> ส. ลากสกุการาทีนิ.

<sup>๒</sup> ที. ปา. ๑๑/๓๐๐.

นิบาต)

๗. สัตตมวรรค ๕. พรรณนาคาถาของพระอุกเขปตวัจฉเถระ

๒๒๑

ประกอบด้วยธรรม ด้วยประการ  
นั้น ๆ เป็นต้น".

อุกเขปตวัจฉเถระคาถาพรรณนา  
นิฏฐิตา.

พรรณนาคาถาของพระอุกเขปตวัจฉเถระ  
จบ.

### ๖. เมษียตุเถรคาถาญาณนา

อนุสาสิ มหาวิโรติ อายสมโต  
 เมษียตุเถรสสุ คาถา. กา อุปุตติ.  
 อยมปิ ปริมพทุเรสุ กตาทิกาโร ตตถ  
 ตตถ ภเว กุสลพีชานิ โรปนุโต อิต  
 เอกนวุเต กปุเป วิปสุสิสุส ภควโต  
 กाले กุลเคहे นิพพตติตวา วิญญุต  
 ปาปุนิ.<sup>๑</sup> ตสมิ จ สมเย วิปสุสิ  
 ภควา พุทธกิจจสุส ปริโยसानมาคมม  
 อายุสงขาริ โอสุสชชิ. เตน ปจวิกรมปาทีสุ  
 อุปฺปนุเนสุ มหาชนิ ภูตตสิโต อโหสิ.

อถ นั เวสุสวณเณ มหาราชา ตมตถ  
 วิภาเวตวา สมสุสาเสสิ. ตั สุตวา  
 มหาชนิ สัเวคปุตโต อโหสิ. ตตถาย  
 กุลปุตโต พุทธานุภาวิ สุตวา สตุถริ  
 สญชาตคารวพหุมาโน อุฟาริ ปิติโสมนสุส  
 ปฎิสัเวเทสิ. โส เตน ปุณญกมฺเมน  
 เทวมนุสเสสุ สัสรนุโต อิมสมิ พุทรูปปาเท

### ๖. พรรณนาคาถา

#### ของพระเมษียเถระ

คาถาของท่านพระเมษียเถระมีคำว่า  
 อนุสาสิ มหาวิโร เป็นต้น. มีอุบัติมา  
 อย่างไร. พระเถระแม้นี้ก็ได้อสร้างอธิการ  
 ไว้ในพระพุทธรเจ้าแต่ปางก่อนทั้งหลาย  
 ปลุกพีชคือกุศลไว้ในภพนั้นๆ ในกัปที่ ๙๑  
 แต่ภัทร์กัปนี้ ครั่งศาสนาของพระผู้มี  
 พระภาคพระนามว่าวิปัสสิ บังเกิดใน  
 เรือนแห่งตระกูลบรรลุนิติภาวะแล้ว. ก็ใน  
 สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสิ  
 อาศัยความสิ้นสุดลงแห่งพุทธรกิจแล้ว  
 ปลงพระอายุสังขาร ด้วยเหตุนั้น เมื่อเกิด  
 แผ่นดินไหวเป็นต้นขึ้น มหาชนทั้งกลัว  
 ทั้งสะดุ้ง.

คราวนั้นท้าวเวสวัณมหาราชได้ประกาศ  
 ความข้อนั้นให้ทราบกัน ทำให้มหาชน  
 เบาใจแล้ว ครั้นมหาชนสดับคำของ  
 ท้าวเวสวัณแล้วจึงถึงความสังเวช ในที่นั้น  
 กุลบุตรนี้ได้ยินพุทธานุภาพ ก็เกิดความ  
 เคารพความนับถือในพระศาสดาเป็น  
 อันมาก เสวยปีติและโสมนัสอันยิ่งด้วย

<sup>๑</sup> ส. ปตฺโต.

กบิลวตฺตสุมี สากิยราชกุเล นิพฺพตฺติ.

ตสฺส เมฆิโยติ นามํ อโหสิ. โส  
 วยปตฺโต สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา  
 ภควนฺตํ อุปฏฺฐหนฺโต ภควติ ชาลิกายํ  
 วิหรนฺเต กิมิกาลาย<sup>๑</sup> นทียา ตีเร  
 รมณียํ อมฺพวนํ ทิสฺวา ตตฺถ วิหริตฺถกาโม  
 เทว วาเร ภควตา วาเรตฺวา ตติยวารี  
 วิสุสฺซชฺชิตฺโต ตตฺถ คนฺตฺวา มิจฺฉา-  
 วิตกฺกมกฺขิกานี<sup>๒</sup> ชชฺชมาโน จิตฺตสมาริ  
 อลภิตฺวา สตฺถุ สนฺติเก คนฺตฺวา ตมตฺถํ  
 อารโหสิ. อถสฺส ภควา “อปริปกฺกาย  
 เมฆิย เจโตวิมุตฺติยา ปญฺจ ธมฺมา  
 ปรีปากาย สํวตฺตนฺตํ”ติอาทินา<sup>๓</sup> โอวาทํ  
 อทาสิ. โส ตสฺมี โอวาเท จตฺวา  
 วิปสฺสนํ วฑฺฒเตตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺนิ.  
 เตน วุตฺตํ อปทานะ<sup>๔</sup> :

บุญกรรมนั้น ท่านเวียนว่ายอยู่ในเทวดา  
 และมนุษย์ทั้งหลาย ครั้นพุทธานุภาพกาล  
 นี้ มาบังเกิดในศากยราชสกุล ณ กรุง  
 กบิลพัสดุ์.

ท่านมีนามว่าเมฆิยะ. ท่านเจริญวัยแล้ว  
 ออกบวชในสำนักของพระศาสดาอุปัฏฐาก  
 พระผู้มีพระภาค เมื่อพระผู้มีพระภาค  
 ประทับอยู่ที่ชาลิกา ท่านเห็นป่าอัมพวัน  
 เป็นที่น่ารื่นรมย์อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำกิมิกาลา  
 มีความประสงค์จะอยู่ ณ ที่นั้น อันพระ  
 ผู้มีพระภาคทรงห้ามถึง ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๓  
 ก็ปล่อยไป ท่านจึงไป ณ ที่นั้น  
 ถูกเหลือบ คือมิจฉาวิตกกัดอยู่จึงไม่ได้  
 สมาธิจิต จึงกลับไปเฝ้าพระศาสดา  
 กราบทูลความซ้อ้นั้น คราวนั้น พระ  
 ศาสดาประทานโอวาทแก่ท่านโดยนัยว่า  
 “เมฆิยะ เมื่อเจโตวิมุตติยังไม่แก่กล้า  
 ธรรม ๕ ประการ ก็ยอมเป็นไปเพื่อความ  
 แก่กล้า” ดังนี้ เป็นต้น. ท่านดำรงอยู่ใน  
 พระโอวาทนั้น เจริญวิปัสสนาบรรลุ

<sup>๑</sup> ส. กิลิลิกาย, ก. กิปีลกาย.

<sup>๒</sup> อ. มิจฉาวิตกกมกฺขิกานี.

<sup>๓</sup> พ. อ. ๒๕/๘๘/๑๒๖.

<sup>๔</sup> พ. อ. ๓๒/๑๑๙/๒๑๗.



พระอรหันต์แล้ว ด้วยเหตุ นั้น ท่านจึง  
กล่าวไว้ในอปทานว่า :

“ยทา วิปัสสี โลกคฺโค  
อายุสงฺขารโมสฺสชชี  
ปจฺวี สมฺปกมฺปิตฺถ  
เมทนี ชลเมชลา.

โอคตฺ<sup>๑</sup> วิตตฺ มยฺหํ  
สุจิจิตฺตํ ปปญฺจกํ<sup>๒</sup>  
ภวนมฺปิ ปกมฺปิตฺถ  
พฺพุทธสฺส อายุสงฺเขย.

ตาโส มยฺหํ สมฺปฺปนฺโน  
ภวเน สมฺปกมฺปิเต  
อุปฺปาโท นุ กิमतฺถาย  
อาโลโก วิปฺโล อหุ.<sup>๓</sup>

เวสฺสวณฺโณ อิทาคมฺม  
นิพฺพาเปสิ มหาชนํ  
ปาณญฺตํ<sup>๔</sup> ภยํ นตฺถิ  
เอกคฺคา โทถ สคารว.<sup>๕</sup>

“เมื่อพระผู้มีพระภาค พระนามว่า  
วิปัสสี ผู้เลิศในโลก ทรงปลง  
พระชนมายุสังขารนั้น พื้นแผ่นดิน  
และน้ำก็หวั่นไหว ฟ้าคะนอง.

แม้ภพที่อุปปัญจกะอันสวยงาม น่า  
ปลื้มใจ สะอาดวิจิตรของเราก็  
หวั่นไหว ในขณะที่พระพุทธเจ้าทรง  
ปลงพระชนมายุ.

เมื่อภพหวั่นไหวแล้ว ความสะดุ้ง  
เกิดขึ้นแก่เราว่า ความหวั่นไหว  
เกิดขึ้นเพื่ออะไรหนอ แสงสว่างอัน  
ไพบุลย์ได้มีแล้ว.

ทำวเวสฺสวณฺมา ณ ที่นี้แล้ว ยัง  
มหาชน ให้หายความเศร้าโศกว่า  
ภัยไม่มีในหมู่สัตว์ ท่านทั้งหลาย  
จงมีอารมณ์ตั้งมั่นตั้งใจเคารพเถิด.

<sup>๑</sup> ฉ. โอตต.

<sup>๒</sup> ฉ. สุวิจิตตวฏฺสกํ.

<sup>๓</sup> ส. โลโก จ วิปฺโล อหุ.

<sup>๔</sup> ฉ. ปาณญฺเต.

<sup>๕</sup> ฉ. สํวตา.

อโห พุทฺโธ อโห ธมฺโม  
 อโห โน สตุถุ สมฺปทา  
 ยสฺมี อูปฺปชฺชมานสฺมี  
 ปจฺวี สมฺปกมฺปติ.

เราประกาศพระพุทธานุภาพว่า โอ  
 พระพุทธเจ้า โอ พระธรรม โอ  
 ความถึงพร้อม แห่งสัตตศาสน์หนอ  
 เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติ แผ่นดินก็  
 หวั่นไหวดังนี้แล้ว.

พุทฺธานุภาวํ กิตฺเตเตวา  
 กปฺปี สคฺคมฺห โมทหนิ  
 อวเสเสสุ กปฺเปสุ  
 กุสลํ กริตํ มया.

บันเทิงอยู่ในสวรรค์ตลอดกัป ใน  
 กัปทั้งหลายที่เหลือ เราได้ทำกุศล.

เอกนวุเต อิตฺโต กปฺเป  
 ยํ สญฺญมลภิ ตทา  
 ทุคฺคตี นามิขานามิ  
 พุทฺธสญฺญาโยทํ ผลํ.

ในกัปที่ ๙๑ แต่ภัทรกัปนี้ เราได้  
 สัญญาใด ในกาลนั้น ด้วยสัญญา  
 นั้น เราไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผล  
 แห่งสัญญาในพระพุทธเจ้า.

อิตฺโต จุทฺทสกปฺปมฺหิ  
 ราชา อาสี ปตาปวา  
 สมิตฺโต นาม นามเณ  
 จกฺกวตฺตี มหพฺพโล.

ในกัปที่ ๑๔ แต่ภัทรกัปนี้ เราได้  
 เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชผู้ยิ่งใหญ่  
 มีนามว่าสมิตะ มีผลมาก.  
 (คุณวิเศษเหล่านี้ คือปฏิสัมภิตา ๔  
 วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ เราทำ  
 ให้แจ้งชัดแล้ว).

กิลเลสา ฌาปิตา มยฺหิ  
 ๗เปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ"ติ.

เราเผากิเลสทั้งหลายเสียแล้ว ฯลฯ  
 คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำ  
 เสร็จแล้ว" ดังนี้.

อหตุตี ปน ปตุวา สตุถุ สมมุขา  
 โอวาที อภิตวา “มยา อหตุตี  
 อธิคตनु”ติ อญญํ พุยากรโหนโต :

๖๖. “อนุสาสิ มหาวีโร

สพพธมมาน ปารค  
 ตสุสานิ ฐมมํ สตุวาน  
 วิหาสิ สนฺติเก รโต.<sup>๑</sup>  
 ติสฺโส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา  
 กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ”ติ.<sup>๒</sup>

คาถิ อภาสิ.

ตตถ **อนุสาสิ**ติ “อปริปกุทาย  
 เมขิย เจโตวิมุตติยา ปญจ ฐมมา  
 ปริปากาย สิวตฺตनु”ติอาทินา โอวที  
 อญฺสิญฺจ อทาสี. **มหาวีโร**ติ มหาวิกฺกนฺโต  
 วีริยปารมิปาริปุริยา จตฺรจฺจสมนฺนาคต-  
 วีริยาธิญฺจาเนน อนญฺญสธาธาณจตฺพุพิธ-  
 สมฺมปฺปธานสมฺปตฺติยา จ **มหาวีโร**ติ  
 อตฺเถ.

ก็ครั้งท่านบรรลุพระอรหัตแล้ว ได้  
 รับโอวาทเฉพาะพระพักตร์ของพระศาสดา  
 เมื่อจะพยากรณ์พระอรหัตผลว่า เรา  
 บรรลุพระอรหัตแล้ว จึงได้ภาสิตคาถาว่า  
 :

๖๖. “พระมหาวีรเจ้า ผู้ถึงฝั่งแห่งธรรม  
 ทั้งปวง ได้สั่งสอนเรา เราฟังธรรม  
 ของพระองค์แล้ว ยินดีอยู่ในสำนัก  
 ของพระองค์ ได้บรรลุวิชา ๓  
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เราได้  
 กระทำเสร็จแล้ว”.

ในคาถานั้น บทว่า **อนุสาสิ**  
 ความว่า พระผู้มีพระภาคได้ทรงโอวาท  
 ประทานคำสั่งสอน โดยนัยมีอาทิว่า  
 เมขิยะ ธรรม ๕ ย่อมเป็นไปเพื่อความ  
 แก่กล้าแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก่กล้าแล้ว.  
 บทว่า **มหาวีโร** ได้แก่ ผู้มีความ  
 กล้าหาญมาก. อธิบายว่า ผู้มีความเพียร  
 ใหญ่ ด้วยองค์ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่ง  
 ความเพียร อันประกอบด้วยองค์ ๔

<sup>๑</sup> ฉ. สโต.

<sup>๒</sup> พุ. เถร. ๒๖/๒๐๓/๒๗๕.

<sup>๓</sup> ส. อ. อนญฺญสธาธาณณน.

สพฺพธมฺมาน ปารคฺติ สพฺพเพสญฺจ  
 เถยฺยธมฺมานํ ปารํ ปริยฺนุตํ  
 ฅานคฺมเนน คโต อธิคโตติ  
 สพฺพธมฺมานปารคฺ, สพฺพญฺญติ อตฺถ.  
 สพฺเพสํ วา สงฺขตธมฺมานํ ปารภูตํ  
 นิพฺพานํ สยมฺภูฅาณน คโต อธิคโตติ  
 สพฺพธมฺมาน ปารคฺ.<sup>๑</sup>

ตสฺสหาหิ ธมฺมํ สุตฺวานาติ ตสฺส พุทฺธสฺส  
 ภควโต สามุกฺกํสิตํ ตํ จตฺตสจฺจธมฺมํ  
 สฺนิตฺวา. วิหาสี สฺนฺติเกติ อมฺพวเน  
 มิจฺฉาวิตกฺกเกหิ อฺปทุทุโต จาลิกา<sup>๒</sup>  
 วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถุ สมิเปเยว<sup>๓</sup> วิหาสี.  
 สโตติ สติมา, สมถวิปสฺสนาภาวนาย

ซึ่งเป็นเครื่องเสริมสร้างวิริยบารมี และ  
 ด้วยความถึงพร้อมแห่งสัมมปปทาน ๔  
 อย่าง อันไม่ทั่วไปแก่ธรรมประเภทอื่น.

คำว่า **สพฺพธมฺมาน ปารคฺ** ความว่า  
 ก็พระผู้มีพระภาค ชื่อว่าผู้ถึงฝั่งแห่งธรรม  
 ทั้งปวง เพราะทรงถึง คือบรรลุถึงซึ่งฝั่ง  
 คือที่สุดแห่งเญยธรรมทั้งปวง ด้วยการถึง  
 แห่งพระฅาน อธิบายว่า เป็นพระ  
 สัพพัญญู อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า ทรงถึง  
 ซึ่งฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง เพราะทรงถึง  
 คือบรรลุถึงพระนิพพานอันเป็นฝั่งแห่ง  
 สังขตธรรมทั้งหลายทั้งปวง.

บาทคาถาว่า **ตสฺสหาหิ ธมฺมํ สุตฺวาน**  
 ความว่า สดับธรรม คือสัจจะ ๔ นั้นอัน  
 เป็นสามุกกังสิกธรรมของพระผู้มีพระภาค  
 พระองค์นั้น. สองบทว่า **วิหาสี สฺนฺติเก**  
 ความว่า ข้าพเจ้าถูกมิจฉาวิตกรบกวณ  
 แล้วที่ป่าอัมพวัน จึงไปจาลิกาวิหาร

<sup>๑</sup> ส. สพฺพธมฺมาน ปารคฺติ สพฺพเพสํ วา สงฺขต-  
 ธมฺมฺมานํ ปารภูตํ นิพฺพานํ สยมฺภูฅาณน คโต,  
 สพฺพเพสํ เถยฺยธมฺมฺมานํ ปารํ ปริยฺนุตํ ฅานคฺมเนน  
 คโต อธิคโตติ สพฺพธมฺมาน ปารคฺ, สพฺพญฺญติ  
 อตฺถ.  
<sup>๒</sup> ส. วาลิกา.  
<sup>๓</sup> ส. สฺนฺติเกเยว.

เถรคาถา.ป-ท.๒-๑๕

อปฺปมตฺโตติ อตฺถเ.

อหฺนฺติ อิทํ ยถา “อนุสาสี”ติ เอตฺถ  
 “มฺนุ”ติ, เอวํ “วิชฺชา อนฺุปตฺตา, กตฺติ  
 พุทฺธสฺส สาสนฺนุ”ติ เอตฺถ “มยา”ติ  
 ปริณามตพฺพํ. “กตฺติ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ”ติ  
 จ อิมินา ยถาวุตฺตํ วิชฺชาตฺตยานฺุ-  
 ปตฺติเมว สตฺถุ โอิวาทปฏิกฺรณภาว-  
 ทสฺสเนน ปริยายนฺุตเรน ปกาเสติ.  
 สीलฺกขณฺุธาติปริปฺรณเมว<sup>๑</sup> หนิ สตฺถุ  
 สาสนการิตา.

เมสมิยตฺถเรคาถาวณฺุณนา นิฏฺฐิตา.

พักอยู่ ณ ที่ใกล้พระศาสดาเทียว. บทว่า  
 สโต แปลว่า ผู้มีสติ หมายความว่า  
 เป็นผู้ไม่ประมาทด้วยการเจริญสมณะและ  
 วิปัสสนา.

บทว่า อหํ พึงเปลี่ยนเป็น มยา ใน  
 ประโยคที่ว่า วิชฺชา อนฺุปตฺตา กตฺติ พุทฺธสฺส  
 สาสนํ (เราบรรลุวิชาแล้ว เรากระทำ  
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว) เหมือน  
 อย่างเปลี่ยน (คำว่า อหํ เป็น มํ  
 ในประโยคที่ว่า อนุสาลี (ได้ทรงสั่งสอน  
 เรา) ฉะนั้น. อนึ่ง พระเถระประกาศการ  
 บรรลุวิชา ๓ นั้นเทียว ตามที่กล่าวแล้ว  
 ด้วยการแสดงความกระทำตามพระโอวาท  
 ของพระศาสดาอันเป็นปริยายอื่น ด้วย  
 คำนี้ว่า “กตฺติ พุทฺธสฺส สาสนํ” เพราะ  
 ว่าการบำเพ็ญศีลชั้นนี้เป็นต้นนั้นแหละ  
 เป็นความกระทำตามคำสั่งสอน ของ  
 พระศาสดา.

พรรณนาคาถาพระเมสมิยเถระ จบ.

<sup>๑</sup> ส. สीलฺกขณฺุธาติปริปฺรณเมว.

## ๗. เอกธมมสวณียตุเถรคาถา- วณฺณนา

กิเลสา ฌาปิตา มยฺหฺนฺติ  
อายุสมโต เอกธมมสวณียตุเถรสฺส คาถา.  
กา อุปฺปตฺติ. โส กิร ปทุมุตฺตรสฺส  
ภควโต กาลे รุกฺขเทวดา หุตฺวา  
นิพฺพตฺโต กติปเย ภิกฺขุ มคฺคฺมุเพฺห  
มหารณฺเณ วิจฺรฺนฺเต ทิสฺวา อนุกมฺปมาโน  
อตฺตโน ภวนโต โอตฺริตฺวา เต  
สมสฺสาเสตฺวา โภเชตฺวา ยถาธิปฺเปตฺฏจฺานํ  
ปาเปสิ. โส เตน ปุณฺณกมฺเมน  
เทวมนุสฺเสสฺส สํสรฺนฺโต กสฺสเป ภควติ  
โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา กตพฺพทฺธิกฺจฺเจ  
ปรินิพฺพเต ตสฺมี กาลे พาราณสีราชา  
กิกิ นาม อโหสิ.

ตสฺมี กาลงฺกเต ตสฺส ปุณฺวินฺทราชา<sup>๑</sup>  
นาม ปฺตฺโต อาสิ. ตสฺส ปฺตฺโต สฺสาโม  
นาม.<sup>๒</sup> ตสฺส ปฺตฺโต กิกิพฺรหฺมทฺตฺโต  
นาม หุตฺวา รชฺชํ กาเรนฺโต สาสเน

## ๗. พรรณนาคาถา

### ของพระเอกธมมสวณียเถระ

คาถาของท่านพระเอกธมมสวณีย-  
เถระมีคำว่ กิเลสา ฌาปิตา มยฺหฺ  
เป็นต้น มีอุบัติมาอย่างไร. ได้ยินมาว่า  
ท่านเกิดเป็นรุกขเทวดาครั้งศาสนาของ  
พระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตตระ  
เห็นภิกษุ ๒-๓ รูป เที้ยวหลงทางอยู่ใน  
ป่าใหญ่ สงสารจึงลงมาจากภพของตน  
ปลอมให้ภิกษุเหล่านั้นเบาใจ ให้ฉัน  
อาหาร แล้วนำไปให้ถึงที่ที่ท่านประสงค์  
ด้วยบุญกรรมนั้นท่านท่องเที่ยวอยู่ใน  
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ครั้งพระผู้มี  
พระภาคพระนามว่ากัสสปะ ทรงอุบัติขึ้น  
ในโลก กระทำพุทธกิจแล้ว เสด็จ  
ปรินิพพาน ครั้งนั้น(ท่าน)มาบังเกิด  
เป็นพระเจ้าพาราณสีพระนามว่ากิกิ.

เมื่อพระเจ้าพาราณสีสวรรคต โอรสของ  
พระองค์พระนามว่าปุณวินทราชา ทรง  
เป็นพระราชา โอรสของพระปุณวินทราชา  
พระนามว่าสุสามะ (เสวยราชย์ต่อมา)

<sup>๑</sup> ส. ปุณฺวินฺทโร ราชา.

<sup>๒</sup> ส. อี. สฺยาโม นาม.

อนตรหิตะ ฐมฺมสุสฺวณํ อลภนฺโต “โย  
 ฐมฺมํ เทเสติ, ตสฺส สตสฺส” ๑ ฐมฺมี”ติ  
 โสมสาเปตฺวา เอกมฺปิ ฐมฺมกถิกํ อลภนฺโต  
 “มยฺหํ ปิตุปิตามหาทีนํ กाले ฐมฺไม  
 สํวตฺตติ, ฐมฺมกถิกา สุลภา อเหตุ”.

อิทานิ ปน จตฺตูปทิกคาถามตฺตมฺปิ  
 กถนฺโต ทูลลโก. ยาว ฐมฺมสญฺญา น  
 วินสฺสติ, ตาวเทว ปพฺพชิสฺสามี”ติ รชฺชํ  
 ปหาย หิมวณฺต์ อุทฺทิสฺส คจฺจนฺต์ สกฺโก  
 เทวราชา อาคนฺตุวา “อนิจฺจา วต  
 สงฺขารา”ติ คาถาย ฐมฺมํ กถेतฺวา  
 นีวตฺเตสิ.

โส นีวตฺตติตฺวา พหุํ ปุณฺณํ กตฺวา  
 เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺโต อิมสฺมี  
 พุทฺธูปาทะ เสตพฺยนคเร เสฏฺฐิจฺกุล  
 นิพฺพตฺตติตฺวา วยปฺตฺโต ภควติ  
 เสตพฺยนคเร สีสฺปาวเน วิหรนฺเต สตฺถา  
 อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺต์ นิสฺสีทิ.  
 ตสฺส สตฺถา อชฺฌมาสยํ โอลิเกตฺวา

โอรสของพระเจ้าสุสามะ พระนามว่า  
 กิกิพรหมทัต เสวยราชย์ เมื่อศาสนา  
 อันตรธานจึงไม่ได้ฟังธรรม จึงให้ประกาศ  
 ว่า ผู้ใดแสดงธรรมได้ เราจะให้ทรัพย์  
 แส่นหนึ่งแก่ผู้นั้น ก็ไม่ได้ผู้แสดงธรรม  
 แม้คนเดียว จึงดำริว่า เมื่อครั้งบิดาและปู่  
 เป็นต้นของเรา ธรรมยังเป็นไปอยู่  
 ผู้แสดงธรรมก็หาได้ง่าย.

แต่บัดนี้บุคคลที่จะกล่าวแม้สักว่าคาถา  
 ๔ บท ยังหาได้ยาก ตราบใดที่ธรรม-  
 สัจญญายังไม่เสื่อมสูญตราบนั้น เราจัก  
 ออกบวชดังนี้ จึงละราชสมบัติ, (ขณะนั้น)  
 ท้าวสักกเทวราชเสด็จมากล่าวธรรม  
 ด้วยคาถาว่า “อนิจฺจา วต สงฺขารา”  
 ดังนี้กะพระเจ้ากิกิพรหมทัตผู้มุ่งไปยัง  
 ป่าหิมวันต์แล้วให้พระองค์เสด็จกลับ.

พระเจ้ากิกิพรหมทัตเสด็จกลับแล้วก็  
 บำเพ็ญบุญเป็นอันมาก (ดับขันธแล้ว)  
 ก็เวียนว่ายอยู่ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย  
 ครั้นพุทธูปบาทกาลนี้ จึงมาบังเกิดใน  
 ตระกูลเศรษฐี ในเสตัพยนคร เจริญวัย  
 แล้ว เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ป่า  
 สีสฺปาวน ๓ กรุงเสตัพยนคร จึงเข้าเฝ้า

๑ น. สหสฺส.

“อนิจจา วต สงฺขารา”ติ อิมาย คาถาย  
 ธมฺมํ เทเสสิ. ตสฺส ตตฺถ กตาริการตาย  
 โส อนิจฺจสญฺญาย ปากฏตรํ หุตฺวา  
 อูปฏฺจิตาย ปฏฺิลทฺธสํเวโค ปพฺพชิตฺวา  
 ธมฺมสมฺมสนํ ปฏฺจเปตฺวา ทุกฺขสญฺญํ  
 อนตฺตสญฺญญจ มนสิกโรนฺโต วิปฺสฺสนํ  
 อุตฺตฺกกาเปตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ. เตน  
 วุตฺตํ **อปทาน**<sup>๑</sup> :

“ปทุมุตตรพุทธสฺส

    สาวกา วนจาริโน  
 วิปฺปนฺนุจฺา<sup>๒</sup> พุรหารญฺเย  
 อนุธาว อนุสุยฺเย.<sup>๓</sup>

    อนุสฺสริตฺวา สมฺพุทฺธํ  
 ปทุมุตตรนายกํ  
 ตสฺส เต มุนิโน ปุตฺตา  
 วิปฺปนฺนุจฺา มหาวเน.

พระศาสดาทรงบังคมแล้วนั่ง ณ ส่วนสุด  
 ข้างหนึ่ง.

พระศาสดาทรงตรววจดูอัธยาศัยของท่าน  
 จึงทรงแสดงธรรมด้วยคาถาว่า “อนิจจา  
 วต สงฺขารา”นี้ เพราะเหตุที่ท่านได้สร้าง  
 อธิการในครั้งนั้น ท่านจึงเกิดกรรมสังเวช  
 ในเมื่ออนิจฺจสญฺญาเข้าไปปรากฏชัดอยู่จึง  
 ออกบวชเริ่มตั้งการพิจารณาธรรม กระทำ  
 ไว้ในใจซึ่งทุกขสญฺญาและอนตฺตสญฺญา  
 บากบั่นพยายามพระวิปฺสฺสนา บรรลุ  
 พระอรหัตแล้ว. ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าว  
 ไว้ในอปทานว่า :

“พระสาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้า  
 พระนามว่าปทุมุตตระ เทียบไป  
 ในป่าเป็นผู้หลงทาง เหมือนคน  
 ตาบอดเทียบไปในป่าใหญ่.

บุตรของพระมุนีเหล่านั้น ระลึกถึง  
 พระสัมพุทธเจ้า พระนามว่า  
 ปทุมุตตระ ผู้เป็นนายกของโลก  
 หลงทางอยู่ในป่าใหญ่.

<sup>๑</sup> พ. อ. ๓๒/๑๒๐/๒๑๘.

<sup>๒</sup> ส. วิปฺพลทฺธา.

<sup>๓</sup> ส. อนุปิตฺยเร.



ภวนา โอริหิตวาน

อาคมี่ ภิกขุสนฺติเก<sup>๑</sup>

เตสํ มคฺคณฺจ อัจฺฉิ

โภชนณฺจ อทาสหิ.

เตน กมฺเมน ทิปฺทินุท<sup>๒</sup>

โลกเชฏฺฐ นราสภ

ชาติยา สตฺตวสุเสน<sup>๓</sup>

อรหตฺตํ อปาปฺณิ.

สจกฺขุ นาม นามเนน

ทฺวาทส จกฺกวตฺติโน

สตฺตรตนสมฺปนฺนา

ปญฺจกปฺปสเต อิตฺ.

กิลฺเลสา ฉมาปีตา มยฺหิ

ฯเปฯ กตํ พุทฺธสุสฺส สาสนฺนุ"ติ.

ตสุสฺส เอเกเนว ธมฺมสุสฺสวเนน

นิปฺพนฺนกิจฺจตฺตา เอกธมฺมสวณิโยเตว

ข้าพระองค์ (เป็นเทพบุตร) ลงจาก  
ภพมาในสำนักของภิกษุบอกทางให้  
แก่พระสาวกเหล่านั้น และได้ถวาย  
โภชนาหาร.

ข้าแต่พระองค์ผู้จอมสัตว์ เชษฐบุรุษ  
ของโลก ประเสริฐกว่านระ ด้วย  
กรรมนั้น ข้าพระองค์ได้บรรลุพระ  
อรหัตต์แต่อายุ ๗ ขวบ โดยกำเนิด.

ในกัปที่ ๕๐๐ แต่ภัทรกัปนี้ ได้มี  
พระเจ้าจักรพรรดิ ๑๒ พระองค์ มี  
พระนามว่าสัจฺจกฺขุ ทรงสมบุรณ  
ด้วยแก้ว ๗ ประการ.

คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภิตา ๔  
วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖  
ข้าพระองค์ทำให้แจ้งชัดแล้ว กิลเลส  
ทั้งหลาย ข้าพระองค์เฝ้าเสียแล้ว  
คำสอนของพระพุทธเจ้าข้าพระองค์  
ได้ทำเสร็จแล้ว ดังนี้".

เพราะท่านสำเร็จกิจ ด้วยการฟัง  
พระธรรมครั้งเดียวเท่านั้น จึงได้มี

<sup>๑</sup> ฉ. อคมี่ ภิกขุสนฺติกั.

<sup>๒</sup> ฉ. ทฺวิปฺทินุท.

<sup>๓</sup> ฉ. สตฺวสุโสหิ.

สมณฺญา อโหสิ. โส อรหา หุตฺวา  
อญฺญํ พุยากรโณโต :

สมัญญาว่า เอกธम्मสวณีย (ผู้ได้สดับ  
ธรรมครั้งเดียวเท่านั้น) ท่านเป็นพระ  
อรหันต์ เมื่อจะพยากรณ์พระอรหันต์คุณ  
จึงได้ภาษิตคาถาว่า :

๖๗. "กิลเสสา ฌาปีตา มยฺหํ  
ภวา สพุเพ สมฺหตา  
วิกฺขีเณ ชาตีสํสาโร  
นตฺถิ ทานิ ปุณฺพภโว"ติ<sup>๑</sup>  
คาถํ อภาสิ.

๖๗. "กิลเสทั้งหลายเราเผาสิ้นแล้ว ภพ  
ทั้งปวงเราถอนขึ้นได้แล้ว เรามีชาติ  
และสงสารสิ้นแล้ว บัดนี้เราไม่มี  
ภพใหม่อีก" ดังนี้.

ตตฺถ กิลเสชาติ ยสฺมี สนฺตानเ  
อุปฺปนฺนา, ตํ กิลเสนฺติ วิพาเณฺติ  
อุปฺตาเปฺนฺติ วาติ กิลเสสา, ราคาทโย.  
ฌาปีตาติ อินฺทคฺคินา วีย รุกฺขคฺจฺจาทโย  
อริยมคฺคณานคฺคินา สมฺมุลํ ททฺตฺมา.  
มยฺहनฺติ มยา, มม สนฺตानเ วา.

ในบรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กิลเสสา  
คือ ธรรมชาติที่เกิดขึ้นในสันดานใด ย่อม  
ทำสันดานนั้นให้เศร้าหมอง คือย่อม  
เบียดเบียนสันดานนั้น ทำสันดานนั้นให้  
เร่าร้อน เหตุนี้ธรรมชาตินั้นชื่อว่ากิลเส  
มีรากะเป็นต้น. บทว่า ฌาปีตา ความว่า  
อันไฟ คืออริยมรรคฌานเผาแล้วพร้อมทั้ง  
รากเหง้าดุจกอไม้เป็นต้น อันไฟใหม่ป่า  
ใหม่แล้ว. บทว่า มยฺหํ คือ มยา ได้แก่  
อันเรา, หรือในสันดานของเรา.

ภวา สพุเพ สมฺหตาติ กามกมฺมภวาทโย  
สพุเพ ภวา สมฺมุคฺคาภิตา กิลเสสานํ  
ฌาปีตตฺตา. สติ หิ กิลเสวภูญฺ

บาทคาถาว่า ภวา สพุเพ สมฺหตา  
ความว่า ภพทั้งปวงมีกามภพและ  
กรรมภพเป็นต้น อันเราถอนขึ้นแล้ว

<sup>๑</sup> ขุ. เถร. ๒๖/๒๐๔/๒๗๕.

กมฺมวฏฺฏณฺณ ภวิตพฺพํ. กมฺมภวานํ  
สมฺมุหตตฺตา เอว ๑ อฺปฺปตฺติภวาปี  
สมฺมุหตา เอว อฺนุปฺปตฺติธมฺมตฺตาย  
อาปาทิตตฺตา. วิกฺขีเณ ชาตีสํสาโรติ  
ชาติอาทิกโก :

“ขนฺธานนฺจ ปฏฺิปาฏฺิ  
ธฺาตุอายตนาณฺจ<sup>๑</sup>  
อพฺโพจฺฉินฺนํ วตฺตมาณา  
สํสาโรติ ปฺวฺจฺจตี”ติ.

วตฺตลกฺขเณ สํสาโร วิเสสโต ชีเณ,  
ตสฺมา นตฺถิ ทานิ ปฺนพฺภโว. ยสฺมา  
อายตี ปฺนพฺภโว นตฺถิ. ตสฺมา วิกฺขีเณ  
ชาติสํสาโร. ตสฺมา ๑ ปฺนพฺภโว  
นตฺถิ, ยสฺมา ภวา สพฺเพ สมฺมุหตฺตาติ  
อวตฺเตตฺวา วตฺตพฺพํ. อถ วา วิกฺขีเณ  
ชาติสํสาโร, ตโต เอว นตฺถิ ทานิ  
ปฺนพฺภโวติ โยเชตพฺพํ.

เอกธมฺมสวณียตฺถเธรคาถาวณฺณนา  
นิฏฺจิตา.

เพราะกิเลสทั้งหลายเราเผาแล้ว. คือ  
เมื่อมีกิเลสวัฏฺฏ กรรมวัฏฺฏก็พึงมี ก็เพราะ  
กิเลสวัฏฺฏ อันเราถอนได้แล้วนั้นเที่ยว  
แม้อุปบัติภพก็เป็นอันถอนได้แล้ว เพราะ  
อันเราให้ถึงแล้ว ด้วยภาวะมีอันไม่  
บังเกิดขึ้นเป็นธรรมดา. บาทคาถาว่า  
วิกฺขีเณ ชาตีสงฺสาโร ได้แก่ชาติเป็นต้น  
สังสาร ซึ่งลักษณะที่กล่าวไว้ว่า :

“ลำดับแห่งขั้นธและธาตุอายตนะ ที่  
เป็นไปอยู่ไม่ขาดสาย ท่านเรียกว่า  
สังสาร” ดังนี้.

สิ้นไปแล้วโดยพิเศษ เพราะฉะนั้น บัดนี้  
จึงไม่มีภพใหม่อีก เพราะไม่เกิดอีก  
ต่อไป เพราะฉะนั้น ชาติสังสารจึงสิ้น  
หมดแล้ว และเพราะไม่มีการเกิดอีก  
เพราะพึงเปลี่ยนคำกล่าววว่า ภวา สพฺเพ  
สมฺมุหตา (ภพเราถอนขึ้นหมดแล้ว)  
อีกนัยหนึ่ง ชาติสังสารสิ้นแล้ว พึง  
ประกอบว่า ตโต เอว นตฺถิ ทานิ  
ปฺนพฺภโว ดังนี้.

พรวณฺณาคาถาของพระเอกธมฺมสวณีย-  
เถระ จบ.

<sup>๑</sup> ไป. ธาตุอายตนาณิ ๑.

## ๘. เอกุทานิยตฺเถรคาถา-

### วณฺณนา

อธิเจตโส อปฺปมชฺชโตติ อายสมโต  
เอกุทานิยตฺเถรสฺส คาถา. กา อฺปฺปตฺติ.  
อยมฺปิ ปุริมพฺพุตฺเตสุ กตาทิกาโร ตตฺถ  
ตตฺถ ภเว วิวญฺญูปนิสฺสยํ ปุณฺณํ  
อฺปฺจินนฺโต อตฺถทสฺสีสฺส ภควโต กाले  
ยกฺขเสนาปติ หุตฺวา นิพฺพตฺโต สตฺถริ  
ปรีนิพฺพุเต “อลาภา วต เม, ทูลลทฺธํ  
วต เม, โยหิ สตฺถุธฺรมาณกาลे  
ทานาทีปุณฺณํ กาคฺคํ นาลตฺถนฺ”ติ  
ปรีเทวโสภมาปฺนฺโน<sup>๑</sup> อโหสิ.

อถ นํ สาคโร นาม สตฺถุ สวโก โสภํ  
วิโนเทตฺวา สตฺถุ ฐปฺปชಾಯํ นิโยเชสิ.  
โส ปญฺจ วสฺसानิ ฐปฺปี ปุเชตฺวา ตโต  
จฺโต เตน ปุณฺณเณน เทวมนุสฺเสสุ เอว  
ลํสรนฺโต กสฺสปสฺส ภควโต กाले  
กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตฺติ ปตฺโต  
กาลเณ กาลิ สตฺถุ สนฺติกํ อฺปฺสงฺกมิ.

## ๘. พรรณนาคาถาของ

### พระเอกุทานิยเถระ

คาถาของท่านพระเอกุทานิยเถระ  
มีคำว่า อธิเจตโส อปฺปมชฺชโต เป็นต้น  
มีอุบัติมาอย่างไร. พระเถระแม้รูปนี้ก็ได้  
สร้างอธิการไว้ในพระพุทธเจ้าในปางก่อน  
ทั้งหลาย สิ่งสมบุญอันเป็นอุปนิสัยแห่ง  
วิวิญญะไว้ในภพนั้นๆ ครั้งศาสนาพระผู้มี  
พระภาคพระนามว่าอตฺถทสฺสี ได้มา  
บังเกิดเป็นยักขเสนาบดี เมื่อพระศาสดา  
ปรีนิพพานแล้วถึงความคร่ำครวญ และ  
ความโศกกว่า เราไม่มีลาภหนอ เรามี  
ศรัทธาไม่ดีหนอ ที่เราไม่ได้กระทำบุญ  
มีทาน เป็นต้น ในเวลาที่พระศาสดา  
ยังทรงพระชนม์อยู่.

ครั้งนั้น พระสาวกของพระศาสดาชื่อว่า  
สาคระ ได้ปลอมโยนบรรเทาโศกชักชวน  
ท่านให้ประกอบในการบูชาพระสถูปของ  
พระศาสดา ท่านบูชาพระสถูปอยู่ถึง  
๕ ปี ดับขันธจากอตฺถภาพนั้นก็เวียนว่าย  
อยู่ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยบุญ  
นั้นเที่ยวมาบังเกิดในเรือนแห่งสกุล ครั้ง

<sup>๑</sup> ส. ปรีเทวโสภมาปฺนฺโน.

ตสมึ จ สมเย สตุถา "อติเจตโส"ติ  
 คาถาย สาวเก อภินุหิ โอวทิ. โส ตั  
 สตุวา สทุธาชาโต ปพพชิต. ปพพชิตวา  
 จ ปน ตเมว คาคิ ปุนปุนัน ปริวตเตติ.  
 โส ตตถ วิสตี วสุสสหสุสานิ สมณธมมัม  
 กโรนุโต ฌาณสุส อปริปกุกตตวา วิเสสั  
 นิพุตเตตตุ นาสกชิต. ตโต ปน จโต  
 เทวโลกะ นิพุตตติตวา อปราปรั  
 สุกตีสุเยว สัสนนุโต อิมสมึ พุทฺธุปปาเท  
 สาวตถิยัม วิภวสมปนนสุส พุราหมณสุส  
 ปุตโต หุตววา นิพุตโต วิญญุตัม ปตวา  
 เซตวันปฏิคฺคหณสมเย พุทฺธานุภาวัม  
 ทิสฺวา ปฏิลทฺธสทฺธโร ปพพชิตวา  
 กตปฺพทิกิจฺใจ อรญฺเณ วิหรนุโต สตุถุ  
 สนฺติกัม อคมาสิ.

ตสมึญจ สมเย สตุถา อายสมฺนุตัม  
 สารีปุตตัม อตตโน อวิทฺเฐ อธิจิตฺตมฺนุยุตตัม  
 ทิสฺวา "อติเจตโส"ติ อิมํ อุทานัม  
 อุทานเณสิ. ตั สตุวา อยัม จิรกาลัม

ศาสนาพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ  
 รู้ความแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ตาม  
 โอกาสอันควร.

ก็สมัยนั้น พระศาสดาทรงโอวาทพระ  
 สาวกทั้งหลาย อยู่เนื่อง ๆ ด้วยคาถาว่า  
**อติเจตโส** เป็นต้น ท่านสดับพระโอวาท  
 นั้นจึงเกิดศรัทธาจึงออกบวช. ก็แลครั้น  
 บวชแล้วจึงบริกรรมคาถานั้นนั้นแหละ  
 บ่อย ๆ ท่านบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ใน  
 พระโอวาทนั้นถึง ๒๐,๐๐๐ ปี ก็ไม่อาจทำ  
 คุณวิเศษให้บังเกิดขึ้น เพราะญาณ  
 อันไม่แก่กล้า ท่านจติจากอภัพนั้น  
 ไปเกิดในเทวโลก ท่องเที่ยวไป ๆ มา ๆ  
 ในสุคตินั้นเอง ครั้นพุทฺธุปบาทกาลนี้  
 จึงมาบังเกิดเป็นบุตรพราหมณ์ผู้มีสมบัติ  
 บริบูรณ์ในกรุงสาวัตถี รู้ความแล้วเห็น  
 พุทฺธานุภาพ เมื่อครั้งทรงรับพระวิหาร  
 เซตวัน ได้ศรัทธา จึงออกบวชกระทำ  
 บุปกิจแล้วไปอยู่ในป่า ได้มาเฝ้า  
 พระศาสดาแล้ว.

ก็ในสมัยนั้นพระศาสดาทอดพระเนตรเห็น  
 พระสารีบุตรประกอบเนื่อง ๆ อยู่ซึ่งอธิจิต  
 ในที่ไม่ไกลพระองค์ จึงเปล่งอุทานนี้ว่า  
**อติเจตโส** เป็นต้น ท่านสดับอุทานนั้น แม้

ภาวนาย<sup>๑</sup> อรญฺเณ วิหรนฺโตปิ กาเลน  
 กาลํ ตเมว คากํ อุทาเนติ, เตนสุส  
 เอกุทานิโยติ สมณฺเณ อุทปาที. โส  
 อถกทิวสํ จิตฺเตกคฺคตํ ลภิตฺวา วิปฺสุสนํ  
 วฑฺฒตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ. เตน วุตฺตํ  
 อปทานे<sup>๒</sup> :

“อตุถทสุสิมฺหิ สุคเต  
 นิพฺพุเต สมณฺนตรา  
 ยกฺขโยนี อุปฺปชฺฐี  
 ยสํ ปตฺโต จหํ ตทา.

ทูลฺลทฺธํ วต เม อาสิ  
 ทฺุปฺปภาตํ ทฺุฏฺฐจิตํ  
 ยํ เม โภเค วิชฺชมาเน  
 ปรีนิพฺพายิ จกฺขฺมา.

มม สงฺกปฺปมณฺเณาย  
 สาคโร นาม สาวโก  
 มมุทฺถริตฺตกาโม โส  
 อาคจฺฉิ มม สนฺติเก<sup>๓</sup>

อยู่ในป่าภาวนายอยู่สิ้นกาลนาน บางครั้ง  
 บางคราวก็เปล่งอุทานคานานั่นนั่นแหละ  
 เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเกิดสมัญญาว่า  
 เอกุทานิยะ. ภายหลังวันหนึ่งท่านได้  
 สมาธิจิต เจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัต  
 แล้ว ด้วยเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวไว้  
 ในอปทานว่า :

“ในลำดับกาล เมื่อพระสุคตเจ้า  
 พระนามว่าอตุถทสุสิ เสด็จนิพพาน  
 ในกาลนั้น ข้าพระองค์เข้าถึงกำเนิด  
 ยักษ์และบรรลุถึงยศ.

ข้าพระองค์คิดว่า ความสำเร็จยาก  
 แสงสว่างด้วยยาก การตั้งขึ้นยาก  
 ได้มีแก่เราแล้วหนอ เมื่อโอกาสสมบัติ  
 ของเรามีอยู่ พระสุคตเจ้าผู้มีจักขุ  
 ปรีนิพพานเสียแล้ว ดังนี้.

พระสาวกนามว่าสาคระ รู้ความ  
 ดำริของข้าพระองค์ ท่านต้องการ  
 จะถอนข้าพระองค์ขึ้น จึงมาใน  
 สำนักของข้าพระองค์กล่าวว่า

<sup>๑</sup> ส. จิรกาลภาวิตภาวนาย,  
 ป. อ. จิรกาลภาวนาย.

<sup>๒</sup> ช. อ. ๓๒/๑๒๑/๒๑๙.

<sup>๓</sup> ฉ. สนฺติเก.

ก็ นุ โสจสิ มา ภาย  
 จร ฌมมํ สุเมธส  
 อนุปปทินุณา พุทฺเธน  
 สพฺเพสํ วิชฺชสมฺปทา<sup>๑</sup>

โย เจ ปุชฺเชยฺย<sup>๒</sup> สมฺพุทฺธํ  
 ติฏฺฐนฺตํ โลกนํายกํ  
 ธาตุํ สาสปมตฺตมฺปิ  
 นิพฺพุตสฺสวปี ปุชฺเย.

สเม จิตฺตปฺปสาทมฺหิ  
 สมํ ปุณฺณํ มหคฺคตํ  
 ตสฺมา ญฺปิ กริตฺวาน  
 ปุชฺเชหิ ชินฺธาตุโย.

สาครสฺส วโจ สุตฺวา  
 พุทฺธญฺปิ อกาสนํ  
 ปญฺจ วสุเส ปริจรี  
 มุณีโน ญฺปมตฺตมํ.

เตน กมฺเมน ทิปทินุท<sup>๓</sup>  
 โลกเชฏฺฐ นรําสภ

จะโคกเศร้าทำไมหนอ อย่างกลัว  
 เลย จงประพฤติธรรมเถิด ท่านผู้มี  
 เมธาดี พระพุทธเจ้าทรงส่งเสริม  
 วิทยาสมบัติของชนทั้งปวงว่า

ผู้ใดฟังบูชาพระสัมพุทธเจ้า ผู้เป็น  
 นายกของโลก ยังดำรงพระชนม์อยู่  
 ก็ดี ฟังบูชาพระธาตุแม่ประมาณ  
 เท่าเมล็ดผักกาด ของพระพุทธเจ้า  
 แม้ปรินิพพานแล้วก็ดี.

เมื่อจิตอันเลื่อมใสของผู้นั้นเสมอกัน  
 บุญก็มีผลมากเสมอกัน เพราะ  
 ฉะนั้น ท่านจงทำสถูปบูชาพระธาตุ  
 ของพระชินเจ้าเถิด.

ข้าพระองค์ได้ฟังวาจาของท่านพระ  
 สาครแล้ว ได้ทำพุทธสถูป ข้า-  
 พระองค์บำรุงพระสถูปอันอุดมของ  
 พระมุนีอยู่ ๕ ปี.

ข้าแต่พระองค์ผู้จอมสัตว์เขษมบุรุษ  
 ของโลก ประเสริฐกว่านระ ด้วย

<sup>๑</sup> ฉ. พิชสมฺปทา.

<sup>๒</sup> ฉ. ปุชฺเชยฺย.

<sup>๓</sup> ฉ. ทวิปทินุทา.

สมุปตฺตี อนุโภตฺวาน  
 อรหตฺตํ อปาปฺณิ.

ภฺริปญฺญาว<sup>๑</sup> จตฺตาโร  
 สตฺตกปฺปสฺเต อิตฺโต  
 สตฺตรตนสมฺปนฺนา  
 จกฺกวตฺตี มหพฺพลา.

กิลฺเลสา ฌาปิตา มยฺหํ  
 ๗เปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนุ”ติ.

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา วิมุตฺติสฺสฺเชน  
 วิหรนฺโต เอกทิวสํ อายสฺมตา  
 ฌมฺมภณฺฑาทาคาริเกน ปฏฺิภานํ วิมฺสิตฺตุ  
 “อาวุโส มยฺหํ ฌมฺมํ ภณฺหาหิ”ติ อชฺฌณฺิฏฺโจะ  
 จิรกาลปริจิตฺตฺตา :

๖๘. “อธิเจตฺโส อปฺปมชฺชโต  
 มฺุณิโน โมนปเถสฺสุ สิกฺขโต

กรรมนั้ัน ข้าพระองค์เสวยสมบัติ  
 แล้วได้บรรลุพระอรหัต.

ในกัปที่ ๗๐๐ แต่ภัทรกัปนี้ ได้มี  
 พระเจ้าจักรพรรดิ ๔ พระองค์ มี  
 พระนามว่าภฺริปญฺญา ทรงสมบุรณ์  
 ด้วยแก้ว ๗ ประการ มีผลมาก  
 (คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภิตา ๔  
 วิโมกข์ ๘ และอภิญฺญา ๖  
 ข้าพระองค์ทำให้แจ้งชัดแล้ว).

กิลเลสทั้งหลาย ข้าพระองค์เผาแล้ว  
 คำสอนของพระพุทธเจ้าข้าพระองค์  
 ได้ทำเสร็จแล้ว ดังนี้”.

ก็ครั้นท่านบรรลุพระอรหัตแล้วอยู่  
 ด้วยวิมุตติสุข วันหนึ่งท่านพระธรรม-  
 ภาณทาคาริกได้เชื่อเชิญเพื่อจะใคร่ควรวุ  
 ปฏิภาณว่า อาวุโส ท่านจงกล่าวธรรมแก่  
 ข้าพเจ้าเถิด เพราะท่านสั่งสมมาสิ้นกาล  
 นาน ท่านจึงกล่าวคาถานี้ขึ้นเองว่า :

๖๘. “ความโศก ย่อมไม่มีแก่ผู้มีอริจิต  
 ผู้ไม่ประมาทศึกษาอยู่ในคลองแห่ง

<sup>๑</sup> อ. จ.



โสกา น ภวนฺติ ตาทิโน  
อุปสนฺตสฺส สทา สตีมโต"<sup>๑</sup>ติ

อิมเมว คาถิ อภาสิ.

ตตฺถ อธิเจตโสติ อธิจิตฺตวโต,  
สพฺพจิตฺตานิ อธิเกน อรหตฺตผลจิตฺเตน  
สมนฺนาคตสฺสาติ อตฺถ. อปฺปมชฺชโตติ  
นปฺปมชฺชโต, อปฺปมาเทน อนวชฺชธมฺเมสฺส  
สาตจฺจกิริยาย สมนฺนาคตสฺสาติ วุตฺตํ  
เหติ. มุณีโนติ "โย มุณาติ อุมโ  
โลเก, มุณี เตน ปวฺจจตี"<sup>๒</sup>ติ เอว  
อุภยโลกมุนเนน วา, โมนิ วุจฺจติ  
ณานิ, เตน อรหตฺตผลปญฺญาสงฺขาเตน  
โมนเน สมนฺนาคตตาย วา ชีณาสโว  
มุณี นาม, ตสฺส มุณีโน.

โมนปถสฺส สิग्ฆโตติ อรหตฺตญาณ-  
สงฺขาตสฺส โมนสฺส ปถสฺส อุปายมคฺเคสฺส  
สฺตตฺตีสโพิทฺธิปกฺขิยธมฺเมสฺส วา สิग्ฆาสุ  
สิग्ฆโต. อิทญฺจ ปุพฺพภาคปฏฺิพทํ  
คเหตฺวา วุตฺตํ. ปรินิจฺจิตฺตสิग्ฆิ หิ  
อรหา, ตสฺมา เอว สิग्ฆโต, อิมาย  
สิग्ฆาย มุณีภาวํ ปตฺตสฺส มุณีโนติ

มุณีธรรมผู้คงที่ ผู้สงบระงับอยู่ มี  
สติทุกเมื่อ" ดังนี้.

บทว่า อธิเจตโส ในคาถานั้น  
ได้แก่ผู้มีอธิจิต อธิบายว่า ผู้ประกอบ  
ด้วยอรหัตผลจิต อันยิ่งกว่าจิตทั้งปวง.  
บทว่า อปฺปมชฺชโต คือผู้ไม่ประมาท  
ท่านกล่าวอธิบายว่า ผู้ประกอบด้วยการ  
กระทำติดต่อกันในธรรมอันหาโทษมิได้.  
บทว่า มุณีโน ความว่า ด้วยความรู้โลก  
ทั้งสองอย่างนี้ว่า ผู้ใดรู้โลกทั้งสอง ผู้นั้น  
ท่านเรียกว่ามุณี ด้วยเหตุนี้ หรือเพราะ  
เป็นผู้ประกอบด้วยโมนธรรม กล่าวคือ  
อรหัตผลปัญญา ด้วยญาณที่เรียกว่ามุณี  
นั้น. แห่งมุณินั้น.

บาทคาถาว่า โมนปถสฺส สิग्ฆโต  
ความว่า ผู้ศึกษาอยู่ในทางแห่งมุณี  
กล่าวคือ อรหัตญาณอันเป็นอุบายทาง  
หรือในธรรมโพิทฺธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ  
อนึ่ง บทนี้ท่านกล่าวถ้อยเอาบุพภาค-  
ปฏฺิพทา จริงอยู่ ผู้มีศึกษาอันเสร็จแล้ว  
ชื่อว่า พระอรหันต์ เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษา

<sup>๑</sup> พ. เถร. ๒๖/๒๐๕/๒๗๕.

<sup>๒</sup> พ. ธ. ๒๕/๕๐, พ. มหา. ๒๙/๔๐๖.

เอวเมตถ อตุโธ ทฎฺฐพฺโพ. ยสฺมา  
 เจตเทวํ, ตสฺมา เหฏฺฐิมมคฺคผลจิตฺตานํ  
 วเสน อธิเจตฺโส, จตฺสจฺจสมฺโพธิปฺฏิปฺตติยํ  
 อปฺปมาทวเสน อปฺปมชฺชโต, อคฺคมคฺค-  
 ภาณสมฺนุณาคเมน มุณีโนติ เอวเมเตสํ  
 ปทานํ อตุโธ<sup>๑</sup> ยชฺชติเยว. อถ วา  
 “อปฺปมชฺชโต สิกฺขโต”ติ ปธานเหตุ  
 อกฺขาทาติ<sup>๒</sup> ทฎฺฐพฺพา. ตสฺมา  
 อปฺปมชฺชนเหตุ สิกฺขนเหตุ จ อธิเจตฺโสติ  
 อตุโธ.

อยู่อย่างนี้. ในข้อนี้พึงเห็นความอย่างนี้ว่า  
 มุณีผู้ถึงความเป็นผู้มุนี ด้วยสิกขานี้.  
 ก็เพราะเหตุที่คำนี้พึงเห็นอย่างนั้น ฉะนั้น  
 เนื้อความของบทเหล่านั้น อย่างนี้ว่า  
 แห่งมุณีผู้มี อธิจิตด้วยอำนาจแห่งมรรคจิต  
 ผลจิตในเบื้องต่ำ ผู้ไม่ประมาทแล้วด้วย  
 สามารถแห่งความไม่ประมาทในการปฏิบัติ  
 เพื่อตรัสรู้สัมมัชฌธรรม ๔ ผู้เป็นผู้มุนีด้วยความ  
 ประกอบพร้อมด้วยมรรคญาณอันเลิศ  
 ย่อมถูกทีเดียว. อีกนัยหนึ่ง พึงเห็นว่า  
 ท่านกล่าวถึงเหตุอันเป็นประธานด้วยบทว่า  
 “ผู้ไม่ประมาท ผู้ศึกษาอยู่” เพราะเหตุอัน  
 อธิบายว่า ผู้มีอธิจิตเพราะเหตุแห่งความ  
 ไม่ประมาท และเพราะเหตุแห่งการ  
 ศึกษา.

โสกา น ภวนฺติ ตาทิโนติ  
 ตาทิสฺสสุส ชีณาสวฺมุณีโน อพฺภนฺตเร  
 อิมฺหฺจวิโยคาคาทิวตฺตกา โสกา จิตฺตสนฺตปา  
 น โหนฺติ. อถ วา ตาทิโนติ  
 ตาทิลกฺขณปฺตฺตสฺส อเสกฺขมุณีโน โสกา  
 น ภวนฺตีติ.<sup>๓</sup> อฺปฺสนฺตสฺสาติ ราคาทินํ  
 อจฺจนฺตฺตฺสเมน อฺปฺสนฺตสฺส.

บาทคาถาว่า โสกา น ภวนฺติ  
 ตาทิโน ความว่า ความโศกคือความ  
 เกรี้ยวร้อนจิตอันมีความพลัดพรากจากสิ่งที่  
 น่าปรารถนาเป็นต้นเป็นวัตถุในภายในแห่ง  
 พระมุณีผู้ซึ่งชีณาสพ ผู้คงที่ ย่อมไม่มี. อีก  
 นัยหนึ่ง บทว่า ตาทิโน ความว่า  
 ความโศกของพระมุณีผู้ซึ่งเสกษะผู้ถึงซึ่ง

<sup>๑</sup> เอวเปตถ สมฺปทานวเสน อตุโธ.

<sup>๒</sup> ปรมตฺถทีปนี อฺทธานฎฺฐกถา ๓๒๒.

<sup>๓</sup> ปรมตฺถทีปนี อฺทธานฎฺฐกถา ๓๒๓.

สทา สติมโตติ สติเวปุลลุปตติยา  
นิจุกกาลิ สติยา อวิรหิตสุส.

เอตถ จ “อริเจตโส”ติ อิมินา  
อริจิตตสิกขา, “อปฺปมชฺชโต”ติ อิมินา  
อริสีลสิกขา, “มุนิโน โมนปถesu  
สิกฺขโต”ติ เอเตหิ อธิปญฺญาสิกขา.  
“มุนิโน”ติ วา เอเตน อธิปญฺญาสิกขา,  
“โมนปถesu สิกฺขโต”ติ เอเตน ตาสึ  
โลกุตฺตรสิกขานํ ปุพฺพภาคปฏิปทา,  
“โสกา น ภวนฺตี”ติอาทีหิ สิกฺขา-  
ปาริปุริยา อานิสฺสา<sup>๑</sup> ปกาสิตาติ  
เวทิตพฺพ. อยเมว จ เถรสฺส  
อญฺญาพฺยากรณคาถา อโหสิ.

เอกุตานียตฺเถรคาถาวณฺณนา  
นิฏฺฐิตา.

ลักษณะแห่งความคงที่ย่อมไม่มี. บทว่า  
อุปสนตสุส ความว่า ผู้สงบระงับอยู่  
ด้วยความสงบล้วนส่วนซึ่งราคะเป็นต้น.

สองบทว่า สทา สติมโต ความว่า  
ผู้ไม่เว้นจากสติตลอดกาลเป็นนิตย์ด้วยการ  
บรรลุลุสตีอันไพบูรณ์.

อนึ่ง ด้วยบทนี้ว่า อริเจตโส ใน  
คาถานี้ ได้แก่อริจิตตสิกขา ด้วยบทว่า  
อปฺปมชฺชโต นี้ ได้แก่อริสีลสิกขา. ด้วย  
บทเหล่านี้ว่า มุนิโน โมนปถesu สิกฺขโต  
ได้แก่อธิปัญญาสิกขา. อีกอย่างหนึ่ง  
ด้วยบทว่า มุนิโน นี้ ได้แก่อธิปัญญา-  
สิกขา, ด้วยบาทคาถาว่า โมนปถesu  
สิกฺขโต นี้ ได้แก่ปฏิปทาอันเป็นเบื้องต้น  
แห่งสิกขาอันเป็นโลกุตระเหล่านั้น. พึง  
ทราบที่ท่านประกาศอานิสงส์แห่งการ  
บำเพ็ญศึกษาด้วยคำว่า โสกา น ภวนฺตี  
เป็นต้น. ทั้งนี้แหละเป็นคาถาพยากรณ์  
พระอรหันต์ผลของพระเถระ.

พรรณนาคาถาของพระเอกุตานียเถระ  
จบ.



โส สตุถุ ฌาติสมาคเม ปฏิลทุสทโท  
 ปพพิชิตวา ภควติ เปเมน “อมุหากั  
 พุทฺโธ อมุหากั ฐมฺโม”ติ มมตตัม  
 อุปฺปาเตตฺวา สีเนหํ ฌินฺทิตฺตํ อสกุโกนฺโต  
 สมณธมฺมํ อกตฺวา สตุถฺริ ปรินิพฺพุเต  
 สตุถฺรารา อาณตฺตวิธินา กเตน  
 พุรหฺมทณฺฑเฑน สนฺตชฺชิตฺโต สํเวคปฺปตฺโต  
 หุตฺวา สีเนหํ ฌินฺทิตฺตฺวา วิปฺสฺสนฺโต น  
 จิเรเนว อรหฺตฺตํ ปาปฺณิ. เตน วุตฺตํ  
 อปทาน<sup>๑</sup> :

“สิทฺถตฺถสฺส ภควโต  
 อทาสี ปณฺณสนฺนุถฺริ  
 สมฺนฺตา อุปการญฺจ<sup>๒</sup>  
 กุสฺมํ โอิกริ อหํ.  
 ปาสาทฺเถ จ คุหฺม<sup>๓</sup> รมฺมํ  
 อนุโฆมิ มหารหํ  
 มหคฺชานิ จ ปุปฺพานิ  
 สยเนกิวสฺสนฺติ<sup>๔</sup> เม.

ท่านได้ศรัทธาในครั้งญาติสมาคมของพระ  
 ศาสดา จึงออกบวช เกิดความเมตตา  
 ด้วยความรักในพระผู้มีพระภาคว่า พระ-  
 พุทธเจ้าของเรา พระธรรมเจ้า ของเรา”  
 ดังนี้. ไม่อาจตัดความเสนหาได้ ไม่  
 บำเพ็ญสมณธรรม เมื่อพระศาสดา  
 ปรินิพพานแล้วถูกสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์ตาม  
 วิธีอาณัติที่พระศาสดาทรงสั่งไว้ให้กระทำ  
 จึงถึงความสังเวชตัดความเสนหาได้บำเพ็ญ  
 วิปัสสนา ไม่นานเท่าไรก็บรรลุพระอรหัต  
 ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวไว้ในอปทาน  
 ว่า :

“เราได้ถวายเครื่องลาดไปไม่แต่พระผู้มี  
 พระภาคพระนามว่าสิทธัตถะ และ  
 ได้เอาเครื่องอุปการะและดอกโกสุม  
 ไปรยลงโดยรอบ.

เราได้เสวยถ้ำ (ห้อง) อันรื่นรมย์  
 ครอบค้ำมากในปราสาท ดอกไม้มี  
 ค้ำมากได้ตกลงบนที่นอนของเรา.

<sup>๑</sup> พุ. อ. ๓๒/๑๐๐/๑๙๗.

<sup>๒</sup> ฉ. อุปหารญจ.

<sup>๓</sup> ฉ. ปาสาทฺถวํ คุหฺม, ส. จตุโร.

<sup>๔</sup> ฉ. สยเน ภิสวฺนฺติ.

สยเนหิ ตฺวภูฏามิ  
 วิจิตเต ปุပ္ผสนฺนเต  
 ปุပ္ผภูจิจิ จ สยเน  
 อภิวสฺสติ ตาวเท.

เราย่อมนอนบนที่นอนอันวิจิตรลาด  
 ด้วยดอกไม้และผนดอกไม้ตกลงบน  
 ที่นอนของเราในกาลนั้น.

จตุณฺวเต อิตฺโต กปฺเป  
 อทาสี ปณฺณสนฺนํ  
 ทุคฺคตี นามิขานามิ  
 สนฺนํสุส อิทํ ผลํ.

ในกัปที่ ๙๔ แต่ภัทรกัปนี้ เราได้  
 ถวายเครื่องลาดใบไม้ด้วยกรรมนั้น  
 เราไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผลแห่ง  
 การถวายเครื่องลาด.

จิตฺตาสนฺนํการกา<sup>๑</sup> นาม  
 สตฺเตเตเต จกฺกวตฺติโน  
 อิตฺโต เต ปญฺจเม กปฺเป  
 อุกฺปชฺชิสฺสุ ชนาธิปา.

พระเจ้าจักรพรรดิ ๗ พระองค์ พระ-  
 นามว่าจิตตาสันนการกะ เป็นจอม  
 แห่งชน อุบัติแล้วในกัปที่ ๕ แต่  
 ภัทรกัปนี้ (คุณวิเศษเหล่านี้คือ  
 ปฏิสัมภิตา ๔ วิโมกข์ ๘ และ  
 อภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัดแล้ว).

กิลฺลสา ฉมาปีตา มยฺหํ  
 ๗เปฯ กตํ พุทฺธสฺส สาสนฺนํ"ติ.

กิลเลสเราเผาสิ้นแล้ว คำสอนของ  
 พระพุทธเจ้า เราได้ทำเสร็จแล้ว"  
 ดังนี้.

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา วิมุตฺติสฺซ-  
 สนฺตปฺปีโต ปิตฺติเวคฺวิสฺสภูจํ<sup>๒</sup> อุตฺทานํ  
 อุตฺทาเนนฺโต :

ก็ครั้งท่านบรรลุพระอรหัตแล้วเป็น  
 ผู้เอิบอิ่มด้วยวิมุตติสุข เมื่อจะเปล่งอุทาน  
 ที่เปล่งออกด้วยกำลังปิติ จึงได้ภาษิต  
 คาถาดังนี้ :

<sup>๑</sup> ฉ. ตินสนนการกา.

<sup>๒</sup> ส. อี ปิตติเวควิสสภู.